

TƏSVİRİ
İNCƏSƏNƏT
METODİK VƏSƏİT

LAYIHƏ

Yeganə CƏLİLOVA
Kəmalə CƏFƏRZADƏ

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

5

Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
"Təsviri incəsənət" fənni üzrə
METODİK VƏSAİT

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
bn@bakineshr.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

B

A

K

I

N

Ə

Ş

R

LAYİH

Mündəricat

Dərslik komplekti haqqında	3
V sinif təsviri incəsənət fənni üzrə məzmun standartları	6
Dərslik komplektinin mövzular üzrə strukturu	7
Fənn üzrə məzmun standartlarının reallaşma cədvəli və illik iş planı	8
Fənlərarası inteqrasiya cədvəli	9
İllik planlaşdırma nümunəsi cədvəli	10
Dərslər üzrə təlim nəticələri	13
Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilmə prinsipləri və üsulları	15
Təsviri incəsənət fənni üzrə formativ qiymətləndirmə zamanı istifadə olunan üsul və vasitələr	19

XALQ SƏNƏTİNİN YARADICILIQ MƏNBƏYİ

1. Dekorativ-tətbiqi sənət və zaman	21
2. Simvolları çevrilmiş təbiət	24
3. Azərbaycan daxmasının daxili dünyası	27
4. Xalq məişət əşyaları — forma və dekor	30
5. Xalça naxışları	32
6. Azərbaycan tikmələrində kompozisiya	34
7. Tarix və Etnoqrafiya muzeyləri	37

ULU İRSİMİZ — XALQ GEYİMLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN XALÇALARI

8-9. Xalq geyimləri	39
10-11. Xovsuz xalçalar	41
12. Azərbaycan Xalça Muzeyi	42

DEKOR — İNSAN, CƏMİYYƏT, ZAMAN

13. İnsanlara bəzək nə üçün lazımdır	44
14. Qədim Misir — geyim və dekor	46
15. Qədim Misirin dekorativ-tətbiqi sənəti — forma, dekor və rəng	47
16. Qədim Çin geyim ənənələri — simvol və rəng	48
17. Qərbi Avropanın dekorativ-tətbiqi sənəti. 17-ci əsr	50
18. Heraldika — gerb və emblemlər	52
19-20. Müxtəlif dövr sənətkarlarının yaradıcılığı	54

MÜASİR DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏT

21. Müasir incəsənət sərgisi	56
22. Keramika	58
23. Bədii şüşə	59
24. Bədii metal — döymə və tökmə	61
25. Qobelen	62
26. Zərif batika	64
27. Sən “sənətkarsan”	66
Qiymətləndirmə nümunələri	69
Terminlər lüğəti	74
Mənbələr	79

— DƏRSLİK KOMPLEKTİ HAQQINDA —

Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsilin konsepsiyası (milli kurikulumu) əsasında hazırlanmış 5-ci siniflər üçün “TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT” fənnindən dərslük komplekti — dərslük və müəllim üçün metodik vəsaitdən ibarətdir.

DƏRSLİK

Dərslük dekorativ-tətbiqi sənətin müxtəlif növlərinin (klassik, ənənəvi xalq və müasir dekorativ-tətbiqi sənətlər) məzmununu və obrazlı dillərini mənimsədir.

Hər bir mövzu — dekorativ-tətbiqi sənətə, onun özəlliklərini dərk etmə yolunda yeni bir addımdır. Dekorativ-tətbiqi sənət şagirdlərin qavrama və aldıkları bilikləri həyata tətbiq etmə fəaliyyətləri nəticəsində daha dərinlən dərk edilir. Şagirdlər yaradıcı bacarıqlarından istifadə etməklə, yaradıcı dərslük tapşırıqlarını yerinə yetirirlər.

Dərslük dörd tədris vahidindən ibarətdir. Dərslükdə birinci — **“Xalq sənətinin yaradıcılıq mənbəyi”** adlanan vahiddə şagirdlər dekorativ-tətbiqi sənətin bədii şərtlilik, ornamentlərlə zəngin olan obrazlı dilinin xüsusiyyətləri ilə tanış olurlar.

“Ulu irsimiz—xalq geyimləri və Azərbaycan xalçaları” adlanan ikinci tədris vahidində şagirdlər xalq geyimləri və xalça növləri haqqında məlumat alacaq, maddi-mədəniyyət nümunələrimizlə tanış olacaq və onları bir-birindən fərqləndirməyi öyrənəcəklər.

“Dekor — insan, cəmiyyət, zaman” adlanan üçüncü tədris vahidi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu vahid dekorativ-tətbiqi sənətin cəmiyyətdə mövcudluğunun mahiyyətini anlamağa şagirdlərə yardımçı olacaqdır.

Bu tədris vahidi dekorativ-tətbiqi sənətin cəmiyyətə əhəmiyyətini anlamağa kömək edəcək. Şagirdlər müxtəlif dövr və ölkələrin incəsənətində dekorativ-tətbiqi sənətin necə yarandığı və inkişaf etdiyi haqqında məlumat alacaqlar.

Şagirdlər geyimlərin dekorunu, materialını və rəngini məişət əşyalarını müşahidə etməklə öyrənəcəklər. Onlar müxtəlif dövr və xalqların həyatında dekorun funksiyaları ilə tanış olacaqlar. Şagirdlər müəyyən birlik və insan cəmiyyətlərində dekorun təyinatı, həmçinin tarix boyu fərqli silklərə məxsus olan insanların həyatında və müasir zamanda oynadığı rol (sənətkar, əyan, kral, hakim, idmançı, əsgər, gəlin və s.) haqqında biliklərə yiyələndəcəklər.

“Müasir dekorativ-tətbiqi sənət” adlı dördüncü vahiddə müasir dekorativ-tətbiqi sənətin müxtəlifliyi, yaranan əsərlərin müasirliklə uyğunlaşan yeni dili, həmçinin konkret material üzərində şagirdlərin yaradıcı fəaliyyətləri ilə tanışlıq cəmlənmişdir.

Şagirdlər konkret əsərlərin (materialın, formanın və məzmunun əlaqəsini müşahidə edərək) nümunələrində, həmçinin müasir rəssamların gözəllik haqqında yeni anlayışlarına əsasən müasir dekorativ-tətbiqi sənət sahəsində istiqamətlənəcəklər.

İstənilən mövzu şagirdlər tərəfindən təkcə öyrənilməli deyil, həm də daxilən yaşanmalıdır. Müəllim tərəfindən bədii metodikanın dərslük zamanı həyata keçirilməsi, yeni məşğələlərin bədii cəhətdən təşkil olunması şagirdlərin incəsənət barədə olan biliklərinə emosional rənglər qatır, onların ətraf aləmə münasibət-lərini formalaşdırır.

Dekorativ-tətbiqi sənət əsərlərinin dərk olunması ilə əlaqədar olan “nə?”, “necə?” və “nə üçün?” suallarından ən istiqamətverici və mənalı “nə üçün?” sualı sayılır.

“Nə?” sualı diqqəti əşyanın funksiyasına — daha gözəçarpan cəhətlərinə (material, forma, dekor) yönəldir.

“Necə?” sualı əşyanın obrazlı quruluşunu, texnikasını, bədii ifadə etmə vasitələrini daha diqqətlə müşahidədən keçirməyi təklif edir.

Bədii ideyanın, obrazların mənası və dekorda simvolik işarələrin açılması — “nə üçün?” sualı ilə əlaqəlidir. Əşyadakı “sirrə” cavab tapıldıqda (bu cavab “nə?” və “necə?” suallarını özündə birləşdirir) o, əşyanın dekoru ilə insanların dünyagörüşü arasındakı gözəgörünməz məna bağlarını qurmağa, dekorativ-tətbiqi sənətin insan həyatında və cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrindəki rolunu dərinlənən araşdırmağa yardımçı olur.

Dərslik — hər bir mövzu üzrə yaradıcı tapşırıq və sualların sistemini təqdim edir. Burada məqsəd — şagirdlərin bədii-yaradıcı bacarıqlarını inkişaf etdirmək, dekorativ-tətbiqi sənətin obrazlı dilini, materialı hissetmə qabiliyyətini inkişaf etdirərək ondan düzgün istifadə etmək vərdişlərini tərbiyə edir.

Ümid edirik ki, dərslik — dekorativ-tətbiqi sənət aləmi ilə şagirdlərin ünsiyyətini daha əhəmiyyətli edəcək, əsrlər boyu bəşəriyyətlə yanaşı addımlayan incəsənət aləmi ilə tanışlıqda uşaqlara yardımçı olacaq.

ŞƏRTİ İŞARƏLƏR

Mövzuları daha dərinlənən mənimsəmək üçün dərslikdə şərti işarələrdən istifadə olunmuşdur. Bunlar *müzakirə*, *suallar*, *elektron resurslar*, *təchizat*, *məlumatın ardı* adlanan və köməkçi xarakter daşıyan işarələrdir:

	Müzakirə
	Suallar
	Elektron resurslar
	Təchizat
	Məlumatın ardı

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

Müəllim üçün metodik vəsaitdə verilmiş materiallar:

- diferensial təlim imkanları;
- məzmun xətləri üzrə əsas və alt-standartlar;
- dərslik komplektinin mövzular üzrə strukturu;
- fənn üzrə məzmun standartlarının reallaşma cədvəli və illik iş planı;
- fənlərarası inteqrasiya imkanları və digər fənlərin uyğun alt standartları ilə inteqrasiya cədvəli;
- dərslər üzrə təlim nəticələri;
- şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilmə prinsipləri və üsulları;
- təsviri incəsənət fənni üzrə formativ qiymətləndirmə zamanı istifadə olunan üsul və vasitələr;
- dərslərin fəal təlim mərhələləri üzrə planlaşdırılma nümunələri;
- dərslərin keçirilməsi üçün verilən tövsiyələr;
- terminlər lüğəti;
- qiymətləndirmə nümunələri;
- mənbələr.

Vəsaitdə verilmiş materiallar ilk baxışda lazım olandan artıq görünə bilər. Lakin bu materialların hamısından istifadə edilməsi vacib deyil. Müəllim sinfin hazırlığından, vaxtdan, texniki təchizatdan və digər məsələlərdən asılı olaraq bu materiallardan lazım bildiyi qədər istifadə edə bilər.

Tədqiqat işlərində qruplarla və cütlərlə iş formalarına daha çox üstünlük verilir. Tədqiqat zamanı müəllim xüsusi qayğıya ehtiyacı olan şagirdlərə (XQEÖŞ)

böyük həssaslıqla yanaşmalıdır. Praktiki işləri yerinə yetirərkən 1, 2, 3 və 4-cü siniflərdə mənimsənilən bacarıqların yada salınmasına ehtiyac olarsa, müəllim dərslər əvvəlində bu bacarıqları bir daha nümayiş etdirə bilər.

Vəsaitdə 7 dərslin fəal təlim mərhələləri üzrə planlaşdırma nümunələri verilmişdir. Digər dərslər isə tövsiyə şəklində təqdim edilmişdir.

DİFERENSİAL TƏLİM İMKANLARI

Diferensial təlim əhəmiyyətli sayılan, məzmunu müxtəlif öyrənmə və düşüncə tərzinə malik olan şagirdlərə öyrətmək və mənimsəməni təmin etmək üçün tətbiq olunan təlim üsullarıdır. Diferensial təlimi proses kimi başa düşmək lazımdır. Yeni müəllim şagirdlər üçün maksimum səmərəli şərait yaratmaqdan ötrü təlimin diferensiallaşması üzərində çalışmalıdır. Bildiyiniz kimi, təlim bir-biri ilə sıx əlaqədə olan 4 əsas aspektdən ibarətdir:

- 1) fənlərin məzmunu və gözlənilən nəticələr (standartlar);
- 2) şagirdlərin ilkin bilik və bacarıqları, inkişaf və hazırlıq səviyyələri, onların xüsusi ehtiyacları;
- 3) təlim üsulları, tapşırıqlar, əlavə materiallar, əyani vəsaitlər və öyrənməni möhkəmləndirmək üçün ev tapşırıqları və çalışmalar;
- 4) tətbiq olunan qiymətləndirmənin üsul və növləri.

Təlimin diferensiallaşması haqqında düşünərkən təlim prosesinin bütün aspektlərinin diferensiallaşması nəzərə alınmalıdır.

Təlimin diferensiallaşması zamanı müəllim bu üsullardan istifadə edə bilər:

- 1) yeni mövzunu təqdim edərkən həm şifahi üsuldən, həm də əyani vasitələrdən istifadə edə bilər (eyni zamanda danışır və göstərir);
- 2) kiçik qrup halında şagirdlərlə ayrıca görüşür və onlara təkrar izahat verir (bu üsulun tətbiqinə sinfin güclü şagirdlərini də cəlb etmək olar);
- 3) oxu üçün nəzərdə tutulan materialı bir mətn şəklində yox, bir neçə mətn şəklində hazırlayır ki, müxtəlif oxu qabiliyyəti olan şagirdlər oxu fəaliyyətinə cəlb oluna bilsinlər;
- 4) şagirdlərin ehtiyaclarından asılı olaraq onlara manipulyativ alətlər verir;
- 5) öyrəndiklərini və bacarıqlarını nümayiş etdirmək üçün müxtəlif yollar təqdim edir: məsələn, süjetli-rollu oyunlar hazırlamağa imkan yaradır, şifahi cavabın əvəzinə məktub yazmağı təklif edir, şagirdlər üçün qrup və ya fərdi qaydada işləmək üçün şərait yaradır.

Diferensial təlim texnologiyaları həm tipik, həm də xüsusi təhsil ehtiyacları olan şagirdlərin nailiyyətlərinin yüksəldilməsi üçün müasir dövrün ən proqressiv və səmərəli yanaşmalarından hesab olunur. Diferensial təlimin alt komponenti olan *inklüziv təlimin* əsasını hər bir şagirdə fərdi yanaşma ideyası təşkil edir. *İnklüziv – sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlarda özünə inam yaratmaqla yanaşı, onlara digər yaşadları ilə eyni məktəbdə təhsil almaq şəraitinin yaradılmasıdır.* Bu baxımdan təlimi diferensiallaşdırarkən xüsusi qayğıya ehtiyacı olan şagirdlərlə iş texnologiyasının nəzərə alınması mühüm amildir. Mövzular üzrə tövsiyələrdə diferensial təlim XQEÖŞ (xüsusi qayğıya ehtiyacı olan şagirdlər) kimi işarələnmişdir.

V SINIF TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT FƏNNİ ÜZRƏ MƏZMUN STANDARTLARI

V sinfin sonunda şagird:

- təsviri incəsənətin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir;
- təsviri və dekorativ sənətin növ və janrlarını (qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq) xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir;
- Azərbaycan, dünya təsviri incəsənətinin görkəmli nümayəndələri (Məsud İbn Davud, Sultan Məhəmməd, Elmira Şahmurova, İbrahim Zeynalov, Qriqori Qaqarin) və onların əsərləri haqqında məlumatları şərh edir;
- müxtəlif vasitələrdən istifadə etməklə həyati görüntüləri təsviri sənətin növlərində (qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq) real və abstrakt tərzdə təsvir edir;
- sadə əşyalar üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir;
- təsviri sənət növlərini ayırır, milli üslubi cəhətini nümunələr əsasında estetik-emosional hisslərə görə izah edir.

MƏZMUN XƏTLƏRİ ÜZRƏ ƏSAS VƏ ALT STANDARTLAR

1. Cəmiyyət və təsviri incəsənət

Şagird:

1.1. *Təsviri incəsənətin cəmiyyətin həyatında əhəmiyyətinə dair bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.*

1.1.1. Təsviri incəsənətin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir.

1.2. *Təsviri və dekorativ sənətin növ və janrlarına aid bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*

1.2.1. Təsviri sənətin növlərinin (qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq) xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir.

1.2.2. Dekorativ-tətbiqi sənət növlərini (xalçaçılıq, bədii tikmə, ağac üzərində oyma) xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir.

1.3. *Azərbaycanın, dünya təsviri incəsənətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərlərinə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.*

1.3.1. Azərbaycanın və dünyanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndələri (Məsud İbn Davud, Soltan Məhəmməd, Elmira Şahmurova, İbrahim Zeynalov, Qriqori Qaqarin) və onların əsərləri haqqında məlumatları şərh edir.

2. Təsviri və dekorativ yaradıcılıq

Şagird:

2.1. *Həyati görüntüləri real və abstrakt tərzdə təsvir edir.*

2.1.1. Həyati görüntüləri rəngkarlıq, qrafika, heykəltəraşlıq növlərində real və abstrakt tərzdə təsvir edir.

2.1.2. Həyati görüntülərin real və abstrakt tərzdə təsvirində müxtəlif vasitələrdən (kömür, sulu boya, plastilin və ya gil) istifadə edir.

2.2. *Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.*

2.2.1 Sadə əşyanın üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

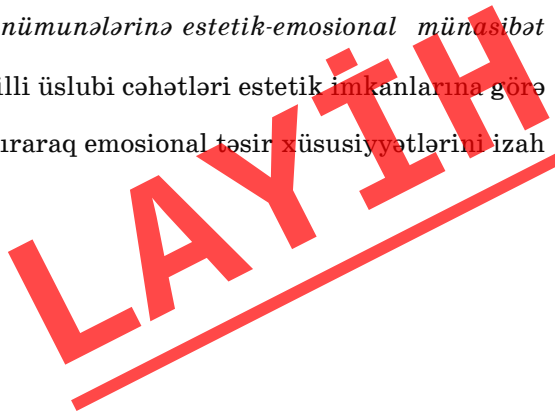
3. Estetik reaksiya

Şagird:

3.1. *Təsviri və dekorativ sənət nümunələrinə estetik-emosional münasibət bildirir.*

3.1.1. Bədii sənət əsərlərində milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir.

3.1.2. Təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.

DƏRSLİK KOMPLEKTİNİN MÖVZULAR ÜZRƏ STRUKTURU

TƏDRİS VAHİDLƏRİ	MÖVZULAR	
1. XALQ SƏNƏTİNİN YARADICILIQ MƏNBƏYİ	1.	Dekorativ-tətbiqi sənət və zaman
	2.	Simvollara çevrilmiş təbiət
	3.	Azərbaycan daxmasınının daxili dünyası
	4.	Xalq məişət əşyaları — forma və dekor
	5.	Xalça naxışları
	6.	Azərbaycan tikmələrində kompozisiya
	7.	Tarix və Etnoqrafiya muzeyləri
2. ULU İRSİMİZ — XALQ GEYİMLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN XALÇALARI	8–9.	Xalq geyimləri
	10–11.	Xovsuz xalçalar
	12.	Azərbaycan Xalça Muzeyi
3. DEKOR — İNSAN, CƏMİYYƏT, ZAMAN	13.	İnsanlara bəzək nə üçün lazımdır
	14.	Qədim Misir — geyim və dekor
	15.	Qədim Misirin dekorativ-tətbiqi sənəti — forma, dekor və rəng
	16.	Qədim Çin geyim ənənələri — simvol və rəng
	17.	Qərbi Avropanın dekorativ-tətbiqi sənəti. 17-ci əsr
	18.	Heraldika — gerb və emblemlər
	19–20.	Müxtəlif dövr sənətkarlarının yaradıcılığı
4. MÜASİR DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏT	21.	Müasir incəsənət sərgisi
	22.	Keramika
	23.	Bədii şüşə
	24.	Bədii metal — döymə və tökmə
	25.	Qobelen
	26.	Zərif batika
	27.	Sən “sənətkarsan”

FƏNN ÜZRƏ MƏZMUN STANDARTLARININ REALLAŞMA CƏDVƏLİ VƏ İLLİK İŞ PLANI

	TƏDRİS VAHİDİ VƏ MÖVZULAR	Məşğələ növü	Cəmiyyət və təsviri incəsənət			Təsviri və dekorativ yaradıcılıq			Estetik reak- siya		Saat		
			1.1.	1.2	1.3.	2.1.	2.2	3.1.					
			1.1.1.	1.2.1.	1.2.2.	1.3.1.	2.1.1.	2.1.2.	2.2.1.	3.1.1.		3.1.2.	
1.	1. Xalq sənətinin yaradıcılıq mənbəyi	1. Dekorativ-tətbiqi sənət və zaman	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət						+	+	+	1	
2.		2. Simvollarla çevrilmiş təbiət	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	+		+			+	+		1	
3.		3. Azərbaycan daxmasınının daxili dünyası	mövzu üzrə rəsm					+			+	1	
4.		4. Xalq məişət əşyaları – forma və dekor	naturadan rəsm	+					+	+		1	
5.		5. Xalça naxışları	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	+		+				+		1	
6.		6. Azərbaycan tikmələrində kompozisiya	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət			+			+	+	+	1	
7.		Kiçik summativ qiymətləndirmə (KSQ №1)											1
8.	7. Tarix və Etnoqrafiya Muzeyləri	mövzu üzrə rəsm	+							+	+	1	
9-10.	2. Ulu irsimiz – xalq geyimləri və Azərbaycan xalçaları	8-9.Xalq geyimləri	mövzu üzrə rəsm			+	+		+	+		2	
11-12.		10-11. Xovsuz xalçalar	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət			+			+		+	2	
13.		12. Azərbaycan Xalça Muzeyi	təsviri sənət haqqında söhbət			+				+	+	1	
14.		Kiçik summativ qiymətləndirmə (KSQ №2)											1
15.	3. Dekor – insan, cəmiyyət, zaman	13. İnsanlara bəzək nə üçün lazımdır	mövzu üzrə rəsm	+						+	+	1	
16.		Böyük summativ qiymətləndirmə (BSQ №1)											1
17.		14. Qədim Misir – geyim və dekor	mövzu üzrə rəsm	+				+		+		1	
18.		15. Qədim Misirin dekorativ-tətbiqi sənəti – forma, dekor və rəng	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət					+	+	+		1	
19.		16. Qədim Çin geyim ənənələri-simvol və rəng	mövzu üzrə rəsm		+			+		+		1	
20.		17. Qərbi Avropanın dekorativ-tətbiqi sənəti. 17-ci əsr	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət					+	+	+		1	
21.		18. Heraldika – gerb və emblemlər	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	+		+		+				1	
22.		Kiçik summativ qiymətləndirmə (KSQ №3)											1
23-24.		19-20. Müxtəlif dövr sənətkarlarının yaradıcılığı	təsviri sənət haqqında söhbət		+		+					+	2
25.		4. Müasir dekorativ- tətbiqi sənət	21. Müasir incəsənət sərgisi	mövzu üzrə rəsm	+				+	+		+	1
26.	22.Keramika		dekorativ-tətbiqi fəaliyyət			+		+	+		+	1	
27.	23.Bədii şüşə		dekorativ-tətbiqi fəaliyyət		+				+	+	+	1	
28.	Kiçik summativ qiymətləndirmə (KSQ №4)											1	
29.	24. Bədii metal – döymə və tökmə		yapma	+	+			+	+		+	1	
30.	25. Qobelen		mövzu üzrə rəsm	+		+				+		1	
31.	26. Zərif batika		dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	+		+		+		+	+	1	
32.	27. Sən “sənətkarsan”		təsviri sənət haqqında söhbət	+							+	+	1
33.	Kiçik summativ qiymətləndirmə (KSQ №5)											1	
34.	Böyük summativ qiymətləndirmə (BSQ №2)											1	

FƏNLƏRARASI İNTEQRASIYA CƏDVƏLİ

TƏDRİS VAHİDİ VƏ MÖVZULAR		FƏNNİN ADI VƏ ALT- STANDARTIN NÖMRƏSİ
1. Xalq sənətinin yaradıcılıq mənbəyi	1. Dekorativ-tətbiqi sənət və zaman	Az-d.:1.1.1.; 1.1.2; 1.2.4.; 2.1.3.; İnf.: 2.1.1. Tex.: 1.2.2.; 4.2.1.
	2. Simvollarla çevrilmiş təbiət	Az-d.: 1.2.2; 3.1.3; İnf.: 4.1.1.
	3. Azərbaycan daxmasının daxili dünyası	Az-d.: 1.1.2; 2.2.3; T.: 1.1.1.
	4. Xalq məişət əşyaları – forma və dekor	Az-d.: 2.1.4; 2.2.3.
	5. Xalça naxışları	Az-d.: 1.1.1; 1.1.2; 2.2.3; T.: 5.1.2.
	6. Azərbaycan tikmələrində kompozisiya	Az-d.: 1.1.2; 2.2.2; T.: 5.1.2; Tex.: 4.1.1.
	7. Tarix və Etnoqrafiya Muzeyləri	Az-d.: 1.1.2; 1.2.2; 2.2.2; T.: 1.2.1.
2. Ulu irsimiz – xalq geyimləri və Azərbaycan xalçaları	8-9. Xalq geyimləri	Az-d.: 1.1.1; 1.1.2; 1.2.4; T.: 1.1.1; 1.2.2.
	10-11. Xovsuz xalçalar	Az-d.: 2.1.1; 2.2.3; X-d.: 1.1.1; 3.1.4.
	12. Azərbaycan Xalça Muzeyi	Az-d.: 1.1.1; 1.1.2; X-d.: 3.1.3; T.: 1.1.1.
3. Dekor – insan, cəmiyyət, zaman	13. İnsanlara bəzək nə üçün lazımdır	Az-d.:1.1.2; 1.2.2; İnf.: 2.1.1; T.: 1.1.1; R.: 5.1.1.
	14. Qədim Misir – geyim və dekor	Az-d.: 1.1.2; 1.2.2; T.: 1.2.1; 1.2.2.
	15. Qədim Misirin dekorativ-tətbiqi sənəti–forma, dekor və rəng	Az-d.: 1.2.2; 2.1.1; X-d.: 1.1.2; 3.1.4.
	16. Qədim Çin geyim ənənələri –simvol və rəng	Az-d.: 1.1.2; 1.2.2; 2.2.3; X-d.: 3.1.4.
	17. Qərbi Avropanın dekorativ-tətbiqi sənəti. 17-ci əsr	Az-d.: 1.1.2; 1.2.2; T.: 1.2.2.
	18. Heraldika – gerb və emblemlər	Az-d.: 1.1.1; 1.2.2; 1.2.4; T.: 5.1.2.
	19-20. Müxtəlif dövr sənətkarlarının yaradıcılığı	Az-d.: 1.1.1; 1.1.2; 1.2.4; 3.1.3.
4. Müasir dekorativ-tətbiqi sənət	21. Müasir incəsənət sərgisi	Az-d.: 1.1.2; 2.2.2; X-d.: 1.1.1; 2.1.2.
	22. Keramika	Az-d.: 1.1.2; 2.2.3; X-d.: 1.1.1; 2.1.1; 3.1.4.
	23. Bədii şüşə	Az-d.: 1.1.1; 1.1.2; 2.2.3.
	24. Bədii metal-döymə və tökmə	Az-d.: 1.1.2; 2.2.3; X-d.: 3.1.4.
	25. Qobelen	Az-d.: 1.1.2; 1.2.4; 2.2.3; X-d.: 1.1.1; 3.1.4.
	26. Zərif batika	Az-d.: 1.1.2; 1.2.4; 2.2.3.
	27. Sən “sənətkarsan”	Az-d.: 1.1.2; 1.2.2; 2.2.2; 2.2.3; X-d.: 3.1.4.

Az-d. – Azərbaycan dili, X-d. – Xarici dil, Tex. – Texnologiya,
İnf. – İnformatika, T. – Tarix

İLLİK PLANLAŞDIRMA NÜMUNƏSİ CƏDVƏLİ							
Tədris həftələri	Saat	Tədris vahidi	Mövzular	Məşğələ növü	Standartlar	Qiymətləndirmə	
						Üsulları	Vəsitələri
1—6	1	1. XALQ SƏNƏTİNİN YARADICILIQ MƏNBƏYİ	1. Dekorativ-tətbiqi sənət və zaman	dekorativ- tətbiqi fəaliyyət	2.2.1.; 3.1.1.; 3.1.2.	Nümayişetdirmə, izahetmə, ayırma; təqdimat, rubrik (sxem),	Dekorativ-tətbiqi sənət nümu- nələrinə aid olan reproduksiya- lar, krossvordlar , rubriklər
	1		2. Simvollara çevrilmiş təbiət	dekorativ- tətbiqi fəaliyyət	1.1.1.; 1.2.2.; 2.1.2.; 2.2.1.	İzahetmə, nümayişetdirmə, sual-cavab, təqdimat, rub- riklər	Bədii tikmə, xalça, ağacovma ya aid nümunələr, meyar cədvəli
	1		3. Azərbaycan daxma- sının daxili dünyası	mövzu üzrə rəsm	2.1.1.; 3.1.1.	Müşahidəetmə, tapşırıqver- mə, təqdimat	Müasir və qədim evin fotoları, meyarlar, rəssam əsərləri
	1		4. Xalq məişət əşya- ları — forma və dekor	mövzu üzrə rəsm	1.1.1.; 2.1.2.; 2.2.1.; 3.1.2.	Müşahidəetmə, tapşırıqver- mə, təsviretmə, təqdimat	Rəssamın xalq məişət əşyaları əsərlərinin reproduksiya-sı, meyarlar
	1		5. Xalça naxışları	dekorativ- tətbiqi fəaliyyət	1.1.1.; 1.2.2.; 2.2.1.	Müşahidəetmə, tapşırıqver- mə; təqdimatetmə, izahetmə	Müxtəlif motivli başıya və xalça naxışları nümunələri , meyar cədvəli
	1		6. Azərbaycan tikmə- lərində kompozisiya	dekorativ- tətbiqi fəaliyyət	1.2.2.; 2.1.2.; 2.2.1.; 3.1.1.	Təsviretmə, müşahidəetmə, nümayişetdirmə, təqdimat	Tikmə növlərinə aid nümunələr (slayd, foto, əyani vəsait) , meyarlar
7-cü dərs – Qiymətləndirmə (KSQ №1)							
8—13	1	2. ULU İRSİMİZ – XALQ GEYİMLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN XALÇALARI	7. Tarix və Etnoqra- fiya muzeyləri	mövzu üzrə rəsm	1.1.1.; 3.1.1.; 3.1.2.	Şifahi sual-cavab, təqdimat, sənət əsərlərinin təhlili	Muzeylərə aid ekspozisiyalar, meyarlar, tapmacalar
	2		8-9. Xalq geyimləri	mövzu üzrə rəsm	1.2.2.; 1.3.1.; 2.1.2.; 2.2.1.	Təsviretmə, müşahidəetmə, tapşırıqvermə; rubrik	Xalq geyimlərinə aid nümu- nələr (slayd və ya fotolar), əşyalar, meyar cədvəli
	2		10-11. Xovsuz xalçalar	dekorativ- tətbiqi fəaliyyət	1.2.2.; 3.1.1.; 3.1.2.	Müşahidəetmə, tapşırıq- vermə; rubrik (sxem)	Xovsuz xalçalara dair nümu- nələr, (slayd və ya foto), meyar cədvəli
	1		12. Azərbaycan Xalça Muzeyi	təsviri sənət haqqında söhbət	1.2.2.; 2.2.1.; 3.1.1.	Müşahidəetmə, sənət əsərlə- rinin izahı, müqayisəsi, şərhi, təhlili, təqdimat	Muzey ekspozisiyasına dair nümunələr, meyar cədvəli bədii əsərlərə esselərin yazılması
14-cü dərs – Qiymətləndirmə (KSQ №2)							

İLLİK PLANLAŞDIRMA NÜMUNƏSİ CƏDVƏLİ							
Tədris həftələri	Saat	Tədris vahidi	Mövzular	Məşğələ növi	Standartlar	Qiymətləndirmə	
						Üsulları	Vəsitələri
15	1		13. İnsanlara bəzək nə üçün lazımdır	mövzu üzrə rəsm	1.1.1.; 2.2.1.; 3.1.1.	Müşahidəetmə, tapşırıqvermə; təqdimat rubrik (sxem)	Mövzuya aid nümunələr (slayd və ya foto), meyar cədvəli
16-cı dərs – Qiymətləndirmə (BSQ №1)							
17–21	1	3. DEKOR — İNSAN, CƏMİYYƏT, ZAMAN	14. Qədim Misir — geyim və dekor	mövzu üzrə rəsm	1.1.1.; 2.1.1.; 2.2.1.	Təsvirətmə, müşahidəetmə, tapşırıqvermə; rubrik	Qədim Misir geyimlərinə aid nümunələr (slayd və ya fotolar), əşyalar, meyar cədvəli
	1		15. Qədim Misirin dekorativ-tətbiqi sənəti — forma, dekor və rəng	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	2.1.1.; 2.1.2.; 2.2.1.; 3.1.2.	Müşahidə etmə, tapşırıqvermə, təsvirətmə, təqdimat	Qədim Misir dekorativ sənətinə dair əsərlərin reproduksiyası, meyarlar
	1		16. Qədim Çin geyim ənənələri — simvol və rəng	mövzu üzrə rəsm	1.2.1.; 2.1.1.; 2.2.1.	Təsvirətmə, müşahidəetmə, tapşırıqvermə; rubrik	Qədim Çin geyimlərinə aid nümunələr (slayd və ya fotolar), əşyalar, meyar cədvəli
	1		17. Qərbi Avropanın dekorativ-tətbiqi sənəti. 17-ci əsr	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	1.2.2.; 2.1.1.; 2.2.1.	Müşahidəetmə, tapşırıqvermə, təsvirətmə, təqdimat	Qərbi Avropa dekorativ sənətinə dair nümunələr, meyarlar
	1		18. Həraldika — gerb və emblemlər	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	1.1.1.; 1.2.2.; 2.1.1.	Müşahidə, tapşırıqvermə, təqdimat, rubrik (sxem)	Gerb və emblemlərə aid nümunələr (slayd və ya foto), meyar cədvəli
22-ci dərs – Qiymətləndirmə (KSQ №3)							
23–24	2	19-20. Müxtəlif dövr sənətkarlarının yaradıcılığı	təsviri sənət haqqında söhbət	1.3.1.; 2.1.1.; 2.1.2.	Müşahidəetmə, sənət əsərlərinin izahı, müqayisəsi, şərh, təhlili.	Rəssam əsərlərinə dair nümunələr, meyar cədvəli bədii əsərlərə esselərin yazılması	

İLLİK PLANLAŞDIRMA NÜMUNƏSİ CƏDVƏLİ							
Tədris	Saat	Tədris	Mövzular	Məşğələ növü	Standartlar	Qiymətləndirmə	
						Üsulları	Vəsitələri
25—27	1		21. Müasir incəsənət sərgisi	mövzu üzrə rəsm	1.1.1.; 2.1.1.; 2.1.2.; 3.1.2.	Müşahidəetmə, sənət əsərlərinin izahı, müqayisəsi, şərh, təhlili	Sərgi ekspozisiyasına dair nümunələr, meyar cədvəli bədii əsərlərə esselərin yazılması
	1		22. Keramika	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	1.2.2.; 2.1.1.; 2.1.2.; 3.1.1.	Keramikaya aid sənət əsərlərinin təhlili, tapşırıqvermə, təsvirətmə, təqdimat	Keramikaya aid nümunələr (slayd və ya foto), meyar cədvəli
	1		23. Bədii şüşə	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	1.2.1.; 2.1.2.; 2.2.1.; 3.1.1.	Bədii şüşəyə aid sənət əsərlərinin təhlili, tapşırıqvermə, təsvirətmə, təqdimat	Bədii şüşəyə aid nümunələr (slayd və ya foto), meyar cədvəli
28-ci dərs – Qiymətləndirmə (KSQ №4)							
29—32	1		24. Bədii metal döymə və tökmə	yapma	1.1.1.; 1.2.1.; 2.1.1.; 2.1.2.; 3.1.1.	Bədii metalda aid sənət əsərlərinin təhlili, tapşırıqvermə, təsvirətmə, təqdimat	Bədii metalda aid nümunələr (slayd və ya foto), meyar cədvəli
	1		25. Qobelen	mövzu üzrə rəsm	1.1.1.; 1.2.2.; 2.1.2.; 2.2.1.	Qobelen əsərlərinin təhlili, müqayisəsi, tapşırıqvermə, təsvirətmə, təqdimat	Qobelenə aid qədim və müasir nümunələr (slayd və ya foto) və ya ayani vəsait, meyar cədvəli
	1		26. Zərif batika	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	1.1.1.; 1.2.2.; 2.1.2.; 3.1.1.	Batika əsərlərinin təhlili, izahı, tapşırıqvermə, təsvirətmə, təqdimat	Batikaya aid nümunələr (slayd və ya foto) və ya ayani vəsait, meyar cədvəli
			27. Sən “sənətkarsan”	təsviri sənət haqqında söhbət	1.1.1.; 3.1.1.; 3.1.2.	Müşahidəetmə, sənət əsərlərinin izahı, müqayisəsi, şərh, təhlili	Muzey və sərgi ekspozisiyasına dair nümunələr, meyar cədvəli bədii əsərlərə esselərin yazılması
33-cü dərs – Qiymətləndirmə (KSQ №5)							
34-cü dərs – Qiymətləndirmə (BSQ №2)							

DƏRSLƏR ÜZRƏ TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Qeyd. Müəllim üçün metodik vəsaitdə 7 məşğələnin gündəlik planlaşdırılmaya dair nümunələri verilib. Həmin dərslər üzrə təlim nəticələri də məşğələlərin gedişində göstərilib. Ona görə də burada dərslər üzrə təlim nəticələrinin göstərilməsi 8-ci dərstdən başlayır.

№	MÖVZU	TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ
8-9.	XALQ GEYİMLƏRİ	• dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən xalq geyimlərini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; • Azərbaycanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndəsi olan Qriqori Qaqarin, Elmira Şahmurova və onların əsərləri haqqında məlumatları şərh edir; • xalq geyimlərinin təsvirində sulu boyadan və digər materiallardan istifadə edir; • geyim eskizinin üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.
10-11.	XOVSUZ XALÇALAR	• dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən xalçaçılığını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; • xalçanın real tərzdə təsvirində rəngli karandaş, sulu boyadan istifadə edir; • xalçalarda milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir; • dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.
12.	AZƏRBAYCAN XALÇA MUZEYİ	• dekorativ sənət növlərindən xalçaçılığını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; • xalçanın üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir; • Azərbaycanın müxtəlif xalça məktəblərinin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir.
13.	İNSANLARA BƏZƏK NƏ ÜÇÜN LAZIMDIR	• bəzəyin insan həyatında rolunu izah edir; • insana lazım olan bəzək əşyasını tərtib etməyi və ona dizayn vermək bacarığını nümayiş etdirir; • süjetli rəsmnin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir.
14.	QƏDİM MİSİR — GEYİM VƏ DEKOR	• Qədim Misir incəsənətinin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; • Qədim Misir hökmdarının geyimini rəngkarlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir; • Qədim Misir geyimləri üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.
15.	QƏDİM MİSİRİN DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏTİ —FORMA, DEKOR VƏ RƏNG	• Qədim Misirin simvol və bəzəklərini rəngkarlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir; • Qədim Misirin simvol və bəzəklərinin real və abstrakt təsvirində sulu boyadan istifadə edir; • bəzək əşyaları üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir. • dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.
16.	QƏDİM ÇİN GEYİM ƏNƏNƏLƏRİ — SİMVOL VƏ RƏNG	• təsviri sənətin növü olan rəngkarlığın xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir; • çinli obrazını rəngkarlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir; • çinli obrazını yaradan zaman onun geyiminin üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.
17.	QƏRƏBİ AVROPANIN DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏTİ. 17-ci ƏSR	• “Sarayda şənlik” kollektiv pannosunu qrafika, rəngkarlıq növlərində real və abstrakt tərzdə təsvir edir; • saray təsviri zamanı tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir; • Pannonun real tərzdə təsvirində sulu boyadan istifadə edir.
18.	HERALDİKA — GERB VƏ EMBLEMLƏR	• gerblərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; • gerb və emblemləri xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; • gerb və emblemləri qrafika növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir.

19-20.	MÜXTƏLİF DÖVR SƏNƏT- KARLARININ YARADICILIĞI	- Azərbaycan və dünyanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndələri Məsud İbn Davud, Sultan Məhəmməd, Elmira Şahtaxtinskaya, İbrahim Zeynalov, Qriqori Qaqarin və onların əsərləri haqqında məlumatları şərh edir; - təsviri sənətin qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq növlərinin xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir. - təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.
21.	MÜASİR İNCƏSƏNƏT SƏRGİSİ	- sərgi və muzeydə nümayiş olunan əsərlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; - müasir muzeyi qrafika, rəngkarlıq növlərində real və abstrakt tərzdə təsvir edir; - müasir muzeyin real və abstrakt təsvirində sulu boya, rəngli karandaşlardan istifadə edir; - təsviri sənətin rəngkarlıq, qrafika, dekorativ-tətbiqi sənət və heykəltəraşlıq növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.
22.	KERAMİKA	- keramikanı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; - qabları heykəltəraşlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir; - qabların real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən istifadə edir; - keramika məmulatlarının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir.
23.	BƏDİİ ŞÜŞƏ	- bədii şüşə məmulatını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; - bədii şüşə məmulatının real və abstrakt təsvirində sulu boyadan istifadə edir; - bədii şüşə məmulatının təsviri üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir; - bədii şüşə məmulatının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir.
24.	BƏDİİ METAL — DÖYMƏ VƏ TÖKMƏ	- metaldan heykəllərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; - təsviri sənətin növlərindən heykəltəraşlığın xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edir; - bədii metaldan olan məmulat nümunəsini real və abstrakt tərzdə təsvir edir; - bədii metaldan məmulatın real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən istifadə edir; - dəmirin emalətmə üsulları – bədii döymə və tökmənin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir.
25.	QOBELEN	- qobelenlə verilən təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; - dekorativ-tətbiqi sənət növü olan xalça-qobeleni xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; - qobelenin real və abstrakt təsvirində sulu boyadan istifadə edir; - qobelenin təsviri üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.
26.	ZƏRİF BATİKA	- batika üslubunda təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; - batikanı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; - parça üzərində real və abstrakt təsvir zamanı sulu boyadan istifadə edir; - batika sənətinin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir.
27.	SƏN “SƏNƏTKAR- SAN”	- sərgidəki təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; - sərgidə müxtəlif təsviri incəsənət növünün əks etdirən əsərlərin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir. - sərgidəki ekspozisiyalarda müxtəlif təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.

ŞAGİRD NAILİYYƏTLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏ PRİNSİPLƏRİ VƏ ÜSULLARI

Təlim prosesinin ən mühüm mərhələlərindən biri qiymətləndirmədir. Hər bir fənn üzrə təlim prosesinin müxtəlif mərhələlərində aparılan qiymətləndirmə şagirdlərdə mənfi emosiya doğurmamalıdır. O cümlədən təsviri incəsənət fənni üzrə əldə edilən bilik və bacarıqların qiymətləndirilməsində bir yaradıcılıq, şəffaflıq, yüksək estetik zövq və daim yüksəlişə, ümumbəşəri dəyərlərə köklənmiş müsbət emosiya hiss olunmalıdır. Bu prosesdə müəllim şagirdin səhvlərini deyil, daha çox əldə etdiyi nailiyyətləri, keyfiyyət göstəricilərini və qazandığı dəyərləri vurğulamalıdır. Müəllim təlim prosesində müəyyənləşdirilmiş hər hansı bir səhvin ən asan həlli yollarını tapmaqda onlara dəstək verməklə stimula yaratmalıdır.

Vəsaitdə hər bir dərsin sonunda təlim nəticələrinə uyğun formativ qiymətləndirmə meyarları göstərilmişdir. Tədris vahidlərinin sonunda isə summativ qiymətləndirmə vasitələri verilmişdir. Müəllim vəsaitdəki vasitələrdən yararlanma və ya bu nümunələr əsasında yeni qiymətləndirmə vasitəsini özü tərtib edə bilər. Kiçik summativ qiymətləndirmə vasitələrinə aid nümunələr vəsaitin sonunda verilmişdir.

Fənn kurikulumlarına görə, qiymətləndirmə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönəldilir, onu idarə edən vacib amil kimi meydana çıxır. Məzmun standartlarının mənimsənilməsi səviyyəsini ölçmək üçün qiymətləndirmə standartları müəyyənləşdirilmişdir. Məktəbdaxili qiymətləndirmə *diaqnostik*, *formativ* və *summativ* qiymətləndirmələrdən ibarətdir.

Diaqnostik qiymətləndirmə fənn üzrə təlimin hər hansı bir mərhələsində şagirdlərin ilkin bilik və bacarıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsidir. Diaqnostik qiymətləndirmə, adından da məlum olduğu kimi, şagirdə və ya bütöv sinfə qoyulan diaqnozdur. Şagirdlərin maraq dairəsi, dünyagörüşü, yaşadığı mühit haqqında məlumat almağa imkan verir. Bu qiymətləndirmənin nəticələri rəsmi sənədlərdə qeyd olunmur, müəllimin şəxsi qeyd dəftərində öz əksini tapır, nəticələr barədə valideynlər, sinif rəhbəri və digər fənn müəllimləri məlumatlandırılır.

Diaqnostik qiymətləndirmədə istifadə olunan metod və vasitələr: müsahibə; söhbət; müşahidə; tapşırıqlar; valideynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə əməkdaşlıq.

Diaqnostik qiymətləndirmə həm də şəraitə görə təlim məqsədləri və üsullarda çevik dəyişikliklər aparılmasına imkan yaradır.

Formativ qiymətləndirmənin məqsədi təhsilalanın təlim prosesində məzmun standartlarından irəli gələn bilik və bacarıqların mənimsənilməsinə yönəlməmiş fəaliyyətini izləməkdən, bu zaman qarşıya çıxan problemləri müəyyən etməkdən və onları aradan qaldırmaqdan ibarətdir. Formativ qiymətləndirmə rəsmi qiymətləndirmə deyil.

Formativ qiymətləndirmə fənnin məzmun standartları üzrə təlim məqsədləri əsasında müəyyənləşdirilmiş qiymətləndirmə meyarlarına görə aparılır. Tədris prosesində formativ qiymətləndirmə aparmaq üçün rubriklərdən istifadə oluna bilər.

Müəllim qiymətləndirmə meyarlarına uyğun dördsəviyyəli rubrikələr (I–IV səviyyə) hazırlayır. Zəruri hallarda rubrikələr 3 və ya 5 səviyyədə tərtib oluna bilər.

Müəllim şagirdin fəaliyyətinin nəticəsini "Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri"ndə rubrikə uyğun olaraq rum rəqəmləri (I, II, III və IV) ilə, "Məktəbli kitabçası"nda isə sözlərlə yazır.

"Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri"ndə rubriklərin məzmunu və şagirdin formativ qiymətləndirilməsinə dair məlumatlar sərbəst formada aparılır. Müəllim yarımillərin sonunda "Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri" əsasında şagirdin yarımil ərzində fəaliyyətinin qısa təsvirini hazırlayır və portfolioda saxlayır.

Formativ qiymətləndirmədə istifadə olunan metod və vasitələr

Üsullar	Vasitələr
Müşahidə	Müşahidə vərəqləri
Şifahi sual-cavab	Təsviri sənət üzrə müəyyən şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi
Tapşırıqvermə	Tapşırıqlar: rəsm, yapma, aplikasiya, konstruksiya
Validəynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə əməkdaşlıq	Söhbət, sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)
Oxu	Dinləmə üzrə qeydiyyat vərəqi Oxu üzrə qeydiyyat vərəqi
Yazı	Yazı bacarıqlarının inkişafı üzrə qeydiyyat vərəqi: təsviri sənət əsərinə, növ və janrlara, rəssamın yaradıcılığına, məşhur əsərlərinə aid yazılmış esse və ya annotasiyalar, qısa şərhlər
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən olunmuş meyar cədvəli
Rubrik	Nailiyyət səviyyələri üzrə qiymətləndirmə şkalası
Şifahi və yazılı təqdimatlar üçün meyarlar	Meyar cədvəli
Test	Test tapşırıqları
Özünüqiymətləndirmə	Özünüqiymətləndirmə vərəqləri

Formativ qiymətləndirmə aparmaq üçün rubriklərdən istifadə olunur. Rubrik xüsusi növ qiymətləndirmə şkalasıdır. O, iki əsas suala cavab verir:

- "Mən nəyi qiymətləndirməliyəm?" (obyekt, məzmun, aspektlər, tərəflər, xüsusiyyətlər);
- "Aşağı, orta, yuxarı nailiyyət səviyyələrinin xüsusiyyətlərini necə bilmək olar?"

Rubrik vasitəsilə qiymətləndirmə nəticəsində şagirdlərin keçilmiş materialı necə mənimsədiklərini, buraxdıqları xarakterik səhvləri müəyyən etmək, növbəti dərstdə qarşıya çıxıb-cıxmayacaq problemlər üzərində görüləcək işləri dəqiqləşdirmək olar.

Qiymətləndirmə şkalası nailiyyət səviyyələrinə qiymət (bal) verilməsi üçün mexanizmdir. Rubriklərin hazırlanması üçün əvvəlcə dərslərin məqsədləri müəyyən olunmalıdır. Qiymətləndirmənin formalarından biri seçilməlidir (diaqnostik, formativ və ya summativ).

LAYIHƏ

Müəllimlər üçün rubrikaların üstün cəhətləri:

- Rubrikalar qiymətləndirmənin daha ədalətli, obyektiv, etibarlı və ardıcıl olmasına imkan verir.
- Rubrikalar tələb edir ki, müəllimlər müvafiq şərtlər üzrə öz meyarlarını səviyələr əsasında müəyyənləşdirsinlər.
- Rubrikalar müəllimləri tədrisin səmərəliliyi ilə bağlı faydalı məlumatlarla təmin edir.
- Rubrikalar keyfiyyət səviyyələrinin intervalı vasitəsilə müxtəlif qabiliyyətli şagirdlərin olduğunu nəzərə alır.

Səviyələr üzrə təsvirlərin hazırlanması üçün təlimat:

1. Qısa və sadə tərzdə, şagirdin anlayacağı dildən istifadə edilməlidir.
2. Müqayisəli və ya normativ dildən fərqli olaraq, deskriptiv dildən istifadə edin. Pis, orta, kafi, yaxşı, əla kimi qeyri-müəyyən deskriptorlardan istifadə olunmur.
3. Səviyyə deskriptorları müşahidə oluna bilən davranışlar və ya nəticənin xüsusiyyətləri baxımından mümkün dərəcədə ifadə edilməlidir.
4. Qiymətləndirmə səviyyələri arasında sərhəd aydın olmalı, üst-üstə düşməməlidir.
5. Şkala şagird nailiyyətləri intervalını tam əhatə etməlidir.
6. Təsvirlərin məzmunu nailiyyət səviyyələri üzrə eyni formalı tərtib edilməlidir.
7. Fəaliyyət səviyyələri bütün aspektlər üzrə uyğun olmalıdır (məsələn: bir aspekt üzrə "4" qiyməti digər aspekt üzrə "4" qiyməti ilə müqayisə oluna bilməlidir).
8. Əvvəlcə "ən yüksək", sonra "ən aşağı" səviyyələr, sonra "aralıq" səviyyələrin təsvir edilməsi tövsiyə olunur.
9. Ən yüksək səviyyə: yüksək tələbkərlığa malik, bununla yanaşı, real olmalıdır.
10. Ən aşağı səviyyə: yalnız çatışmazlıqları deyil, həmçinin minimal nailiyyətin xüsusiyyətlərini əks etdirməlidir.

Summativ qiymətləndirmə hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyənləşdirilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsi ilə bağlı təhsilalanların əldə etdiyi nailiyyətlərin müəyyən olunması məqsədilə aparılır.

Summativ qiymətləndirmə aşağıdakı iki formada aparılır:

- hər bir fənn üzrə dərslərdə nəzərdə tutulmuş hər bölmənin daxilində və ya bölmənin sonunda keçirilən kiçik summativ qiymətləndirmə;
- hər yarımilin sonunda keçirilən böyük summativ qiymətləndirmə.

Summativ qiymətləndirmədə tapşırıqvermə üsulundan istifadə olunur.

Kiçik summativ qiymətləndirmə II-XI siniflərdə bütün fənlər üzrə hər yarımildə 3 dəfədən az 6 dəfədən çox olmamaqla müəllim tərəfindən aparılır. Hər fənn üzrə kiçik summativ qiymətləndirmələrin aparılacağı tarix haqqında məlumat tədris ilinin birinci həftəsi ərzində fənn müəllimi tərəfindən sinifdə təhsilalanlara elan olunur.

Hər bir fənn üzrə kiçik summativ qiymətləndirmə həmin fənnin tədris olunduğu 1 (bir) dərs saati ərzində aparılır.

Kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələr 100 ballıq şkala ilə ölçülür.

Summativ qiymətləndirmədə suallar hər bir sinif və fənn üzrə 4 səviyyədə tərtib edilir. 1-ci səviyyə ən aşağı, 4-cü səviyyə isə ən yüksək səviyyəni əks etdirir. Suallar müxtəlif mürəkkəblik səviyyəsində hazırlanır. 1-ci və 2-ci səviyyəyə təhsilalanların əksəriyyətinin cavablandırma biləcəyi suallar aid edilir. 3-cü və 4-cü səviyyəyə daha hazırlıqlı şagirdlərin cavablandırma biləcəyi suallar

aid edilir. Səviyyələr üzrə sualların qiymətləndirmə ballarının 100 ballıq şkalada bölgüsü aşağıdakı kimi nəzərdə tutulur:

- 1-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir;
- 2-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- 3-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- 4-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir.

Təhsilalanın summativ qiymətləndirmədə topladığı balların 2, 3, 4, 5 qiymətlərinə uyğunluğu aşağıdakı qaydada müəyyənləşdirilir (Qaydalar 4.19-ci bənd):

Bal aralığı	Qiymət
[0-30]	2 (qeyri-kafi)
(30-60]	3 (kafi)
(60-80]	4 (yaxşı)
[80-100]	5 (əla)

Yarımillik və illik qiymətlərin hesablanması

Təhsilalanların kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələrdə topladığı ballar əsasında yarımillik ballar hesablanır. Yarımillik balının 2, 3, 4 və ya 5 qiymətlərinə uyğunluğu bu Qaydanın 4.19-cu bəndinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilir. Yarımillik balların miqdarı və onların uyğunlaşdırıldığı qiymət sinif jurnalı və “Məktəbli kitabçası”nda yazılır.

Böyük summativ qiymətləndirmə aparılmayan fənlər üzrə yarımillik bal kiçik summativ qiymətləndirmələrdə toplanmış ballar əsasında aşağıdakı kimi hesablanır:

$$Y = \frac{ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n}{n}$$

Y- təhsilalanın yarımillik üzrə balını;

$ksq_1, ksq_2, \dots, ksq_n$ – hər kiçik summativ qiymətləndirmədə toplanmış balların miqdarı;

n – kiçik summativ qiymətləndirmələrin sayını bildirir.

Böyük summativ qiymətləndirmə aparılan fənlər üzrə yarımillik bal kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələrdə toplanılan ballar əsasında aşağıdakı kimi hesablanır:

$$Y = \frac{ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n}{n} \cdot \frac{40}{100} + BSQ \cdot \frac{60}{100}$$

BSQ – hər yarımillik üzrə aparılan böyük summativ qiymətləndirmədə toplanmış balların miqdarı.

Təhsilalanın illik balları onun yarımillik ballarının ədədi ortası kimi hesablanır və illik balın 2, 3, 4 və ya 5 qiymətlərinə uyğunluğu bu Qaydanın 4.19-cu bəndinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilir. Qiymət sinif jurnalı və “Məktəbli kitabçası”nda yazılır.

İllik qiymətləndirmənin nəticələrinə əsasən təhsilalanların sinifdən-sinfə keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilən qaydalarla tənzimlənir.

**TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT FƏNNİ ÜZRƏ FORMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ
ZAMANI İSTİFADƏ OLUNAN ÜSUL VƏ VASİTƏLƏR**

FƏALİYYƏT NÖVLƏRİ	ÜSULLAR	VASİTƏLƏR
Müşahidə- etmə	Müşahidə (müəllim şagirdlərin fəaliyyətini müşahidə edərək qiymətləndirir).	Müşahidə vərəqi (şagirdin təlim fəaliyyətindən gözlənilən nəticəni əks etdirən meyarların yazıldığı cədvəl): natura, təbiət, interyer, meyvə, tərəvəz, məişət əşyaları və s. Təsviri incəsənət əsərləri (rəsm və heykəltəraşlıq nümunələri). Dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri (ağac üzərində oyma, xalçaçılıq, bədii tikmə, parça, misgərlik, zərgərlik, keramika, milli geyimlər).
Təsvirlərin təhlili	Tapşırıqvermə	Təsviri incəsənət əsərləri, rəsm işləri
	Nəzəri tapşırıqlar	
	Sənət əsərlərinin izahı, müqayisəsi, şərh, təhlili.	Təsviri (reproduksiya, fotosəkil və s.) və dekorativ-tətbiqi sənət əsərlərinə (ağac üzərində oyma, xalçaçılıq, bədii tikmə, parça, misgərlik, zərgərlik, keramika, milli geyimlər) münasibət.
	Praktiki tapşırıqlar:	
	Məzmun	İşləmə texnikası
	səth üzərində	rəsm, rəngkarlıq, aplikasiya
	həcmli (model)	kağız, karton, plastilin, gil, maket
Sorgu	Şifahi sual-cavab	• Rəsm çəkmək (natura-dan rəsm, mövzu üzrə rəsm, dekorativ fəaliyyət və s.); • Dekorativ-tətbiqi fəaliyyət (texnikalar: aplikasiya, panno, kollaj, dekupaj, vitraj, mozaika, batika, tikmə, hörmə, keramik məhsullar və s.); • Yapma (relyefli və ya həcmli); • Kompüter qrafikası.
		• karandaş, flomaster, diyircəkli və rəngli qələm, tuş, kömür, qrafit, pastel təbaşir, rəngli kağız, karton, qutu, parça, boya (quas, akvarel, akril, yağlı boya və s.) və s.; • təbiət materialları (düyü, buğda, şam qozası, ağac, budaq, toxum, yarpaq və s.); • plastilin, gil, gips, duzlu xəmir; • qrafik redaktor (Paint və s.).
		Təsviri incəsənət əsərləri, ətraf aləm, qayda və anlayışlar üzrə

		sual-cavablar, təhlil, müzakirə üzrə <i>qeydiyyat vərəqi</i>
Təqdimat	Şifahi, yazılı, rəmzi, təsviri, kompüterdə təqdimatlar	Şifahi cavablar; bədi əsərlərə esselərin yazılması; rəmzi təsvirlər (işarələr); bədi yaradıcılıq və əl işləri, slayd vasitəsilə təqdimat; layihələr
Qiymətləndirmə	Qrup işlərinin qiymətləndirilməsi, özünüqiymətləndirmə, rubrik üzrə qiymətləndirmə, qrafik, sxem, şkala, test və s.	Qiymətləndirmə vərəqləri, qiymətləndirmə sxemləri, meyarlar cədvəli, şkalalar, sxemlər, test tapşırıqları və s.

Müvafiq qiymətləndirmə vasitələrinə aid nümunələr vəsaitin arxasında verilməmişdir.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə bir sıra qiymətləndirmə üsullarından istifadə olunması tövsiyə edilir. Müəllim bu üsul və formalardan öz məqsədinə

LAYİH

XALQ SƏNƏTİNİN YARADICILIQ MƏNBƏYİ

uyğun şəkildə istifadə edib, yenilərini yarada bilər.

1. DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏT VƏ ZAMAN

Məşğələ növü	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	
Alt standart	2.2.1.; 3.1.1.; 3.1.2.	
Təlim nəticələri	• xalça, qab, zینət əşyalarının üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir; • dekorativ-tətbiqi sənət əsərlərində milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir; • dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.	
Dərsin tipi	deduktiv	
Fənlərarası inteqrasiya	Az-d.: 1.1.1.; 1.1.2; 1.2.4.; 2.1.3.; İnf.: 2.1.1.; Tex.: 1.2.2.; 4.2.1.	
İstifadə olunan	İŞ FORMALARI	qrup, fərdi və kollektiv iş
	ÜSULLAR	müzakirə, esse
Təchizat	Müəllim üçün	dərslik, metodik vəsait, qiymətləndirməyə aid cədvəllər, krossvordlar
	Şagird üçün	dərslik, rəngli karandaşlar, flomasterlər, quaş, fırça

Dərsin gedişi / Motivasiya

Bu dərs diaqnostik xarakter daşıyır. Ona görə də, məşğələdə şagirdlərin əvvəlki siniflərdə topladıqları biliklər də yada salınır. Aşağıda verilmiş motivasiya nümunələrindən yalnız biri istifadə oluna bilər.

1.

1-ci qr.

2-ci qr.

3-cü qr.

4-cü qr.

Müəllim şəkillərlə şagirdləri 4 qrupa ayırır və deyir: – Hər qrup ondakı şəkilin nədən ibarət olduğunu desin (*bəzəkli qab, qolbaq, xalça, tikmə*). Onlar necə

verilmişdir? (*bəzəkli*). Bu bəzəkli əşyalar təsviri incəsənətin hansı növünə aiddir? (*şagirdlər bütün siniflərdə bu haqda məlumat topladığı üçün cavab verə bilirlər – dekorativ-tətbiqi sənət*). Hər qrup onda olan dekorativ-tətbiqi sənət nümunəsindəki naxışlar haqqında məlumat hazırlasın. Sonra qruplar birlikdə hazırladıqları məlumatı oxuyurlar.

Diferensial təlim (DT). Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan (XQEOŞ) şagirdlər üçün bu motivasiya nümunəsi müvafiqdir.

2. Hər qrupa cavabı fərqli olan dekorativ-tətbiqi sənət nümunəsini xarakterizə edən krossvord verilir.

1-ci qrup

Təsviri sənətin növüdür (qrafika). Dekorativ-tətbiqi sənətin sahəsidir (mozaika). Naxışın növlərindən biridir (nəbatı). 1 rəqəmi yazılan şaquli sütunda hansı söz alındı? (*qab*)

			1. Q	R	A	F	I	K	A
2. M	O	Z	A	I	K	A			
	3. N	Ə	B	A	T	I			

2-ci qrup

Təsviri sənətin növüdür (qrafika). Bir-birindən kəskin fərqlənən rənglər (kontrast). Hamar səth üzərində ən işıqlı yer (blik). Duran, əbədi ev deməkdir (türbə). Naxışın növlərindən biridir (nəbatı). Cansız təbiətdir (natürmort). Qala hasarlarının küncələri, qala keşikçilərinin dayandığı yer (qüllə). 1 rəqəmi yazılan üfüqi sütunda hansı söz alındı? (*qolbaq*)

			4. T		
			Ü		
	2. K	3. B	R	5. N	
1. Q	O	L	B	A	6. Q
R	N	I	Ə	T	Ü
A	T	K		Ü	L
F	R			R	L
I	A			M	Ə
K	S			O	
A	T			R	
				T	

3-cü qrup

Möminə Xatun məqbərəsinin yerləşdiyi şəhər (Naxçıvan). Dekorativ-tətbiqi fəaliyyətdir (aplikasiya). Heykəltəraşlığın bir növü olub səth üzərində qabarıq təsvirdir (relyef). Rəsm əsərinin tamamlanması və gözəl görünməsi üçün vurulur (çərçivə). Tikilinin ətrafına çəkilən divar (hasar). 2 rəqəmi yazılan üfüqi sütunda hansı söz alındı? (*xalça*)

			4. Ç	
			Ə	
1. N		3. R	R	H
A		E		
X	2. A	L	C	A
C	P	Y	I	S
I	L	E	V	A
V	I	F	Ə	R
A	K			
N	A			
	S			
	I			
	Y			
	A			

LAYIH

4-cü qrup

Naturadan çəkilib və təsviri sənət əsərinin ilkin nümunəsidir (etüd). Təsəvvür edilən əsərin ilkin qaralamasıdır (eskiz). Təsviri sənətin növlərindən biridir (rəngkarlıq). Qədim əlyazmalarına çəkilən kiçik ölçülü rəngli təsvirdir (miniatür). Təsviri incəsənətin janrlarından biridir (mənzərə). 4 rəqəmi yazılan üfüqi sütunda hansı söz alındı? (*tikmə*)

		3. R		
	2. E	Ə		
	S	N		
1. E	K	G		5. M
T	İ	K	4. M	Ə
Ü	Z	A	İ	N
D		R	N	Z
		L	İ	Ə
		I	A	R
		Q	T	Ə
			Ü	
			R	

Şagirdlər krossvordun cavabını dedikcə müəllim yazı lövhəsinə yazır və soruşur: – Qab, qolbaq, xalça, tikmə təsviri sənətin hansı növünə aiddir? (*dekorativ-tətbiqi sənət*). Dekorativ-tətbiqi sənət haqqında nə bilərsiniz? (*fərziyyələr*)

Tədqiqat sualı: Əşyanı necə bəzəmək olar? Bəzək vuran zaman nəyi nəzərə almaq lazımdır? (*fərziyyələr*)

XQEOŞ üçün tədqiqat sualı: Əşyaları nə üçün bəzəyirlər?

Tədqiqatın aparılması

Dərslkdəki məlumatla tanışlıqdan sonra qruplara tapşırıq verilir; məsələn, 1-ci qrup – bəzəkli qab (metal və ya saxsı), 2-ci qrup – oyma naxışlı daş və ya toxuculuq nümunəsi, 3-cü qrup – xalça, 4-cü qrup isə zərgərlik nümunəsini əks etdirən rəsm çəkə bilər.

Müəllim qeyd edə bilər ki, əşyaları bəzəyən təbiət motivləri – bitki, quş və heyvan təsvirləri qeyri-adi görünür və reallıqdan fərqlidir (şərtidir). Onlar rəssam tərəfindən ümumiləşdirilərək obrazlara, işarələrə çevrilir. Bu, dekorativ-tətbiqi sənətin özünəməxsus dilidir.

Müəllim tapşırıq verir ki, uşaqlar əşyaların üzərində çəkdikləri bəzəklərin mənası barədə düşünsünlər. Hər bəzəyin, təbii ki, öz mənası var. Bu bəzəklər nəyi ifadə edir?

DT. Müəllim XQEOŞ üçün dərstdən əvvəl butalardan ibarət naxış çəkir. Məşğələ zamanı onu şagirdin qarşısına qoyaraq rəngləməyi tapşırır.

Müəllim üçün əlavə məlumat. Şərtilik dedikdə, hər hansı bir təsvirin o qədər də vacib olmayan hissələrini ixtisar etmək deməkdir. Bununla yanaşı, əşyanı xarakterizə edən əsas detalları qalır və məhz bu detallara görə əşya da tanınır.

Məlumat mübadiləsi

Qruplar çəkdikləri təsviri nümayiş etdirir. Təqdimat zamanı bəzəklərin mənası da qeyd olunur.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili

– Dekorativ-tətbiqi sənət nə zaman yaranıb? – Dekorativ-tətbiqi sənətin hansı növləri var? – Onlar arasında fərq nədən ibarətdir? – Dekorativ-tətbiqi sənət insan həyatında hansı rolu oynayır?

Ümumiləşdirmə və nəticə

Dekorativ-tətbiqi sənət haqqında esse yazırlar.

Yaradıcı tətbiqetmə

Məişət əşyası yapır və üzərində müxtəlif naxışlar oyurlar.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarı:

- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişetdirmə;
- İzahetmə;
- Ayırma.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Xalça, qab, zinət əşyaların üzərində tərtibat və dizayn bacarıqlarını çətinliklə nümayiş etdirir.	Xalça, qab, zinət əşyaların üzərində sadə bədii tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	Xalça, qab, zinət əşyaların üzərində tərtibat və bəsit dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Xalça, qab, zinət əşyaların üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.
Dekorativ-tətbiqi sənət əsərlərində milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə çətinliklə izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənət əsərlərində milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə səhvlərlə izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənət əsərlərində milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə lakonik formada izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənət əsərlərində milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə ətraflı izah edir.
Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini çətinliklə izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini kiçik səhvlərlə izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini ətraflı izah edir.

2. SİMVOLLARA ÇEVİRİLMİŞ TƏBİƏT

Məşğələ növü	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	
Alt standart	1.1.1.; 1.2.2.; 2.1.2.; 2.2.1.	
Təlim nəticələri	• dekorativ naxışların həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; • dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən olan bədii tikmə, ağac üzərində oymanı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; • simvolların abstrakt təsvirində flomasterlər, quaş, plastilin və ya gildən istifadə edir; • bədii tikmə, xalça, ağacoyma üzərində qədim naxışlardan ibarət tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	
Dərsin tipi	induktiv	
Fənlərə rəsə inteqrasiya	Az-d.: 1.2.2; 3.1.3; İnf.: 4.1.1.	
İstifadə olunan	İŞ FORMALARI	fərdi və qrup işi
	ÜSULLAR	İQS (insert)
Təchizat	Müəllim üçün	dərslik, metodik vəsait, qiymətləndirməyə aid cədvəllər
	Şagird üçün	dərslik, flomasterlər, quaş, plastilin və ya gil

Dərsin gedişi / Motivasiya

Müəllim yazı lövhəsindən şəkillər asır və şagirdlərdən soruşur:

– Vərəqin sol tərəfində olan təsvirlərdə nə görürsünüz? (*dairə*)

– O, sizə təbiətdə olan hansı varlığı xatırladır? (*Günəşi*)

– İnsan dünya haqqında anlayışlarını şərti işarələrlə ifadə edərdi. Nişan, işarə təsvir deyil, o hər kəsə aydın olan, mənası başa düşülən simvoldur.

– Xalq arasında Günəş simvolu – dairəvi, çevrə daxilində çarpaz xətt, çiçək formasında təsvir edilir. Günəşin simvolunun əsas xüsusiyyəti – mərkəzdən ətrafa yayılan şüalardır.

– Şəkildə Günəşin simvolunun hansı əşyaları bəzəməsini görürsünüz? (*qalxanı, saxsı külçəbasanı, papağı*)

– Deməli, insanlar həm qədimdə, həm müasir zamanda əşyaları hər hansı mənə daşıyan simvollarla bəzəyərdi.

– Vərəqdə sağ tərəfdə olan təsvirlərdə nə görürsünüz? (*quş və keçi fiquru*)

– Onlar nəyi bəzəyir? (xalçanı, bundan başqa istənilən əşyanı bəzəyə bilər)

– Onlar hansı mənə daşıyır? (*fərziyyələr*)

– Bu obrazlar qoruyucu və bərəkət rəmzləri sayılır. Bu gün bizim dərsimiz simvollar haqqındadır.

Tədqiqat sualı: Hansı simvolları tanıyırsınız və onlardan naxışları necə yaratmaq olar? (fərziyyələr)

LAYIH

Tədqiqatın aparılması

Şagirdlər dərslikdəki məlumatla tanış olurlar. Mətni İQS üsulu ilə oxuyurlar. Oxuduqca mətnin kənarında sadə karandaşla işarələr – “+” – **yeni informasiyadır**, “—” – **bildiyimə ziddir**, “?” – **qarışıq informasiyadır**, “!” – **əvvəl bildirdim** işarələri qoyurlar. Sonra onlar oxuduqlarını sistemləşdirib cədvələ yazırlar.

“+” – yeni informasiyadır	“—” – bildiyimə ziddir	“?” – qarışıq informasiyadır	“!” – əvvəl bildirdim
1.	1.	1.	1.
2.	2.	2.	2.
3.	3.	3.	3.
4.	4.	4.	4.

Cədvəli doldurduqdan sonra, əsasən, *bildiklərinə zidd və qarışıq informasiyalar* ümumi müzakirə edilir. Sonra onlar 6 qrupa ayrılırlar. 1 və 2-ci qruplar parça üzərində bədii tikmənin (flomasterlə), 3 və 4-cü qruplar xalçanın eskizini (quaşla) təsvir edir, 5 və 6-cı qruplar isə plastilindən məişət əşyası düzəldib onun üzərində oyma üsulu ilə naxışları həkk edir. Qruplar təsvir zamanı aşağıdakı simvolları istifadə edib naxış yarada bilər.

Bundan başqa, həmin naxışların mənası haqqında da düşünürlər.

DT. *XQEOŞ üçün plastilinlə işləmək daha asan olar. Ona görə də, belə şagirdləri 5 və ya 6-cı qruplardan birində əyləşdirmək məqsədəuyğundur. Onlara fərdi şəkildə (qrupdan ayrı) məişət əşyasını düzəldib üzərini naxışlarla bəzəmək tapşırıqlı.*

Müəllim üçün əlavə məlumat. Söhbət zamanı nəticə: *məişət əşyalarında olan dekor yalnız bəzək rolunu oynamır, onlar həm də müəyyən mənaya malikdir. Böyük ideyaların nəticəsində əşya dekorativ-təbiiqi sənət əsəri olur. Yazının özünəməxsus sistemi kimi, hər işarənin müəyyən mənə verdiyi ornamentin dilindən danışdıqda, müəllim şagirdlərə təklif edə bilər ki, özlərini bir anlığa qədim insan kimi təsəvvür etsinlər. Cəmiyyət haqqında baxışlarını nöqtə və xətt vasitəsilə simvollarla ifadə etsinlər. Müəllimin dediyi sözləri şagirdlər obrazlı ifadələrlə (Günəş, yağış, ağac, meşə, çay, göy qurşağı) versinlər və sonra onları ornamentlərə çevirsinlər. Tapşırığı həll etdikdən sonra şagirdlər nəticədə *işarəni* təsvir kimi deyil, aydın, müəyyən fikri ifadə edən *simvol* kimi başa düşürlər.*

Məlumat mübadiləsi

Şagirdlər işlərini təqdim edir və naxışların mənasını açıqlayırlar.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili

– Simvollar nəyi tərənnüm edir? – İnsan əşyaları niyə bəzəyirdi?

Ümumiləşdirmə və nəticə

– Təbiət obrazlarını simvolizə edən işarələr hansılardır? – Simvolların mənası, onların oxşar və fərqli əlamətləri nədir?

Yaradıcı tətbiqetmə

Simvolları istifadə edib naxış tərtib edir və onu qab üzərində çəkirlər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzah etmə.
- Şərhetmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadə etmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Naxışların həyat hadisələrini əks etdirdiyini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Naxışların həyat hadisələrini əks etdirdiyini verilmiş suallar əsasında izah edir.	Naxışların həyat hadisələrini əks etdirdiyini kiçik səhvlərlə izah edir.	Naxışların həyat hadisələrini əks etdirdiyini ətraflı izah edir.
Bədii tikmə, ağac üzərində oymanı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə çətinliklə şərh edir.	Bədii tikmə, ağac üzərində oymanı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə suallar əsasında şərh edir.	Bədii tikmə, ağac üzərində oymanı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə nümunələr əsasında şərh edir.	Bədii tikmə, ağac üzərində oymanı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir.
Simvolların abstrakt təsvirində flomasterlər, quaş, plastilin və ya gildən çətinliklə istifadə edir.	Simvolların abstrakt təsvirində flomasterlər, quaş, plastilin və ya gildən səliqəsiz istifadə edir.	Simvolların abstrakt təsvirində flomasterlər, quaş, plastilin və ya gildən istifadə qaydalarını bildiyini nümayiş etdirir.	Simvolların abstrakt təsvirində flomasterlər, quaş, plastilin və ya gildən sərbəst istifadə edir.
Bədii tikmə, xalça, ağacoyma üzərində qədim naxışlardan ibarət tərtibat və dizayn bacarıqlarını çətinliklə nümayiş etdirir.	Bədii tikmə, xalça, ağacoyma üzərində qədim naxışlardan ibarət sadə tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	Bədii tikmə, xalça, ağacoyma üzərində qədim naxışlardan ibarət tərtibat və bəsit dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Bədii tikmə, xalça, ağacoyma üzərində qədim naxışlardan ibarət tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

3. AZƏRBAYCAN DAXMASININ DAXİLİ DÜNYASI

Məşğələ növü	mövzu üzrə rəsm	
Alt standart	2.1.1; 3.1.1.	
Təlim nəticələri	- daxmanın interyerini rəngkarlıq növündə real tərzdə təsvir edir; - daxmanın interyerinin təsvirini milli üslubi cəhətinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.	
Dərsin tipi	deduktiv	
Fənlərarası integrasiya	Az-d.: 1.1.2; 2.2.3; T.:1.1.1.	
Yeni sözlər	hana, ləmə, rəf, taxça, camaxatan	
İstifadə olunan	İŞ FORMALARI	kollektiv və qrup işi
	ÜSULLAR	müzakirə, BİBÖ
	Müəllim üçün	dərslik, metodik vəsait, qiymətləndirməyə aid cədvəllər, müasir və qədim evin şəkilləri
Təchizat	Şagird üçün	dərslik, flomasterlər, quaş, akvarel

Dərsin gedişi / Motivasiya

Müəllim şagirdlərə sual verir:

– Müasir evlərdə hansı əşyaları yerləşdiririk? (*fərziyyələr*)

– Babalarımız, nənələrımız daxmalarının içərisində hansı əşyaları yerləşdirirdi? (*fərziyyələr*)

Tədqiqat sualı: *Daxmanın içərisində hansı əşyaları çəkmək vacibdir? Onları çəkəndə nəyi nəzərə almaq lazımdır?* (*fərziyyələr*)

BİLİRİK	İSTƏYİRİK BİLƏK	ÖYRƏNDİK
	?	

Müəllim yazı lövhəsində BİBÖ cədvəlini çəkir, yaxud əvvəlcədən A1 formatlı kağızda tərtib etdiyini yazı lövhəsindən asır. Şagirdləri sandıq, hana, palaz və kilim şəkilləri ilə 4 qrupa ayırılır. Sonra qruplar yazdıqlarını oxuyur.

Şagirdlərin daxmanın interyeri haqqında bildikləri cədvəlin “BİLİRİK” hissəsinə, mövzuya aid olan sualları isə “İSTƏYİRİK BİLƏK” hissəsinə yazılır. Müəllim təkrar fikirləri səsləndirməməyi tapşırır.

Tədqiqatın aparılması

Şagirdlər mətnlə tanış olurlar. Hər qrup (*yeni öyrəndiklərindən*) bir informasiya deyir, müəllim onu “ÖYRƏNDİK” hissəsində, qısa şəkildə yazır (*təkrar olmamalıdır*). Mövzu mənimsənildikdən sonra qruplar daxmanın interyerini təsvir edir.

Müəllim xatırladır ki, şagirdlər pəncərə, taxça, ləmə və camaxatanların yerini müəyyən etməyi unutmasınlar. Yaxın və uzaqda olan əşyaları da nəzərə alsınlar. Bu zaman şəkildə göstərilən daxma interyerindəki elementlərdən istifadə edirlər.

Müəllim tapşırır ki, vaxta qənaət etmək üçün qrupda iş bölgüsü aparsınlar. **DT.** Müəllim iş bölgüsü aparan zaman XQEÖŞ əvvəldən çəkilmiş bəzəkli sandığın rəsmini verir və onu rəngləməyi tapşırır.

Məlumat mübadiləsi

Qruplar rəsmlərini təqdim edir.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili

Bu zaman BİBÖ cədvəlinin “**BİLMƏK İSTƏYİRİK**” hissəsində şagirdlərin yazdıqları suallar oxunur və təhlil edilir. Şagirdlər cavabsız qalan sualları müəllimin istiqamətləndirici sualları ilə cavablandırırlar. Bəzi sualları ev tapşırığı kimi verməklə uşaqlar tədqiqata həvəsləndirilirlər.

Ümumiləşdirmə və nəticə

- Azərbaycan daxmasının daxili quruluşunda əsas əlamətlər hansılardır?
- Müasir evlərin interyeri ilə daxmanın fərqi nədədir?
- Rəsmi rəngkarlıq növündə işləmək üçün hansı qaydalara əməl edilməlidir?

Yaradıcı tətbiqetmə

Müasir evin interyerini təsvir edirlər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Təsviretmə.
- İzahetmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Daxmanın interyerinin rəngkarlıq növündə real tərzdə təsvir edilməsində çətinlik çəkir.	Daxmanın interyerinin rəngkarlıq növündə real tərzdə təsvirində müəllimin köməyindən istifadə edir.	Daxmanın interyerini rəngkarlıq növündə real tərzdə təsvir etmək üçün dərslikdə verilmiş nümunədən istifadə edir.	Daxmanın interyerini rəngkarlıq növündə real tərzdə təsvir edir.
Daxmanın interyerinin təsvirini milli üslubi cəhətinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini çətinliklə izah edir.	Daxmanın interyerinin təsvirini milli üslubi cəhətinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Daxmanın interyerinin təsvirini milli üslubi cəhətinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini kiçik səhvlərlə izah edir.	Daxmanın interyerinin təsvirini milli üslubi cəhətinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətərini geniş izah edir.

4. XALQ MƏİŞƏT ƏŞYALARI — FORMA VƏ DEKOR

Məşğələ növü	naturadan rəsm	
Alt standart	1.1.1.; 2.1.2.; 2.2.1.; 3.1.2.	
Təlim nəticələri	• məişət əşyaları üzərində həyat hadisələrinin əks olunduğunu izah edir; • məişət əşyalarının real və abstrakt təsvirində rəngli karandaşlar, quaş, flomasterlərdən istifadə edir; • xalq məişət əşyalarının üzərində dekor və formaya görə tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir; • dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.	
Dərsin tipi	deduktiv	
Fənlərarası inteqrasiya	Az-d.: 2.1.4; 2.2.3.	
İstifadə olunan	İŞ FORMALARI	qrup işi
Təchizat	ÜSULLAR	müzakirə
	Müəllim üçün	dərslik, metodik vəsait, qiymətləndirməyə aid cədvəllər
	Şagird üçün	dərslik, rəngli karandaşlar, quaş, flomasterlər

Dərsin gedişi / Motivasiya

Müəllim müxtəlif qab şəkillərini yazı lövhəsindən asır və soruşur:

– Bunlar nədir? (*qablar, məişət əşyaları*)

– Onların hansı oxşar və fərqli cəhətləri var? (*fərziyyələr*)

– Onları gözəl edən nədir? (*üzərindəki naxışlar*). İnsanlar naxışlar vasitəsilə nə demək istəyiblər? (*fərziyyələr*). Dərsimiz xalq məişət əşyalarının forma və dekoru haqqındadır.

Tədqiqat sualı: *Məişət əşyasının eskizini və bəzəyini hansı ardıcılıqla çəkmək olar? Bəzəyi çəkən zaman nəyi nəzərə almaq lazımdır?* (*fərziyyələr*)

XQEÖŞ üçün tədqiqat sualı: *Məişət əşyasını necə bəzəmək olar?*

Tədqiqatın aparılması

Şagirdlər dərslikdəki mövzu ilə tanış olurlar. Müəllim onları 4 qrupa ayırır. Qruplara məişət əşyasının eskizini hazırlamaq və onun üzərini naxışlarla bəzəmək tapşırılır.

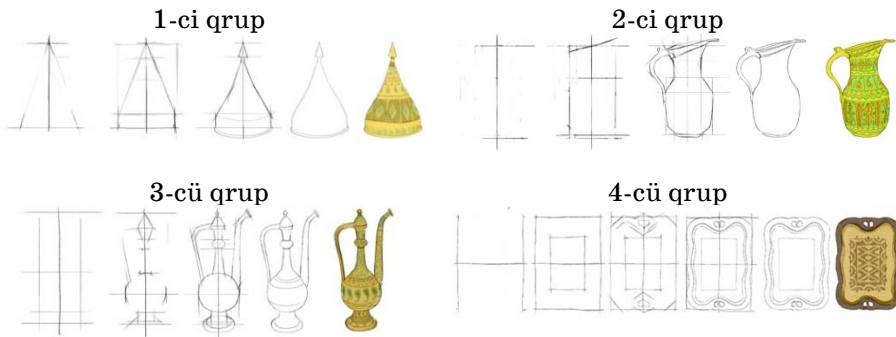
1-ci qrup sərpuşu, 2-ci qrup dolçanı, 3-cü qrup kuzəni, 4-cü qrup isə məcməyini çəkir. Eskizi çəkən zaman əşyaya uyğun formanı təyin edirlər. Sonra isə onu mənalarnı nəzərə almaqla bəzəyirlər.

Qeyd. *Sinfin səviyyəsini nəzərə alaraq müəllim həmin əşyalardan istifadə edib natürmort da qura bilər. Şagirdlər natürmortu işləyərkən öncə onun ümumi hündürlük və enini tapırlar. Sonra əşyaların hər birinin yerini və ümumi ölçülərini (hündürlük və enini) müəyyənləşdirirlər. Onların ayrılıqda*

qurulması ardıcılığı isə aşağıda müəllimlər üçün göstərilib. Natürmortu qurandan sonra onu naxışlarla bəzəyirlər.

Uşaqlara deyilir ki, əşyaların üzərindəki naxışlar inanclarla da bağlıdır. Ona vurulmuş naxışlar qoruyucu mənə daşıyır.

DT. XQEÖŞ-ə məcməyinin konturlarını çəkib vermək və onun üzərini naxışlarla bəzəyərək rəngləmək tapşırılır.

Məlumat mübadiləsi

Qruplar rəsmlərini təqdim edir.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili

- Boyalar vasitəsilə naturadan çekilən məişət əşyaları olan əsərlər təsviri sənətin hansı növünə aiddir?
- Qabların üzərindəki naxışların mənası nədir?
- Əşyaları hansı ardıcılıqla çəkdiniz?

Ümumiləşdirmə və nəticə

- Xalq sənəti nümunəsi sayılan hansı məişət əşyalarını tanıyırsınız?
- Xalq sənətində hansı bədii obrazlar ənənəvi sayılır?

Yaradıcı tətbiqetmə

Plastilindən məişət əşyası düzəldilir.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadəetmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişdirmə.
- Ayırma.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Məişət əşyaları üzərində həyat hadisələrinin əks olunduğunu müəllimin köməyi ilə izah edir.	Məişət əşyaları üzərində həyat hadisələrinin əks olunduğunu çətinliklə izah edir.	Məişət əşyaları üzərində həyat hadisələrinin əks olunduğunu kiçik səhvlərlə izah edir.	Məişət əşyaları üzərində həyat hadisələrinin əks olunduğunu ətraflı izah edir.

Məişət əşyalarının real və abstrakt təsvirində rəngli karandaşlar, quaş, flomasterlərdən müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Məişət əşyalarının real və abstrakt təsvirində rəngli karandaşlar, quaş, flomasterlərdən səliqəsiz istifadə edir.	Məişət əşyalarının real və abstrakt təsvirində rəngli karandaşlar, quaş, flomasterlərdən nümunə əsasında istifadə edir.	Məişət əşyalarının real və abstrakt təsvirində rəngli karandaşlar, quaş, flomasterlərdən sərbəst istifadə edir.
Xalq məişət əşyalarının üzərində dekor və formaya görə tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişində çətinlik çəkir.	Xalq məişət əşyalarının üzərində dekor və formaya görə tərtibat və dizayn bacarıqlarını suallar əsasında nümayiş etdirir.	Xalq məişət əşyalarının üzərində dekor və formaya görə bəsit tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Xalq məişət əşyalarının üzərində dekor və formaya görə tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.
Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini çətinliklə izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini nümunələr əsasında izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini ətraflı izah edir.

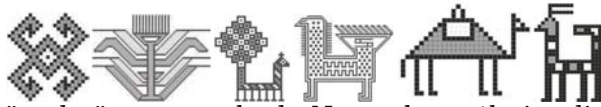
5. XALÇA NAXIŞLARI

Məşğələ növü	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	
Alt standart	1.1.1., 1.2.2., 2.2.1.	
Təlim nəticələri	- xalça naxışlarının həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; - xalça naxışlarını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; - müxtəlif motivli haşiyə üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	
Dərsin tipi	deduktiv	
Fənlərarası inteqrasiya	Az-d.: 1.1.1; 1.1.2; 2.2.3; T.:5.1.2.	
Yeni sözlər	stilizasiya, motiv	
İstifadə olunan	İŞ FORMALARI	qrupla və kollektiv iş
	ÜSULLAR	müzakirə
Təchizat	Müəllim üçün	dərslik, metodik vəsait, qiymətləndirməyə aid cədvəllər
	Şagird üçün	dərslik, quaş, rəngli karandaşlar, flomasterlər

Dərsin gedişi / Motivasiya

Müəllim şagirdlərə müxtəlif təbiət obrazlarının şəkillərini göstərir və onlara harada rast gəldiyi haqqında soruşur. Şagirdlər müxtəlif fərziyyələr (*xalçalarda və ya xalça məmulatlarında*) irəli sürür.

- Bu obrazları naxış adlandırmaq olarmı? Nə üçün? (*fərziyyələr*)
- Bu naxışları hansı xüsusiyyətlərə görə qruplaşdırmaq olardı? (*fərziyyələr, bitki, quş, heyvan təsvirləri*)

– Hər naxışın öz adı, öz mənası olardı. Naxış elementlərinə diqqət yetirsiniz görürsünüz ki, təbiətdə belə bitki, quş və heyvan mövcud deyil. Onlar **stilizə** olunmuş simvol və işarələr dünyasıdır. “Xalçanın ruhu” – onun naxış və rəngindədir.

– Əgər biz bu naxış-simvolları bir-birinin ardınca müəyyən qaydada yerləşdirsək, nə alınar? (*ritm, ornament*)

– Bu, *ornament zolağı* adlanır; onlar xalçaları tamamlayan haşiyələrdir. Bu dərstdə də sizinlə Azərbaycan xalçalarını bəzəyən **haşiyə zolaqları yaradacağıq**. Haşiyələrdə müxtəlif naxış **motivləri** təsvir olunaraq xalçanın kompozisiyasını tamamlayır. Stilizə olunmuş heyvan, quş və bitki təsvirləri bu haşiyələrin əsas elementləridir.

Tədqiqat sualı: Haşiyə zolağının ornamenti hansı formalardan ibarətdir? Bu haşiyəni çəkmək üçün nə etmək lazımdır? (fərziyyələr)

Tədqiqatın aparılması

Şagirdlər dərslərdə mətnlə tanış olur, təbiət obrazlarının hansı xüsusiyyətlərinə görə qruplaşdırıldığını müəyyən edirlər.

Müəllim şagirdləri naxış növlərinə görə 4 qrupa bölür. Sonra haşiyə zolağının naxış motivlərini qrupların adı ilə təsvir etməyi tapşırır. 1-ci qrup – bitki motivli, 2-ci qrup – quş motivlərindən ibarət, 3-cü qrup – heyvan və 4-cü qrup – qarışıq, yəni bütün motivlərin sintezindən ornamental haşiyə zolağı yaradır. Bunun üçün dərslərdə olan haşiyə zolağının müxtəlif motivlərdəki təsvir etmə ardıcılığını nəzərdən keçirirlər və tədqiqat işinə başlayırlar.

DT. XQEÖŞ-ə daha sadə naxış çəkmək və onu rəngləməyi tapşırmaq olar.

Məlumat mübadiləsi

Şagirdlər yaratdıqları müxtəlif növ haşiyələri təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili

- Haşiyəni hansı ardıcılıqla çəkdiniz?
- Şərti obrazlar real təsvirlərdən nə ilə fərqlənir?

Ümumiləşdirmə və nəticə

– Nə üçün xalçaları haşiyələr tamamlayır? Onlar hansı növlərdə olur? Xalça üzərində naxışlar necə yaranıb?

Yaradıcı tətbiqetmə

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün yapmadan istifadə edilməklə relyefli haşiyə düzəltmək.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Şərhetmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişetdirmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Xalça naxışlarının həyat hadisələrini əks etdirdiyini çətinliklə izah edir.	Xalça naxışlarının həyat hadisələrini əks etdirdiyini verilmiş suallar əsasında izah edir.	Xalça naxışlarının həyat hadisələrini əks etdirdiyini nümunələr əsasında izah edir.	Xalça naxışlarının həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir.

Xalça naxışlarını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə çətinliklə şərh edir.	Xalça naxışlarını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə sualları əsasında şərh edir.	Xalça naxışlarını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə qısa şərh edir.	Xalça naxışlarını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir.
Müxtəlif motivli haşiyə üzərində bəsit tərtibat və dizayn bacarıqlarını çətinliklə nümayiş etdirir.	Müxtəlif motivli haşiyə üzərində tərtibat və dizayn bacarıqlarını müəllimin köməyi ilə nümayiş etdirir.	Müxtəlif motivli haşiyə üzərində bəsit tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Müxtəlif motivli haşiyə üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

6. AZƏRBAYCAN TİKMƏLƏRİNDƏ KOMPOZİSİYA

Məşğələ növü	dekorativ-tətbiqi fəaliyyət	
Alt standart	1.2.2.; 2.1.2.; 2.2.1.; 3.1.1.	
Təlim nəticələri	• bədii tikmə növlərini və onların kompozisiya həllini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir; • tikmə növlərinin real və ya abstrakt tərzdə eskiz təsvirində rəngli karandaşlar, flomasterlər, rəngli qələmlərdən istifadə edir; • sadə əşyanın üzərində bədii tikmə növlərinə aid tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir; • bədii tikmə növlərini milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir.	
Dərsin tipi	induktiv	
Fənlərarası inteqrasiya	Az.-d.: 1.1.2; 2.2.2; T.: 5.1.2; Tex.: 4.1.1.	
Yeni sözlər	təkəlduz, güləbətın, piləktikmə	
İstifadə olunan	İŞ FORMALARI	qrupla və kollektiv iş
	ÜSULLAR	müzakirə, qalereya gəzintisi
Təchizat	Müəllim üçün	dərslik, metodik vəsait, qiymətləndirməyə aid cədvəllər, bədii tikməyə aid şəkillər
	Şagird üçün	dərslik, rəngli karandaşlar, flomasterlər, rəngli qələmlər

Dərsin gedişi / Motivasiya

Müəllim yazı lövhəsindən müxtəlif tikmə növləri ilə bəzənən parça şəkilləri asır və onların nə olduğunu soruşur (*parçalar*).

– Parçaların üzərindəki naxışların işlənilməsi, texnologiyası barədə nə deyə bilərsiniz? (*tikmələr iplə, muncuqla yerinə yetirilib*)

– Bilirsiniz parça üzərində olan bu tikmələr necə, hansı üsullarla işlənilib? (*fərziyyələr*)

– Siz də tikmənin hansı növləri olduğunu və parçanı bəzəyərkən eskizlərin necə hazırlanması haqqında biləcəksiniz.

Tədqiqat sualı: *Parça üzərində tikmələr hansı üsullarla işlənilir? Tikmənin eskizini hansı ardıcılıqla hazırlamaq olar?* (*fərziyyələr*)

Tədqiqatın aparılması

Tikmənin müxtəlif növləri var: *güləbətin*, *təkəlduz*, *muncuqtikmə* və digərləri. Xalq tikmələrində təsvir üsulları və kompozisiya motivləri müxtəlif olur. Şagirdlər dərsləri oxuyurlar. Açıq və qapalı kompozisiya, tikmə növləri barədə yeni məlumatlarla tanış olurlar.

Qeyd. Müəllim izah edə bilər ki, tikmələrdə qapalı kompozisiya dedikdə, naxışlar hər hansı forma ilə həddüdlənir. Açıq kompozisiya dedikdə isə naxış təkərlənərək həşiyə yaradır.

Şagirdlərə tikmə növlərinin birinin eskizini hazırlamaq tapşırılır. Qruplara ayrılarkən tikmə üsullarının adlarından istifadə etmək olar. “Güləbətin” qrupu – güləbətin üsulu ilə çəkilən eskiz variantı hazırlayır və onun xüsusiyyətlərini araşdırır, təkəlduz, muncuqtikmə, piləktikmə qrupları da həmçinin. Müəllim eskizin çəkilməsi zamanı həmin tikməyə xas olan əlamətləri göstərməyi xatırladır.

DT. XQEÖŞ-i “muncuqtikmə qrupu”nda əyləşdirmək olar. Müəllim əvvəldən arağcının rəsmini çəkir və onu konturlarından kəsir. Müxtəlif rəngli sap və muncuqları şagirdin qarşısına qoyaraq arağcını bəzəməyi tapşırır. Əyanilik şagirdə maraqlı və asan olacaq, hətta yapışqanla muncuq və sapları şəklində üzərinə bərkidə də bilər.

Məlumat mübadiləsi

Qruplar eskizlərini yazı lövhəsinin qarşısından düzür. “Qalereya gəzintisi” vasitəsilə rəsmləri müzakirə edirlər.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili

- Hansı tikmələri tanıyırsınız? – Onların bir-birindən fərqi nədir?
- Açıq və qapalı kompozisiyanın fərqi nədir?

Ümumiləşdirmə və nəticə

- Muncuqtikmə üsulunun əsas xüsusiyyətləri hansılardır?
- Xalq tikmələrində əsas motivləri nə təşkil edir və bir-biri ilə nə ilə fərqlənir?
- Nə üçün əşyaları tikmə üsulu ilə bəzəyərdilər?
- Qapalı və açıq kompozisiyalara harada rast gəlmək olar?
- Bayram geyimləri, süfrə və pərdələr, bəlişüzü, yataq örtükləri və dəsmallar tikmə üsulu ilə bəzənərdi. Tikmə naxışla bəzədilmiş arağcın üzərindəki naxışlar – Günəşi, suyu; zolaqlar – torpağı, çiçəklər isə bərəkəti simvolizə edərdi.

Yaradıcı tətbiqetmə

Tikmənin digər növləri haqqında məlumat toplayır.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Şərhetmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadəetmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişetdirmə.
- İzahetmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Bədii tikmə növlərini və onların kompozisiya həllini xarakterik xüsusiyyətləri haqqında məlumata malikdir.	Bədii tikmə növlərini və onların kompozisiya həllini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə çətinliklə izah edir.	Bədii tikmə növlərini və onların kompozisiya həllini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə suallar əsasında şərh edir.	Bədii tikmə növlərini və onların kompozisiya həllini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir.

Tikmə növlərinin real və ya abstrakt tərzdə eskiz təsvirində rəngli karandaşlar, flomasterlər, rəngli qələmlərdən çətinliklə istifadə edir.	Tikmə növlərinin real və ya abstrakt tərzdə eskiz təsvirində rəngli karandaşlar, flomasterlər, rəngli qələmlərdən istifadə edərək səliqəsizliyə yol verir.	Tikmə növlərinin real və ya abstrakt tərzdə eskiz təsvirində rəngli karandaşlar, flomasterlər, rəngli qələmlərdən müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Tikmə növlərinin real və ya abstrakt tərzdə eskiz təsvirində rəngli karandaşlar, flomasterlər, rəngli qələmlərdən istifadə edir.
Sadə əşyanın üzərində bədii tikmə növlərinə aid sadə tərtibatlar edir.	Sadə əşyanın üzərində bədii tikmə növlərinə aid adi bədii tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	Sadə əşyanın üzərində bədii tikmə növlərinə aid tərtibat və bəsit dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Sadə əşyanın üzərində bədii tikmə növlərinə aid tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.
Bədii tikmə növlərini milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə çətinliklə izah edir.	Bədii tikmə növlərini milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə müəllimin köməyi ilə izah edir.	Bədii tikmə növlərini milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə lakonik izah edir.	Bədii tikmə növlərini milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir.

Qiymətləndirmə nümunəsi (KSQ №1)
vəsaitin sonunda verilmişdir.

LAYİH

7. TARİX VƏ ETNOQRAFIYA MUZEYLƏRİ

Məşğələ növü	təsviri sənət haqqında söhbət	
Alt standart	1.1.1.; 3.1.1.; 3.1.2.	
Təlim nəticələri	• muzeylərdəki ekspozisiyaların həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir; • ekspozisiyaya daxil olan əsərlərdə milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir; • muzeylərdə nümayiş etdirilən əsərləri təsviri sənət növlərinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.	
Dərsin tipi	induktiv	
Fənlərarası inteqrasiya	Az.-d.: 1.1.2; 1.2.2; 2.2.2; T.: 1.2.1.	
Yeni sözlər	arxeologiya, etnoqrafiya, antik, dubla	
İstifadə olunan	İŞ FORMALARI	fərdi, kollektiv və qruplarla iş
	ÜSULLAR	müzakirə, ziqzaq
Təchizat	Müəllim üçün	dərslik, metodik vəsait, qiymətləndirməyə aid cədvəllər, tapmacalar
	Şagird üçün	dərslik, albom, rəngli karandaşlar, pastel təbaşirlər, flomasterlər

Dərsin gedişi / Motivasiya

Müəllim şagirdləri 4 qrupa ayırır. Hər qrupa bir tapmaca verir və onun açmasını tapmağı tapşırır.

<i>Ağaca çıxar,</i>	<i>Atdım atana,</i>	<i>Bir ağacım var, yarpaqsız-</i>
<i>Ağzına tıxar,</i>	<i>Daydı adama,</i>	<i>budaqsız, əlsiz-ayaqsız.</i>
<i>Hər kəsə dəysə,</i>	<i>Ucu şiş neştər,</i>	<i>(qılınc)</i>
<i>Evini yıxar.</i>	<i>Uzunca təhər.</i>	<i>Qurd quyuda, qulaqları</i>
<i>(tüfəng)</i>	<i>(nizə)</i>	<i>bayırda.</i>
		<i>(xəncər)</i>

Qruplar tapmacanın cavabını söyləyir, müəllim yazı lövhəsinə yazır: tüfəng, nizə, qılınc, xəncər. Sonra soruşur: tüfəng, nizə, qılınc, xəncər haqqında nə deyə bilərsiniz? (*fərziyyələr*). Onlar birlikdə nə adlanır? (*silahlar*)

– Müasir zamanda silahlar harada saxlana bilər? (*əsasən tarix muzeyində*). Milli məişətimizə aid əşyalar sonra harada saxlanılır? (*fərziyyələr*). Bu gün biz tarix və etnoqrafiya muzeyləri haqqında öyrənəcəyik.

Tədqiqat sualı: Tarix və Etnoqrafiya Muzeyində hansı eksponatlar və ekspozisiyalar nümayiş olunur? (fərziyyələr) ..

XQEÖŞ üçün tədqiqat sualı: Muzeylər nə üçün yaradılıb və orada nələr saxlanılır? (fərziyyələr)

Tədqiqatın aparılması

Şagirdləri 4 “doğma” qrupa ayırırlar. “Doğma” qruplar tarix muzeyi və Qala kəndi haqqında bildiklərini deyir. Sonra onları “ekspert” qruplarına ayırırlar. 1-ci “ekspert” qrupu “Ekspozisiya 1” də daxil olmaqla Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi haqqında məlumatı öyrənir. 2-ci “ekspert” qrupu “Ekspozisiya 2” də daxil olmaqla, səhifədə olan mətni öyrənir. 3-cü “ekspert” qrupu Qala Dövlət Tarix-Etnoqrafiya Qoruğu mövzusunı öyrənir.

4-cü “ekspert” qrupu isə Qala – Arxeoloji-Etnoqrafik Muzey Kompleksi mövzusunı axıra qədər öyrənir.

Sonra doğma qruplara qayıdır və yoldaşlarına da aldıkları məlumatları öyrədirlər. Qruplar öyrəndiklərini təqdim edir. Onlara sərbəst iş üçün tapşırıq verilir: tarix və etnoqrafiya muzeyinə aid ekspozisiya çəksinlər; bu, sənətkarlıq nümunələri və ya yaşayış evi də ola bilər. Şagirdlər bu tapşırıqda keçmiş və müasir dövrü birləşdirə bilərlər. Müasir ev interyerini çəkdikdən sonra onu keçmiş dövrə aid məişət əşyaları ilə bəzəyə bilərlər.

DT. *Müəllim dərstdən əvvəl XQEÖŞ üçün ev interyeri və onun içərisində 2–3 qədim əşya çəkir. Şagirdin qarşısına qoyub onu zövqünə uyğun rəngləməyi tapşırır.*

Məlumat mübadiləsi

Təsvirləri təqdim edirlər.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili

- Ekspozisiya nədir?
- Ekspozisiyadakı saxsı qablar hansı obrazları xatırladır?
- Etnoqrafiya və arxeologiya fondunun əsas məqsədi nədir?

Ümumiləşdirmə və nəticə

- Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi və Qala Dövlət Tarix-Etnoqrafiya Qorğunun əsas məqsədi nədir? Onların oxşar və fərqli xüsusiyyətləri nədir?
- Hansı ölkənin tarixi, milli və mədəni dəyərlərini özündə cəmləşdirən muzeyləri haqqında məlumatınız var?

Yaradıcı tətbiqetmə

Plastilindən və rəngli kağızlardan istifadə edərək ekspozisiyanın maketini düzəldirlər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Ayrırma.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Muzeylərdəki ekspozisiyaların həyat hadisələrini əks etdirdiyinin izahında çətinlik çəkir.	Muzeylərdəki ekspozisiyaların həyat hadisələrini əks etdirdiyini suallar əsasında izah edir.	Muzeylərdəki ekspozisiyaların həyat hadisələrini əks etdirdiyini sadə şəkildə izah edir.	Muzeylərdəki ekspozisiyaların həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edir.
Ekspozisiyaya daxil olan əsərlərdə milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə çətinliklə izah edir.	Ekspozisiyaya daxil olan əsərlərdə milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə suallar əsasında izah edir.	Ekspozisiyaya daxil olan əsərlərdə milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə nümunələr əsasında izah edir.	Ekspozisiyaya daxil olan əsərlərdə milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir.
Muzeylərdə nümayiş etdirilən əsərləri təsviri sənət növlərinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini çətinliklə izah edir.	Muzeylərdə nümayiş etdirilən əsərləri təsviri sənət növlərinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini suallar əsasında izah edir.	Muzeylərdə nümayiş etdirilən əsərləri təsviri sənət növlərinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini kiçik səhvlərlə izah edir.	Muzeylərdə nümayiş etdirilən əsərləri təsviri sənət növlərinə görə ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.

ULU İRSİMİZ — XALQ GEYİMLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN XALÇALARI

8–9. XALQ GEYİMLƏRİ

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Şagirdlərin mətni oxuması üçün İQS (insert) və ya BİBÖ üsullarından istifadə edilə bilər. Dərsləri oxuyarkən xalq geyimlərinə xas olan cəhətləri müəyyənləşdirirlər. Öyrənirlər ki, iqlim şəraitinin, mərasimlərin və yaş qruplarının müxtəlifliyi geyim hazırlanarkən nəzərə alınmalıdır.

Onlar dərslikdən qadın geyimləri, bayram libası, baş geyimi, kişi üst geyimi haqqında da məlumat toplayırlar.

Müəllim izah edir ki, **qadın geyimləri** mürekkəbliyi və gözəlliyi ilə fərqlənərdi. Qadın geyiminin əsas cəhəti onun *çoxqatlı (üst-üstə) və qırçınlı* olması idi. **Kişi üst geyimi** *ipək, atlaz, kətan* və digər parçalardan tikilərdi. *Papaq, üst köynəyi, arxalıq, çəpkən, çuxa (çiyinlik)* və *şalvar* kişi geyiminin əsas hissələri idi.

Dərslikdə qadınların, həm də kişilərin geyimlərinin yalnız adları çəkilir. Onlar haqqında məlumat yoxdur. Ona görə də, həmin geyimlər haqqında məlumat toplamaq ev tapşırığı kimi verilə bilər.

Qadın geyimində bəzək və zinət əşyaları mühüm rol oynayır. Nəsildən-nəslə ötürülən bu məmulatlar ailəyə məxsus idi və təbiət obrazlarını simvolizə edən naxışlarla işlənirdi.

Bu mövzunun mənimsənilməsinə 2 saat vaxt ayrılır. 1-ci saatda tədqiqatın aparılması zamanı nəzəri məlumatın öyrənilməsi məsləhətdir. 2-ci dərstdə isə tədqiqatın aparılmasının 2-ci mərhələsi – praktik tapşırıq, sonra isə dərslərdən ardıcıl olaraq digər mərhələlərinin aparılması məqsədmüvafiq olar.

Praktik tapşırıq

Mövzu mənimsənildikdən sonra cütlərə o dövrün insanların həyat tərzini və məşğuliyyətini göstərmək tapşırılır. Müəllim xatırlada bilər ki, mövzu üzrə rəsm zamanı qadın və ya kişi geyiminin xarakterik xüsusiyyətlərini nəzərə alsınlar. Geyimin forma və elementlərini, naxış və bəzəklərini elə çəksinlər ki, geyim sahibinin yaşına, ailə vəziyyətinə uyğun olsun. Müəllim tapşırır ki, vaxta qənaət etmək üçün iş bölgüsü aparılsın. Rəngləmə zamanı sulu boya ilə böyük sahələri, flomaster və rəngli karandaşla isə konturları rəngləyirlər.

DT. Müəllim XQEOŞ-in qarşısına milli geyimdə olan kişi və qadın rəsmini qoyur və onu rəngləməyi və geyimə naxışlar əlavə etməyi tapşırır.

Yekunda müəllim xalq naxışlarının hər birinin öz mənası olduğunu bir də xatırladır. Müəllim dərsi ümumiləşdirici suallarla da tamamlaya bilər: – Xalq geyimini hansı ardıcılıqla bəzədiniz və onların mənası nədir? Xalq geyimi müasir geyimdən nə ilə fərqlənir? Azərbaycanda xalq geyimlərinin sirri nədədir? Milli geyimin hansı detalları naxışla bəzənərdi? Əcdadlarımızın təsəvvürləri qadın bayram paltarında necə açılır? və s.

Yaradıcı iş kimi müasir geyim formasını çəkib, onu naxışlarla bəzəmək tapşırıla bilər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Şərhetmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadə etmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən xalq geyimlərinin adlarını müəllimin köməyi ilə şərh edir.	Dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən xalq geyimlərinin adlarını tanıyaraq şərh edir.	Dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən xalq geyimlərini və onları bəzəyən naxışları xarakterik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirərək şərh edir.	Dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən xalq geyimlərini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə ətraflı şərh edir.
Azərbaycanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndəsi olan Q.Qaqarın, E.Şahtaxtinskaya və onların ən məşhur əsərlərini çətinliklə şərh edir.	Azərbaycanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndəsi olan Q.Qaqarın, E.Şahtaxtinskaya və onların ən məşhur əsərləri haqqında məlumatları şərh edir.	Azərbaycanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndəsi olan Q.Qaqarın, E.Şahtaxtinskaya və onların ən məşhur əsərlərini fərqləndirərək şərh edir.	Azərbaycanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndəsi olan Q.Qaqarın, E.Şahtaxtinskaya və onların əsərləri haqqında məlumatları fərqləndirərək şərh edir.
Xalq geyimlərinin təsvirində sulu boyadan və digər materiallardan müəllimin köməyi ilə çətinliklə istifadə edir.	Xalq geyimlərinin təsvirində sulu boyadan və digər materiallardan müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Xalq geyimlərinin təsvirində sulu boyadan və digər materiallardan nümunələr əsasında məqsədyönlü istifadə edir.	Xalq geyimlərinin təsvirində sulu boyadan və digər materiallardan məqsədyönlü istifadə edir.
Geyim eskizinin üzərində tərtibat və dizayn bacarıqlarını çətinliklə nümayiş etdirir.	Geyim eskizinin üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirən zaman səhvlərə yol verir.	Geyim eskizinin üzərində tərtibat bacarıqları nümayiş etdirir.	Geyim eskizinin üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

LAYIH

10-11. XOVSUZ XALÇALAR

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Mövzu ilə tanışlıq zamanı ziqzaq və ya İQS üsulundan istifadə etmək olar. Mətnə, əsasən, xovsuz xalçalar haqqında məlumat verilir. Əgər ziqzaq üsulu tətbiq edilsə, hər “ekspert” qrupuna bir xovsuz xalça (palaz, cecim, kilim, şəddə, zili və vərni, sumax) haqqında öyrənmək tapşırıla bilər.

Qeyd. Müəllim qeyd edə bilər ki, Azərbaycan xalçası iki növ – xovsuz (tüksüz) və xovlu (tüklü, kilikli) olur. Bu məlumatın əvvəlki siniflərdə verilməsinə baxmayaraq, təkrarlanması məqsədmüvafiqdir. Şagirdə təkrarlama vasitəsilə xovlu və xovsuz xalça arasında olan fərqi daha dərinlən mənimsətmək məsləhətdir.

Xovlu xalça qalın, yumşaqdır və simmetrik düyüncürmə üsulu ilə toxunaraq qayçı ilə kəşilir. Xovsuz xalça daha nazikdir. İplər ərişin arasından, sadəcə, keçirilir. Ona görə də üst hissədə kəşilmiş ip olmur.

Müəllim xovsuz xalça növlərini dərslərdən istifadə edib şagirdlərlə birlikdə müzakirə apararaq fərqləndirə bilər. Müzakirə üçün soruşula bilər:

– “Palaza bürün, elnən sürün” – el məsəlini necə başa düşürsən? Nə üçün xovsuz xalçalar “məişət xalçaları” adlanırlar?

Elimizin qız-gəlinləri kiçik yaşlarından toxuculuq sənətinin sirlərinə yiyələnər, özlərinə cehiz toxuyar, doğma ocaqlarını öz əlləri ilə bəzəyirdilər. Doğma təbiət, həyat tərzi və arzu rəmzləri simvollarla təkrarlanaraq naxışlara çevrilir və toxunma üsulu ilmələrə hopardı. Bu bəzəklər əyləncə xatirinə yaranmayıb; hər naxışın öz mənası və toxunma səbəbi olardı: insanı bədxah qüvvələrdən qorumaq.

Bu mövzunun mənimsənilməsinə 2 tədris saati ayrılır. 1-ci saatda tədqiqatın aparılması zamanı ziqzaq üsulu ilə nəzəri məlumatın öyrənilməsi, 2-ci saatda isə praktik işin yerinə yetirilməsi məqsəduyğundur.

Praktik tapşırıq

Müəllim şagirdləri xovsuz xalça şəkilləri ilə 4 və ya onların dərslərdə verilən nümunələrinin sayına uyğun 6 qrupa ayırır. Qruplar tanış olduğu xovsuz xalça növlərindən birinə aid nümunə yarada bilər. Mürəkkəblik yaranmaması üçün müəllim damalı vərəqdə təsvir etməyi tapşırsa, daha asan olar.

Naxış çəkildikdən sonra kontrastlıq nəzərə alınmaqla rənglənir. Müəllim xatırlada bilər ki, bu zaman 3-4 rəngdən artıq rəngdən istifadə edilməsin. Bu tapşırığı yerinə yetirərkən rəngli kağızlardan da istifadə edə bilərlər.

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün plastilin üzərində naxışlar cızılır və oyulur.

DT. XQEÖŞ-ə dərslərdəki kilim naxışının sxemini çəkib onu rəngləməyi tapşırmaq olar.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Şərhetmə.
- İzahetmə.
- Ayrırma.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Xovsuz xalça növlərində istifadə olunan materialları, naxış növlərini, istifadə təyinatını çətinliklə şərh edir.	Xovsuz xalça növlərində istifadə olunan materialları, naxış növlərini, istifadə təyinatını səthi şərh edir.	Xovsuz xalça növlərində istifadə olunan materialları, naxış növlərini, istifadə təyinatını fərqləndirərək şərh edir.	Dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən xalçaçılığın xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir.

Xalçanın real tərzdə təsvirində rəngli karandaş, sulu boyadan çətinliklə istifadə edir.	Xalçanın real tərzdə təsvirində rəngli karandaş, sulu boyadan müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Xalçanın real tərzdə təsvirində rəngli karandaş, sulu boyadan istifadə etdikdə müəyyən səhvlərə yol verir.	Xalçanın real tərzdə təsvirində rəngli karandaş, sulu boyadan sərbəst istifadə edir.
Xovsuz xalçaları milli üslubi cəhətinə görə çətinliklə izah edir.	Xovsuz xalçaları milli üslubi cəhətinə görə müəllimin köməyi ilə izah edir.	Xalçalarda milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə suallar əsasında izah edir.	Xalçalarda milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə izah edir.
Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini çətinliklə izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini əsaslandırmadan izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini suallar əsasında izah edir.	Dekorativ-tətbiqi sənəti təsviri sənətin digər növlərindən ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.

12. AZƏRBAYCAN XALÇA MUZEYİ

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Mövzu ilə tanışlıq zamanı müzakirə və ya BİBÖ üsulundan istifadə etmək olar. Müəllim deyə bilər ki, **Azərbaycan Xalça Muzeyinin** ekspozisiya və fondunda saxlanılan – palas, cecim, kilim, şəddə, zili, ladı, vərni və sumax – bir-birindən rəng çaraları, çeşniləri və texnoloji toxunma üsulları ilə seçilən xovsuz xalçalardır. Digər xalça məmulatları – məfrəş, xurcun, heybə, çanta, çul, xaral bu üsullarla toxunur və onlar da muzeyin fondunda saxlanılır. Muzeyin zəngin kolleksiyasında qiymətli metaldan hazırlanmış zərgərlik məmulatları, zinət əşyaları və soyuq silahlar, çini, kağız, şüşə, ağac və daş üzərində oyma ilə işlənmiş əşyalar, bədii tikmə, parça və milli geyimlər, zərif naxışlı bədii metal məmulatları kimi xalq tətbiqi sənət nümunələri nümayiş etdirilir.

Muzeyin ekspozisiyasında Azərbaycanın Quba, Bakı, Şirvan, Gəncə, Qazax, Qarabağ, Təbriz kimi klassik xalça məktəblərinə məxsus olan xalçalar öz kompozisiya və ornament quruluşlarına, eləcə də rəng həllinə görə diqqəti cəlb edir. Müəllim bu xalçaları müqayisə etmək məqsədilə müzakirə təşkil edə bilər.

Qeyd. *Qubada* toxunan xalçalardan – “Pirəbədil”, “Qımıl”, “Sırt-Çiçi” zərifliyi, rəsm və naxış elementləri ayrıntılarının nəcibliyi, toxunması belə hiss olunmayan elementləri, xırdalanmış cizgi rəsmi, yığcam rəng qammaları ilə insanı heyran edir.

Şirvan xalçalarından – “Muğan”, “Şilyan” bir növ ilk – qədim xalçalarımıza bənzəyir. Bu xalçalarda qədim xalça kompozisiyaları ciddi ritmlə realizə edilir, sakit kolorit üstündür.

Qarabağ xalçalarından olan “Xanlıq”, “Malibəyli” və “Ləmpə”də yüksək kompozisiya ustalığı, ağıslığmaz fantaziya, kolorit əlvanlığı ön planda dayanır.

Bakıda hazırlanan xalçalardan – “Xilə-Buta”nın, “Novxanı”nın, “Fatmayı”nın zərif cizgi rəsmi, mürəkkəb ornamentləri vardır.

Olduqca böyük şərtiliyə əsaslanan “Faxralı”, “Şıxlı”, “Boşçalı”, “Qaçğan”, “Qədim Göycə”, “Dəmirçilər” kimi **Gəncə və Qazax** məktəblərinə aid xalçalarda, əsasən, naxışların həndəsi üslubuna daha çox üstünlük verilir. Bu naxışlar Kainatın sirlərini, mistik təsəvvürləri damğalar və cizgilərin dili ilə bizlərə yetirir.

Təbriz xalçalarından “Sərabı”, “Əfşan”, “Ləçək-Turunc”da dairəvi və ya spiralvari plastik formaların dekoru dünyanın əbədiyyəti, gözəlliyi və həyat ritmi haqqında təsəvvür yaradır.

Azərbaycan Xalça Muzeyi Azərbaycanın nadir sənət nümunələrini öz kolleksiyasında toplamışdır. Azərbaycanın mədəni irsinin uzaq və yaxın xaricdə təbliğ edilməsi məqsədilə muzey respublikada və otuzdan artıq xarici ölkədə xalça və xalq təbiiqi sənətinə aid sərgilər təşkil etmişdir.

Praktik tapşırıq

Şagirdlərin informativ-kommunikativ bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə praktiki işi qruplarla təşkil etmək məqsəduyğundur. Onları xalça məktəblərinin adlarına uyğun (Quba, Bakı, Şirvan, Gəncə, Qazax, Qarabağ, Təbriz) 7 qrupa ayırmaq olar. Şagirdlər xalçaçılıq məktəblərinin birinə aid ekspozisiya çəkə bilərlər. Bu zaman interyeri də nəzərə almaq lazımdır. Müəllim öncə interyeri – daxili hissəni, sonra isə divardakı və yaxud yerə döşənmiş xalçaları çəkməyi məsləhət görə bilər.

DT. XQEÖŞ üçün dərsdən əvvəl sadə naxışlı xalça təsvir olunur. Məşğələ zamanı həmin rəsm şagirdə verilir və rəngləmək tapşırılır.

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün xalçanı çəkildən sonra onun hansı məktəbə aid olduğunu təyin edə bilərlər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Şərhtmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişetdirmə.
- İzahetmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dekorativ-təbiiqi sənət növlərindən xalçaçılıq məktəblərinin xarakterik xüsusiyyətlərinə görə çətinliklə şərh edir.	Dekorativ-təbiiqi sənət növlərindən xalçaçılıq məktəblərinin xarakterik xüsusiyyətlərinə görə suallar əsasında şərh edir.	Dekorativ-təbiiqi sənət növlərindən xalçaçılıq məktəblərinin xarakterik xüsusiyyətlərinə görə nümunələr əsasında şərh edir.	Dekorativ-təbiiqi sənət növlərindən xalçaçılıq xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir.
Xalçanın üzərində çətinliklə tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Xalçanın üzərində sadə bədii tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	Xalçanın üzərində tərtibat və bəsit dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Xalçanın üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.
Azərbaycanın müxtəlif xalça məktəblərinə məxsus milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə çətinliklə izah edir.	Azərbaycanın müxtəlif xalça məktəblərinə məxsus milli üslubi cəhətləri suallar əsasında estetik imkanlarına görə izah edir.	Azərbaycanın müxtəlif xalça məktəblərinə məxsus milli üslubi cəhətləri kiçik səhvlərlə estetik imkanlarına görə izah edir.	Azərbaycanın müxtəlif xalça məktəblərinə məxsus milli üslubi cəhətləri estetik imkanlarına görə ətraflı izah edir.

Qiymətləndirmə nümunəsi (KSQ №2)

vəsaitin sonunda verilmişdir.

13. İNSANLARA BƏZƏK NƏ ÜÇÜN LAZIMDIR

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Bu məşğələ dekorativ-tətbiqi sənətin cəmiyyətdə yeri və rolu haqqında şagirdlərdə ümumi təəssürat formalaşdırır. Dərsliyin əvvəlindəki suallar vasitəsilə şagirdlərdə məşğələyə maraq yaradıla bilər. Bu suallar, həmçinin şagirdləri diskussiyaya hazırlayır. Mətni oxumaq üçün İQS (insert), BİBÖ üsullarından istifadə edilə bilər. Mətnlə tanışlıqdan sonra şagirdlərlə söhbət aparmaq məqsəduyğundur.

Qeyd. *Söhbətə insan bədənində naxışlar çəkməklə başlamaq olar; məsələn, Afrika tayfalarında və ya hindu xalqlarında bədənə müxtəlif bəzəklərin çəkilməsi kostyum rolunu oynayır. Qəbilə başçısı və ağsaqqallar geyimləri ilə seçilirdi. Kişilər (döyüşçü və ya ovçu) və qadınların (qəbiləni davam etdirən, ocağı qoruyan) ictimai funksiyaları geyim və bəzək vasitəsilə ayrılırdı. İşarələr bədən rənglənməsi, yaxud şəkil döydürülməsi, muncuq və ya heyvan buynuzundan düzəldilən boyunbağının taxılması, baş geyimlərində lələklərin olması və s.-dən ibarət olurdu.*

Şagirdlərlə *qədim ovçu, qəbilə başçısı, döyüşçünün* geyim və bəzəklərinin əsas xüsusiyyətləri haqqında diskussiya yaratmaq olar.

Müəllim bunu slayd və ya şəkillərdə göstərərək, söhbətin axırında şagirdlərlə birlikdə nəticə çıxarır. Şagirdlər dərk edirlər ki, dekorun mahiyyəti bədənə, paltara, əşyalara bəzək təsvir edilməsi deyil, bu bəzəklərlə bəzək sahibinin rolunun təyin olunmasıdır. Bəzəyin forması, miqdarı və keyfiyyəti onu daşıyanın ictimai vəziyyətindən asılıdır. Dekorativ-tətbiqi sənətin sosial rolu haqqında söhbəti müasir dövrdə kostyum dekoruna yönəltmək olar; məsələn, hərbi, general, idmançı və həkimlərin geyimi.

Praktik tapşırıq

Şagirdlərin informativ-kommunikativ bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi yolunda praktiki işi qruplarla təşkil etmək məqsəduyğundur. Qruplara hər hansı dövrə aid süjetli rəsm çəkmək tapşırıla bilər. İnsan mövqeyini geyim və bəzək vasitəsilə göstərir. Hər qrupa konkret tapşırıq da vermək olar; məs., I qrup gəlin, II qrup general, III qrup həkim, IV qrup bəna obrazını yaradaraq çəkdiklərini təqdim edirlər. Bu zaman işin mənfi, müsbət cəhətlərini qeyd etməklə diskussiyanın təşkil etmək olar.

DT. XQEOŞ üçün insanın kənar xətlərini çəkmək və şagirdə həmin şəkllə həkim obrazı vermək tapşırılır. Bu şagirdə obrazı daha dəqiq təsvir etməyə kömək edir.

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün yapmadan istifadə etməklə insan obrazının yaradılması tapşırıla bilər. Obrazları fərqləndirmək üçün isə geyim və bəzəkdən istifadə edilməsi məsləhətdir.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişetdirmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Bəzəyin insan həyatında rolunu çətinliklə izah edir.	Bəzəyin insan həyatında rolunu müəllimin köməyi ilə izah edir.	Bəzəyin insan həyatında rolunu verilmiş suallar əsasında izah edir.	Bəzəyin insan həyatında rolunu ətraflı izah edir.
İnsana lazım olan bəzək əşyasını tərtib etməyi və ona dizayn etmək bacarığını çətinliklə nümayiş etdirir.	İnsana lazım olan bəzək əşyasının üzərində sadə bədii tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	İnsana lazım olan bəzək əşyasını tərtib etməyi və ona bəsit dizayn etmək bacarığını nümayiş etdirir.	İnsana lazım olan bəzək əşyasını tərtib etməyi və ona dizayn etmək bacarığını nümayiş etdirir.
Süjetli rəsmi milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə çətinliklə izah edir.	Süjetli rəsmi milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə suallara əsasən izah edir.	Süjetli rəsmi milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə nümunələr əsasında izah edir.	Süjetli rəsmi milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə ətraflı izah edir.

Qiymətləndirmə (BSQ №1)

LAYİH

14. QƏDİM MİSİR — GEYİM VƏ DEKOR

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Məşğələdə uşaqlar qədim misirlilərin (fironun, saray əyanlarının, kahinin, zadəganın, döyüşçülərin) kostyumları ilə tanış olurlar. Onların geyimləri tutduqları mövqeyə görə müxtəlif olur. Şagirdlərə fikrən Qədim Misirə səyahət etmək təklif olunur. Müəllim göstərdiyi slayd və ya şəkillərlə o dövrü hiss etdirməyə, tarix dərsliklərində gördüklərini yadlarına salmağa çalışır.

Dərslikdəki materiallarla fasilələrlə oxu üsulu vasitəsilə tanış olmaq mümkündür. Qədim Misirin dekorativ-tətbiqi sənəti ilə tanış olarkən şagirdlərin diqqəti – tanrının “oğlu” olan fironun geyiminə əzəmətlik verən *əlamətlərə*, *kraliça*, *kahin* və *məmurun* geyimindəki *işarələrə* yönəldilir. Müəllim geyimdəki forma və ornamentlərin müxtəlifliyinə də diqqəti yönəldə bilər. Bu da Qədim Misir ustalarının işlərində mahir olmasını göstərir. Müəllim Qədim Misir haqqında tam təsəvvür yaratmaq üçün o dövrün dini inancları haqqında da məlumat verə bilər. Belə ki, bu xalq ölümdən sonra olan həyata – əbədiyyə inanır. Müəllim elə edir ki, uşaqlarda bu ölkə haqqında tam təsəvvür yaranır. Şagirdlərin diqqətini əsasən dekorun təsvir elementlərinə – işarə və ya simvollarla yönəltmək olar.

Praktik tapşırıq

Praktiki işi cütlərlə təşkil etmək məqsədəuyğundur. Cütlərə Qədim Misir hökmdarının geyiminin xüsusiyyətlərini öz rəsminə göstərmək tapşırıla bilər. Müəllim geyimin xüsusi işarə və simvollarını, hansı mövqe tutduğunu göstərməyi unutmamağı xatırladır.

Qeyd. *Praktik işi başqa formada da yerinə yetirmək olar: 1-ci qrup – firon, 2-ci qrup – kraliça, 3-cü qrup – məmur, 4-cü qrup isə döyüşçü və ya adi misirlinin geyimini çəkmə bilər. Bunun üçün dərslikdə və ya yazı lövhəsində olan şəkillərdən istifadə etmək olar. Müəllim geyimlərin kimə məxsusluğundan asılı olaraq xüsusi işarə və simvollarla həmin insanın hansı mövqe tutduğunu göstərməyi tapşırıla bilər.*

DT. *XQEÖŞ-ə insanın konturlarını çəkib qarşısına qoymaq lazımdır. Dərsləyə baxaraq Qədim Misir hökmdarına uyğun olan geyimi, əlində qamçı və əsanı çəkmək tapşırıla.*

Sonra çəkdiklərini təqdim edirlər. Bu zaman suallar, işin müsbət cəhətlərini qeyd etməklə, müəyyən təkliflər irəli sürülməklə diskussiya təşkil etmək olar. Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün Qədim Misirə aid istədiyi insan obrazını yarada bilər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Təsviretmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişetdirmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qədim Misir incəsənətinin həyat hadisələrini əks etdirdiyini çətinliklə izah edir.	Qədim Misir incəsənətinin həyat hadisələrini əks etdirdiyini müəllimin köməyi və suallar əsasında izah edir.	Qədim Misir incəsənətinin həyat hadisələrini əks etdirdiyini izah edərkən qeyri-dəqiqliyə yol verir.	Qədim Misir incəsənətinin həyat hadisələrini əks etdirdiyini ətraflı izah edir.

Qədim Misir hökmdarının geyimini rəngkarlıq növündə real tərzdə təsvirində çətinlik çəkir.	Qədim Misir hökmdarının geyimini rəngkarlıq növündə real və abstrakt tərzdə müəllimin köməyi ilə təsvir edir.	Qədim Misir hökmdarının geyimini rəngkarlıq növündə nümunələr əsasında bacardığı kimi real tərzdə təsvir edir.	Qədim Misir hökmdarının geyimini rəngkarlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir.
Qədim Misir geyimlərinin təsviri üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları çətinliklə nümayiş etdirir.	Qədim Misir geyimlərinin təsviri üzərində tərtibat və dizayn bacarıqlarını müəllimin köməyi ilə nümayiş etdirir.	Qədim Misir geyimlərinin təsviri üzərində tərtibat bacarıqları nümayiş etdirir.	Qədim Misir geyimlərinin təsviri üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

15. QƏDİM MİSİRİN DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏTİ — FORMA, DEKOR VƏ RƏNG

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Şagirdlər dərslikdəki mətnlə İQS üsulu ilə tanış olurlar. Müəllim Qədim Misirin bəzək və simvollarını şagirdlərə ya slaydlar, ya da şəkillərlə göstərir. Şəkilləri bir-bir izah etmək olar. Bəzəklərin, simvolların nə demək olduğu şagirdlərə izah edilir; məsələn, qara böcək – *skarabey* Qədim Misirdə ölüm və həyat rəmzi hesab olunurdu. Misirin əfsanəvi allahlarından biri olan Heprinin (inanca görə, dünyanı yaratmışdır) başı skarabey şəklində təsvir olunurdu. Misirdə yaranan dəqiq *dekorativ simvollar sistemində* ən əhəmiyyətli simvol gözəlliyi və əbədi həyatı əks etdirən şanagüllə çiçəyi — *lotos* idi.

Praktik tapşırıq

Şagirdlər praktiki işi cütlükdə yerinə yetirə bilirlər. Onlar cütlükdə “Qədim Misir” mövzusunda bəzək əşyası fikirləşib çəkirlər. Bu, Günəşi simvolizə edən boyunbağı, sinəbəzək, bilərzik ola bilər. Müəllim xatırladır ki, rəsm zamanı onun forması, Misirin dekorativ-tətbiqui sənətinə xas olan rənglər haqqında düşünsünlər. Misir simvollarından istifadə edib, onları təkrarlayaraq ornament də yarada bilirlər.

DT. *Bu tapşırıq XQEOŞ üçün də çətinlik törətməz. Həmin şagirdi nəticələri yüksək olanla əyləşdirmək lazımdır.*

Şagirdlərə izah etmək lazımdır ki, çəkdikləri rəsm vərəqin ortasında yerləşsə, daha yaxşı olar. Bu zaman onların rəsmi kompozisiya cəhətdən yaxşı görünər və uğurlu sayılar. Təsviri ümumidən hissələrə doğru çəkmək lazımdır. Əvvəlcə təsvirin hündürlüyü və eni vərəqə əsasən təyin olunmalı, sonra detallar və elementlər əlavə edilməlidir. Rəngləmə zamanı quaş, flomaster və rəngli karandaşlardan istifadə edilsə, yaxşı olar.

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiqui edilməsi üçün simvol və bəzəklər plastilindən yapılır.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Təsviretmə.

- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadə etmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişdirmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qədim Misirin simvol və bəzəklərini rəngkarlıq növündə real tərzdə təsvirində çətinlik çəkir.	Qədim Misirin simvol və bəzəklərini rəngkarlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvirində müəllimin köməyindən istifadə edir.	Qədim Misirin simvol və bəzəklərini rəngkarlıq növündə nümunələr əsasında bacardığı kimi real tərzdə təsvir edir.	Qədim Misirin simvol və bəzəklərini rəngkarlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir.
Qədim Misirin simvol və bəzəklərinin real təsvirində sulu boyadan çətinliklə istifadə edir.	Qədim Misirin simvol və bəzəklərinin real təsvirində sulu boyadan müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Qədim Misirin simvol və bəzəklərinin real və abstrakt təsvirində sulu boyadan səliqəsiz istifadə edir.	Qədim Misirin simvol və bəzəklərinin real və abstrakt təsvirində sulu boyadan sərbəst istifadə edir.
Bəzək əşyaları üzərində tərtibat və dizayn bacarıqlarını çətinliklə nümayiş etdirir.	Bəzək əşyaları üzərində sadə tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	Bəzək əşyaları üzərində tərtibat və bəsit dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Bəzək əşyaları üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

16. QƏDİM ÇİN GEYİM ƏNƏNƏLƏRİ — SİMVOL VƏ RƏNG

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

5-ci sinifdə, əsasən, kostyumun dekorativliyinə, sosial roluna diqqət yetirilir. Şagirdin geyimin dekoruna, məişət əşyalarına, hər hansı dövrü əks etdirən interyerə (binanın daxili) emosional marağı möhkəmləndirilir. İzah zamanı müxtəlif əyani vəsaitlərə baxarkən şagirdlər dərk etməlidir ki, müxtəlif sosial təbəqələrə, peşələrə mənsub insanların kostyumlarında forma, dekor, rəng material, insanın cəmiyyətdə yerini, oynadığı rolunu, onun konkret məşğuliyyətini təyin edən sosial əlamət kimi çıxış edir. Məşğələnin əvvəlindən şagirdləri maraqlı oyuna cəlb etmək olar: “Kostyum insan haqqında nə deyə bilər?”. Bu sual kostyumların müxtəlif formalarına bələd olmağa kömək edir, onun kimə məxsus olmasını təyin etməyə istiqamət verir və sosial əlamətlərini aşkara çıxarır.

Müəllim üçün məlumat. Ədəbiyyat kimi, **Qədim Çin təsviri sənəti** də rəngarəng səciyyə kəsb edir. Çinin ənənəvi rəngkarlıq janrı “*qoxua*” hesab edilir. Bu, kağız və ya ipək üzərində qara və ya külrəngli tişə ilə rəsmlərin təsvirindən ibarətdir. Qoxuanın əsas mövzusu dağ, çay, gül və quşları təsvir edən mənzərələrdir. Təsvirlərin hər bir elementi rəmzi mənə kəsb edir. Bu rəngkarlığın əsas məktəbləri **Suy, Tan, Sun** sülalələrinin hakimiyyəti dövrünə aiddir. Bu dövrün “qoxua” təsvirlərindən dövrümüze gəlib çatanı **Suy sülaləsi** dövrünün rəssamı **Hu Kay-çi**-nin “Yazın sonu” adlı əsəridir.

Çində rəngkarlıqla eyni vaxtda kalliqrafiya da inkişaf etmişdi. Qədim çinlilər yazılarda xətlərin ifadəliliyi, bədiiliyi, zərifliyinə diqqət yetirir, onların kompozisiya quruluşuna, qrafik elementlərin vəhdətinə xüsusi incəliklə yanaşırdılar.

Bir çox xalqda bu rəngə münasibət fərqli olmasa da, çinlilər ağ rəng barədə ayrı cür düşünür. Çin xalqının inancına görə, ağ rəng kədər, yas simvoludur. Çin adətlərinə görə, ağ rəng həm də ruhu maddiyyatdan alıb sirli aləmə aparan, sirlər dünyasının rəngi, Tanrının strixlərindən biridir. Ağ rəngin cazibə sistemində mənfi təsir, yəni şər faktoru yoxdur, matəm və ölümdən sonrakı həyat isə şər anlamına girməyən bir prosesdir.

Şagirdlər çinlilərin geyiminə baxaraq müqayisə aparmalı, onun kim olduğunu təyin etməyi bacarmalıdırlar. Çin kəndlilərinin geyimi, adətən, formasına və bəzəyinə görə sadə olur. Zadəganların geyimləri isə tamamilə fərqli, daha dekorativ olur. Dərsliklə tanış olanda şagirdlərin diqqətini bu müqayisələrə yönəltmək lazımdır. Mətni İQS üsulu, fasilələrlə oxu, istiqamətləndirilmiş mühazirə üsullarından biri ilə oxutmaq məqsədəuyğundur.

Müəllim şagirdlər məlumat topladıqdan sonra çinlilərin müxtəlif geyimlərini göstərə və onun kimə məxsus olduğunu soruşa bilər.

Praktik tapşırıq

Şagirdlərin informativ-kommunikativ bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə praktiki işi qruplarla təşkil etmək məqsədəuyğundur. Qədim Çin kostyumunu çəkən zaman onun kimə aid olduğunu müəyyən edirlər. Ona uyğun olaraq naxış, rəng və simvolları istifadə edərək rəngləyirlər.

Müəllim onların yadlarına sala bilər: ağ durna – uzunömürlülük simvolu olub, məmurların xalatını bəzəyirdi. Pələng, aslan, bəbir – hərbi məmurun libasını bəzəyirdi. İmperator – sarı rəng, döyüşçülər – ağ və qırmızı, gənc döyüşçülər – mavi, əyanlar isə qəhvəyi rəngli libaslar geyinirdilər. Müəllim qeyd edə bilər ki, çinlini çəkən zaman onun simasının da xarakterik cəhətlərini versinlər; yəni gözlərinin qıyıq, sifətinin isə uzunsov olmasını və s. Əvvəlcə adamı çəkmək, sonra onun hansı təbəqəyə məxsus olmasını müəyyənləşdirib uyğun naxış və simvol, rənglərlə bəzəmək lazımdır. Quaş, pastel tabaşir və flomasterdən istifadə etmək olar.

DT. XQEÖŞ-i isə nəticələri yüksək olan şagirdlərlə əyləşdirmək məqsədəuyğundur. Tapşırıq sadə olmalıdır; məsələn, müəllim imperatorun təsvirinin yalnız konturlarını çəkib, şagirddən dərsliyə baxaraq onu tamamlamağı və rəngləməyi tapşırıq bilər.

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün Çin həyatına aid süjetli rəsm çəkə bilərlər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Şərhetmə.
- Təsviretmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişetdirmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Təsviri sənətin növü olan rəngkarlığın xarakterik xüsusiyyətlərini izah etməkdə çətinlik çəkir.	Təsviri sənətin növü olan rəngkarlığın xarakterik xüsusiyyətlərini verilən suallar əsasında şərh edir.	Təsviri sənətin növü olan rəngkarlığın xarakterik xüsusiyyətlərini fərqləndirir və şərh edir.	Təsviri sənətin növü olan rəngkarlığın xarakterik xüsusiyyətlərini sərbəst şərh edir.

Çinli obrazının rəngkarlıq növündə real təsvir edilməsində çətinlik çəkir.	Çinli obrazının rəngkarlıq növündə real təsvirində müəllimin köməyindən istifadə edir.	Çinli obrazının rəngkarlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir etmək üçün rəsamların yaratdığı nümunələrdən istifadə edir.	Çinli obrazının rəngkarlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir.
Çinli obrazını yaradan zaman onun geyiminin üzərində çətinliklə tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Çinli obrazını yaradan zaman onun geyiminin üzərində sadə bədii tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	Çinli obrazını yaradan zaman onun geyiminin üzərində tərtibat və bəsit dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Çinli obrazını yaradan zaman onun geyiminin üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

17. QƏRBİ AVROPANIN DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏTİ. 17-ci əsr

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Müəllim orta əsrlər dövrünü şagirdlərin gözünün qarşısında canlandırma bilər. Bunun üçün həmin tarix haqqında ətraflı müzakirə aparmaq, slayd və ya şəkillərlə insanların geyimini göstərmək məqsədəuyğun olar. Şagirdlər şəkillərlə tanış olaraq varlı və adi adamların geyimlərini görür, təsəvvüründə obrazları formalaşdırırlar. Müəllim şagirdlərdən avropalının geyim elementlərinin adlarını soruşa bilər. Sonra ümumiləşdirmə aparıb deyə bilər:

– **Kostyum** — insanın cəmiyyətdə müəyyən təbəqə və ya qrupa aid olduğunu göstərən nişan, simvol sayılırdı.

Qeyd. O dövrə məxsus dəbdəbəli mebellərin zəngin dekoru olardı. Qərribə formalı söykənəcək və ayaqlara malik qoltuqlu kürsülərə, divanlara qobelen parçalardan üz çəkilməklə yaraşlıq verərdilər.

Mebel ustaları qırmızı və qara ağac növlərindən zərif oyma naxışlı mebel hazırlayırdılar. Onun səthini bitki ornamentləri, mənzərə və əfsanəvi təsvirlər oyar, qiymətli daşlarla bəzəyirdilər. Çox zaman mebelin daha da təmtəraqlı görünməsi üçün bəzi hissələrini qızılı bürüncdən hazırlayırdılar. Şagirdlər mebeldən əlavə, insan fiqurları da çəkəcəkləri üçün onların geyimləri haqqında da təsəvvür yaratmaq lazımdır; məsələn, qadın kostyumu sərt karkas üzərində duran, çox parlaq və dekorativ görünərdi.

Kübar cəmiyyətin saray qadınları incə işləmələrlə bəzədilmiş qiymətli məxmər, atlas, zərxara libaslar geyinirdilər. Belə paltar tikməyə yüksək dərzilik məharəti lazım idi. Zınqırov formasını xatırladan yubkaların ədəkləri çoxsaylı qırçınlar, işləmələrlə bəzənərdi. Başqa rəngli parçadan olan üst yubkası qabaq hissədən şleyfə çevrilirdi. Yan hissələrdə bantlar vasitəsilə yığılaraq, büzmələrlə çox qiymətli və təntənəli görkəm alardı. Kostyumu qiymətli baş sənəqləri, məxmər ayaqqabılar, al-əlvən yelpiklər, uzun əlcəklər tamamlayardı.

Şagirdlər İQS ya da BİBÖ üsulundan istifadə edib mətni oxuya bilərlər. Mətni mənimsədikdən sonra tapşırıq verilir.

Praktik tapşırıq

Şagirdlər birlikdə "Sarayda bal" kollektiv pannonu yaratmağa çalışırlar. Praktiki iş cütlərlə aparılır. Müəllim təklif edir ki, ümumi kompozisiyanı düşünsünlər.

Şagirdlərin bir hissəsi, yəni birinci sırada oturan cütlər əsas fonu, ikinci sıradakı cütlər mebel və əşyaları təsvir edib bəzəyir. Üçüncü sırada oturan cütlər isə hərəkətdə olan insan fiqurlarını kostyumda təsvir edə bilirlər. Müəllim təklif edə bilər ki, əvvəlcə açıq rənglə insanın sxemini, sonra geyimini çəksinlər. Çəkilmiş geyimi rəngləyə və bəzəyə bilirlər. Sonra çəkdiqləri hissələri kəsir, ümumi kompozisiyaya daxil edərək yapışdırırlar. Hazır fiqurları ümumi pannoya daxil edib onları qruplaşdırırlar. Perspektivi nəzərə alaraq iri təsvirləri yaxında, kiçik təsvirləri isə uzaqda yerləşdirirlər.

Bu, kompozisiyada məkan hissini yaradacaq. Müəllim kostyumun iri detallarını — yaxalıq, manjet, yelpik, şlyapa əlavə etməyi unutmamağı tapşırır. Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün müxtəlif xalq və dövrlərə aid kostyumlar tapırlar. Onların kimlər tərəfindən geyinildiyini və hansı dövrə mənsub olduğunu müəyyən edirlər. Qiymətləndirmə zamanı isə cütlərin özünüqiymətləndirməsindən istifadə edilə bilər.

DT. XQEÖŞ üçün hörmətlə təzim edən insan fiquru kostyumda təsvir edilir. Şagird onu istədiyi kimi rəngləyə bilər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Təsvir etmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirmə.
- İstifadə etmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Kollektiv pannonu rəngkarlıq növündə real təsvir edilməsində çətinlik çəkir.	Kollektiv pannonun rəngkarlıq növündə real təsvirində müəllimin köməyindən istifadə edir.	Kollektiv pannonu rəngkarlıq növündə real tərzdə təsvir etmək üçün rəssamların yaratdığı nümunələrdən istifadə edir.	Kollektiv pannonu rəngkarlıq növündə real tərzdə təsvir edir.
Saray təsviri zamanı tərtibat və dizayn bacarıqlarını çətinliklə nümayiş etdirir.	Saray təsviri zamanı sadə bədii tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	Saray təsviri zamanı tərtibat və bəsit dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Saray təsviri zamanı tərtibat və dizayn bacarıqlarına sərbəst nümayiş etdirir.
Pannunun real tərzdə təsvirində sulu boyadan çətinliklə istifadə edir.	Pannunun real tərzdə təsvirində sulu boyadan müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Pannunun real tərzdə təsvirində sulu boyadan nümunələrə əsasən istifadə edir.	Pannunun real tərzdə təsvirində sulu boyadan sərbəst istifadə edir.

18. HERALDİKA — GERB VƏ EMBLEMLƏR

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Mövzuda əsas tapşırıq şagirdlərin təsəvvüründə – fərqlənən işarə kimi gerbin dilinin simvolik xarakteri, onun tərkib hissələri, təsvir elementlərinin simvolik mənalərini formalaşdırmaq, heraldika sənətində rəng, simvollar və müasir cəmiyyətdə emblemləri barədə söhbət açmaqdır.

Qeyd. Orta əsrlərdə Avropada **heraldika** — gerblərin tərtibatı ilə bağlı yeni elm və incəsənət yarandı.

Heraldik fiqur — üfüqi, şaquli və diaqonal üzrə qalxanın müəyyən rəng sahələrinə bölünməsi adlanır.

Heraldik fiqurlarla yanaşı, **qeyri-heraldik fiqurlardan** da — insan, heyvan, bitki, gəmi, tikili, məişət əşyası, silah, eləcə də mifik heyvanlar — əjdaha, təkbuynuzlu at, qrif — antik əfsanələrdə qartalbaşlı, aslanbədənli, qanadlı əjdaha və digər təsvirlərdən istifadə edilərdi.

Müəllim təsvir və simvollarından da məlumat verə bilər. Hər bir şərti təsvirin öz mənası vardı: palıd, ayı — güc; məşəl, açıq kitab — elm; arı — əməksevərlik; çələng — şöhrət; qanadlı ilan — şər; əjdaha — əzəmət; əl — igidlik göstəricisi idi. Rənglər də simvolik mənaya malik idi. Sarı və ağ rəng qızıl və gümüş rənginə uyğun sayılırdı.

Dövlətlər və ayrı-ayrı şəhərlərin də öz gerbi var. Gerblərdə həmin şəhərlərə xas olan xüsusiyyətlər — təbiət, sərvət, xalq əfsanələrinin obrazı və digərlərini əks etdirərdilər.

Emblem — hər hansı ideya və ya anlayışın simvolik təsviridir; məsələn, göyərçin — sülh rəmzi sayılır.

Qızıl rəngi — zənginlik və ədalət, gümüş rəngi isə paklıq və saflıq rəmzi sayılırdı. Digər beş rəng: tünd-qırmızı — məhəbbət; mavi — gözəllik və ucalıq; yaşıl — bolluq, rifah; al-qırmızı — hakimiyyət; qara — müdriklik simvolu sayılırdı.

Şagirdlərin marağını oyatmaq üçün bu gerblərin Azərbaycanın hansı şəhərlərinə aid olduğunu soruşun. Dərslərdə olduğu üçün onu oxumazdan əvvəl bunu etmək məsləhətdir. Sonra dərsləri oxumağı təklif edin. Şagirdlər səhv və ya düzgün danışıqlarına özləri şahid olacaqlar. Şagirdlər fasilələrlə oxu üsulundan istifadə edib mövzunu öyrənə bilərlər.

Qeyd. Bu tapşırığı kompüterdə də yerinə yetirə bilərsiniz. Bunun üçün Paint grafik redaktordan istifadə edib öz gerbini yaratmağa çalışın.

Grafik redaktorlar şəkillər yaratmaq, hazır şəkillər üzərində müxtəlif dəyişikliklər aparmaq üçün istifadə olunan kompüter proqramlarıdır.

Praktik tapşırıq

Şagirdlər qruplarda işləyirlər. Simvollar şərti dilindən istifadə edərək, şəxsi və ailə gerbini təsvir edə bilirlər. Qalxanın forması, onun rəngli sahələrə bölünməsi, vacib saydıqları simvol-fiqurlar fikirləşsinsinlər. Uşaqlar özünün və ailələrinin marağını nəzərə alaraq deviz tərtib edə bilirlər. Təsvir və rəng həlli ifadəli və aydın olmalıdır. Bu gerb — sinif, məktəb otağı, idman klubu və ya istədikləri fənnin emblemi də ola bilər. Müəllim xatırladır ki, bu tapşırığı kompüterdə qrafik redaktordan istifadə edərək (Paint, OpenOffice.org Draw) işləyə bilirlər.

Kompozisiya həllini düzgün tapmaq üçün təklif etmək olar ki, gerbi vərəqin ortasında yerləşdirdirsinlər. Rəngləmə zamanı isə səliqəli olması üçün flomaster, rəngli karandaşlardan istifadə edə bilirlər.

DT. Müəllim XQEÖŞ üçün Bakının qerbinin (**baş:** dərslik) nisbətən sadə olduğuna görə onu tam şəkildə çəkir. Rəsmi şagirdin qarşısına qoyaraq ona baxaraq çəkməyi tapşırır.

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün hərə öz yaşadığı yerin gerbini fikirləşib çəkə bilər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Şərhetmə.
- Təsviretmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Gerbblərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini çətinliklə izah edir.	Gerbblərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Gerbblərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini kiçik səhvlərlə izah edir.	Gerbblərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini ətraflı izah edir.
Azərbaycan şəhərlərinin gerblərini xarakterik xüsusiyyətlərinə görə şərh edir.	Gerb və emblemlərin xarakterik xüsusiyyətlərini çətinliklə şərh edir.	Gerb və emblemlərin xarakterik xüsusiyyətlərini fərqləndirir və şərh edir.	Gerb və emblemləri xarakterik xüsusiyyətlərinə görə sərbəst şərh edir.
Gerb və emblemləri qrafika növündə real təsvir edilməsində çətinlik çəkir.	Gerb və emblemlərin qrafika növündə real təsvirində müəllimin köməyindən istifadə edir.	Gerb və emblemləri qrafika növündə real və abstrakt tərzdə təsvir etmək üçün rəsamların yaratdığı nümunələrdən istifadə edir.	Gerb və emblemləri qrafika növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir.

Qiymətləndirmə nümunəsi (KSQ №3)

vəsaitin sonunda verilmişdir.

19–20. MÜXTƏLİF DÖVR SƏNƏTKARLARININ YARADICILIĞI

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Mövzuda əsas tapşırıq – miniatür sənəti, həmin sənətin nümayəndəsi rəssam Sultan Məhəmməd Nizaməddin; qrafika və rəngkarlıq, həmin sahənin rəssamı Qaqarin Qriqori Qriqoryeviç; plakat və plakatçı-rəssam Elmira Şahtaxtinskaya; heykəltəraşlıq və heykəltəraş İbrahim Zeynalov; memarlıq və memar Məsud ibn Davud haqqında şagirdlərin məlumat toplamasıdır.

Müəllim miniatür sənəti haqqında məlumat verəndə (şagirdlər mövzunu sərbəst oxuyur, müəllim isə əlavələr edir) deyə bilər ki, illüstrasiyalarda olduğu kimi, miniatürdə də əlyazmalardakı mətnin məzmununu təsvir edilərdi. Adi əlyazmalarda rəssam kompozisiyanı birbaşa səhifədə – qara və ya qırmızı karandaşla çəkib rəngləyərdi. Bahalı və təmtəraqlı əlyazmaların tərtibatı isə fərqli olardı: xəttat miniatür üçün nəzərdə tutulan səhifəni boş saxlayar, rəssam isə bu səhifəyə hazır miniatürü yapışdırırdı. Bir sözlə, *miniatür bədii əsərlərə çəkilmiş kiçikölçülü rəngli rəsmlərdir*. Şagirdlər Sultan Məhəmməd haqqında dərslikdən məlumatlana bilərlər. Onların çətin qavradıqları hissələr haqqında müəllim əlavə məlumat verməlidir.

Grafika və rəngkarlıqla tanış olan şagird, ilk növbədə, grafikanın əsasən ağ və qara rəsmlərdən (hərdən bəzi rənglərin istifadəsi mümkündür) ibarət olduğunu bilməlidir. Q. Qaqarin haqqında dərslikdə məlumat vardır. Plakat qrafikası təsviri incəsənətin ən yayılmış növüdür. Mətnlə müşayiət olunan yığcam, nəzəri ilk baxışdan cəlb edən, böyük formatlı təsvirdir. Plakat əsasən məlumat və ya təbliğat xarakteri daşıyır. Plakatçı-rəssam E. Şahtaxtinskaya haqqında dərslikdə məlumat verilmişdir. Şagird onu interaktiv şəkildə oxuya bilər.

Heykəltəraşlıqda, adətən, möhkəm materiallardan (daş, mərmər, qranit, ağac, metal, bəzən də gil, terrakot, mayolika, fayans və s.) istifadə olunur. Müəllim şagirdlərə dairəvi və ya relyefli heykəl haqqında məlumat verir. Şagird onların fərqlərini mənimsəməlidir. Müəllim qeyd edə bilər ki, *dairəvi heykəllər hər tərəfdən, relyefli heykəllər isə üç tərəfdən baxmaq olar*. Heykəltəraş İ. Zeynalov haqqında dərslikdə maraqlı məlumatlar verilmişdir.

Müəllim qeyd edir ki, *memarlıq – inşa etmək incəsənətidir*. Memarlıq əsərləri – binalar, memarlıq ansambları həm də açıq məkanı qaydaya salan tikililərdir (monumentlər, sahilyanı tikililər). Memarlıq – zamanın, xalqın tarixi salnaməsidir. Qız qalası haqqında danışaraq şagirdləri dialoqa cəlb etmək olar. Uşaqlar Memar Məsud ibn Davud haqqında dərslikdən məlumat toplayacaqlar. Bu sənətkarları öyrənmək üçün ziqzaq üsulundan istifadə etmək olar.

Praktik tapşırıq

Şagirdlər – *miniatür, qrafika və rəngkarlıq, plakat, heykəltəraşlıq, memarlıq* sözləri yazılmış kiçik vərəqlərlə “doğma” qruplara ayrılır. Müəllim onların bu sözlər haqqında nə bildiklərini soruşur. Sonra onları “ekspert” qruplara ayırır. 1-ci “ekspert” qrupu miniatür, 2-ci “ekspert” qrupu qrafika və rəngkarlıq, 3-cü “ekspert” qrupu plakat, 4-cü “ekspert” qrupu heykəltəraşlıq, 5-ci “ekspert” qrupu isə memarlıq haqqında dərslikdə olan məlumatı öyrənir. Sonra “doğma” qruplara qayıdıb öyrəndiklərini yoldaşlarına danışirlər. Nəticədə, hər “doğma” qrup bütün mövzu haqqında məlumat toplayır və öyrəndiklərini təqdim edir.

Dərsə 2 saat ayrılıb. 2-ci saatda 1-ci “doğma” qrup miniatür, 2-ci “doğma” qrup qrafika və rəngkarlıq, 3-cü “doğma” qrup plakat nümunəsi çəkir, 4-cü

“doğma” qrup plastilindən heykəl yapır, 5-ci “doğma” qrup isə memarlıq haqqında rəsm çəkir.

DT. XQEÖŞ-i 4-cü qrupda əyləşdirmək olar. Plastilinlə iş həmin şagird üçün daha əlverişli olduğuna görə, ona istədiyi əşyanı və insan fiqurunu yapmaq tapşırılır; məsələn, meyvəqabı və içində meyvələr.

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün dərslikdə olan rəsmlər haqqında əlavə məlumat toplayırlar.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Şərhtmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadə etmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Azərbaycan və dünyanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndələri Məsud İbn Davud, Sultan Məhəmməd, E.Şahxatinskaya, İ.Zeynalov, Q.Qaqarın və onların ən məşhur əsərləri haqqında məlumatları qarışıq və səhvlərlə şərh edir.	Azərbaycan və dünyanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndələri Məsud İbn Davud, Sultan Məhəmməd, E.Şahxatinskaya, İ.Zeynalov, Q.Qaqarın və onların verilmiş əsərlərini çətinliklə şərh edir.	Azərbaycan və dünyanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndələri Məsud İbn Davud, Sultan Məhəmməd, E.Şahxatinskaya, İ.Zeynalov, Q.Qaqarın və onların ən məşhur əsərlərini seçərək şərh edir.	Azərbaycan və dünyanın görkəmli təsviri incəsənət nümayəndələri Məsud İbn Davud, Sultan Məhəmməd, E.Şahxatinskaya, İ.Zeynalov, Q.Qaqarın və onların əsərləri haqqında məlumatları fərqləndirərək şərh edir.
Təsviri sənətin qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq növlərinin xarakterik xüsusiyyətlərini şərh edən zaman səhvlərə yol verir.	Təsviri sənətin qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq növlərinin xarakterik xüsusiyyətlərini çətinliklə şərh edir.	Təsviri sənətin qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq növlərinin xarakterik xüsusiyyətlərini qısa şərh edir.	Təsviri sənətin qrafika, rəngkarlıq, heykəltəraşlıq növlərinin xarakterik xüsusiyyətlərini ətraflı şərh edir.
Təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini məntiqsiz izah edir.	Təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini çətinliklə izah edir.	Təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini lakonik izah edir.	Təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini ətraflı izah edir.

LAYIH

MÜASİR DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏT

21. MÜASİR İNCƏSƏNƏT SƏRGİSİ

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Müəllimin əsas tapşırığı şagirdlərin təfəkküründə müasir dekorativ-tətbiqi sənətinin çoxşaxəli təzahürünün olmasını formalaşdırmaqdır.

Müəllim şagirdlərlə söhbət zamanı dialoq yaratmaqla aşağıdakı suallara toxuna bilər: *bədii obrazın yaranmasında materialın rolu; müasir dekorativ sərgi incəsənətinin yaşdan asılı olaraq estetik funksiyaları; praktikada istifadə etdiyimiz əşyanın obrazlı əşyaya, ideyalı əşyaya, metaforik əşyaya keçidi; formasına görə müxtəlif əşyaların birləşməsi – ansambl yaratması; xalq ustası və dekorativ-tətbiqi sənətin müasir rəssamı; yaradıcılıqda onları nə yaxınlaşdırır və onlar arasında fərq nədədir; forma, həcm, xətt, rəng, fəza və s. incəsənətin vasitələri.* Onlar dekorativ kompozisiya yaradır. Dərslikdəki illüstrativ materiallarla işlədikdə şagirdlərin diqqətini illüstrativ materialın adına yönəltmək lazımdır. Ad məzmunu dərk etmək üçün müəyyən işarə verir. Bu da obrazi başa düşməyə kömək edir.

Sərgi haqqında şagirdlərə məlumat vermək məsləhətdir. *Sərgi fəaliyyəti – rəssamın inadcıl, gərgin əməyi nəticəsində yaratdığı muəllif işidir.* Kütləvi istehsalat məhsullarından fərqli olaraq, müəllif işi təkrarolunmazdır. Onlar müəllifin yaradıcı simasını qoruyaraq, sanki sənətkar şəxsiyyətinin davamçısı olur. Müasir incəsənət muzeyi müasir dövrün incəsənət əsərini təqdim edən incəsənət dünyasıdır. Ekspozisiyaların bir hissəsi milli rəssamlıq sənətinin tamamilə başqa bir istiqamətini özündə əks etdirir. Mövzu öyrənilən zaman muzeydə əsərləri nümayiş edilən rəssamlar haqqında danışmaq lazımdır. Müasir peşəkar rəssamı xalq sənətkarından fərqləndirən xüsusiyyətlər haqqında müzakirə aparmaq məqsədəuyğundur. Şagirdlər mətni *fasilələrlə oxu* üsulundan istifadə edib oxusalar, məzmun daha yaxşı açılar. İQS-dən də istifadə etmək olar.

Praktik tapşırıq

Müəllim praktiki iş zamanı şagirdləri qruplara ayırır. Onlara müasir muzeyin ekspozisiyasını təsvir etməyi tapşırır. Əvvəlcə onun interyerini, sonra orada “yerləşəcək” əsərləri çəkməyi məsləhət görür. Bunların arasına müasir dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrindən bəzilərini daxil edir.

DT. *XQEÖŞ istədiyi rəsmi çəka bilər. Bunun üçün müəllim hər hansı bir müasir dekorativ-tətbiqi sənət nümunəsini onun qarşısına qoyaraq izah etməsi*

məqsədüyyəndur. Bunun üçün dərslikdə verilmiş lalə güllərinin təsvirlərindən də istifadə oluna bilər.

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün müasir tərzdə olan təsvir yaradırlar.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Təsviretmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadəetmə.
- Ayırma.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Sərgi və muzeydə nümayiş olunan əsərlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini çətinliklə izah edir.	Sərgi və muzeydə nümayiş olunan əsərlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini bəsit izah edir.	Sərgi və muzeydə nümayiş olunan əsərlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini verilmiş suallar əsasında izah edir.	Sərgi və muzeydə nümayiş olunan əsərlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini ətraflı izah edir.
Müasir muzeyin qrafika, rəngkarlıq növlərində real təsvir edilməsində çətinlik çəkir.	Müasir muzeyin qrafika, rəngkarlıq növlərində real təsvirində müəllimin köməyindən istifadə edir.	Müasir muzeyi qrafika, rəngkarlıq növlərində real və abstrakt tərzdə təsvir etmək üçün rəssamların yaratdığı nümunələrdən istifadə edir.	Müasir muzeyi qrafika, rəngkarlıq növlərində real və abstrakt tərzdə təsvir edir.
Müasir muzeyin real və abstrakt təsvirində sulu boya, rəngli kərandaşlardan istifadə edən zaman rəng seçimində səhvlərə yol verir.	Müasir muzeyin real və abstrakt təsvirində sulu boya, rəngli kərandaşlardan səliqəsiz istifadə edir.	Müasir muzeyin real və abstrakt təsvirində sulu boya, rəngli kərandaşlardan istifadə qaydalarını bildiyini nümayiş etdirir.	Müasir muzeyin real və abstrakt təsvirində sulu boya, rəngli kərandaşlardan məqsədyönlü istifadə edir.
Təsviri sənətin rəngkarlıq, qrafika, dekorativ-tətbiqi sənət və heykəltəraşlıq növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini çətinliklə izah edir.	Təsviri sənətin rəngkarlıq, qrafika, dekorativ-tətbiqi sənət və heykəltəraşlıq növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Təsviri sənətin rəngkarlıq, qrafika, dekorativ-tətbiqi sənət və heykəltəraşlıq növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini suallar əsasında izah edir.	Təsviri sənətin rəngkarlıq, qrafika, dekorativ-tətbiqi sənət və heykəltəraşlıq növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini izah edir.

LAYIH

22. KERAMİKA

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Müəllim mövzuya diqqət yetirərək, keramika və onun növləri haqqında şagirdlərə məlumat verə bilər. Oxu prosesində –*müzakirə və ya fasilələrlə oxu üsullarından* istifadə etmək olar: müəllim şagirdlərə izah edə bilər ki, keramika – rəngli gildən hazırlanan və xüsusi sobalarda bişirilən məmulatlardır. Çini (farfor) və saxsı (fayans) məmulat isə zərif ağ gildən hazırlanır.

Keramika məmulatları. Keramika məmulatları olduqca müxtəlifdir, forma, dekor və səthinin xüsusiyyətinə görə fərqlənir. Sobada “bişirilən”, səthinə şirə və ya qeyri-şəffaf mina çəkərkən parlaq və yaraşıqlı görünən dulus məmulatı **mayolika** – **kaşı** adlanır. Dərslərdə verilən aşağıdakı məlumatları şagirdlərə izah etmək məsləhətdir: **keramika**, **mayolika**, **terrakota**, **çini**, **saxsı** (şagirdlərin həmin terminləri dərslərdən oxuyub müzakirə etməsinə baxmayaraq, əlavə izahata ehtiyac olur).

Şagirdlər bunu mənimsədikdən sonra müəllim müxtəlif keramik qabların şəkillərini və ya slaydlarını göstərə bilər. Şagirdlər həmin qabların mayolika, terrakota, çini, saxsı olduğunu müəyyən edə bilər.

Mayolika

Çini (farfor)

Terrakota

Saxsı (fayans)

Praktik tapşırıq

Müəllim şagirdlərlə həm cütlərlə, həm də qrupda fəaliyyət apara bilər. Ağ və ya qırmızı gil, plastilindən *mayolika və terrakota* məmulatlarını düzəltməyi tapşırır. Xalq sənətinin qədim obrazlarını qeyri-adi müasir formalarda göstərməyi məsləhət görür. Bu əşyalardan həm də bütöv kompozisiya – ansambl yaratmaq olar. Məmulatın rəngini də müəyyən etməyi unutmamağı xatırladır. Müəllim qeyd edir ki, düzəlttikləri “əsər”in üzərini quşla bəzəsələr, özlərini əsl *mayolika sənətkarı* kimi göstərmiş olarlar.

DT. XQEÖŞ-ə plastilindən fincan düzəltmək tapşırıla bilər. Müəllim saxsı qabın rəngini quş boyalarını qarışdırmaqla əldə edir. Həmin boya ilə şagirdə fincanı rəngləməyi tapşırıla bilər.

Şagirdlərin sərbəst işi zamanı partalar arasında gəzib məsləhətlər vermək olar. İşlərini bitirdikdən sonra yazı lövhəsinin qarşısına düzə bilər. Bu zaman müzakirənin yaranması üçün “Qalereya gəzintisi” və ya təriflər, suallar və təkliflər üsullarından birini seçmək məsləhətdir. Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün plastilindən “Çay dəsti” kompozisiyasını düzəldə bilərlər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Şərhetmə.
- Təsviretmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadəetmə.
- İzahetmə.

LAYİH

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Keramikanı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə səthi şərh edir.	Keramika məmulatlarında forma, dekor, rəng və səthinin xüsusiyyətlərini tanıyaraq şərh edir.	Keramika məmulatlarını forma, dekor, rəng və səthinin xüsusiyyətinə görə fərqləndirərək şərh edir.	Keramikanı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə ətraflı şərh edir.
Qabların heykəltəraşlıq növündə real təsvir edilməsində çətinlik çəkir.	Qabların heykəltəraşlıq növündə real təsvirində müəllimin köməyindən istifadə edir.	Qabları heykəltəraşlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir etmək üçün sənətkarların yaratdığı nümunələrdən istifadə edir.	Qabları heykəltəraşlıq növündə real və abstrakt tərzdə təsvir edir.
Qabların real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən istifadə edən zaman yalnız ümumi formanı göstərə bilər.	Qabların real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən səliqəsiz istifadə edir.	Qabların real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən nümunələrə baxaraq istifadə edir.	Qabların real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən sərbəst istifadə edir.
Keramika məmulatlarının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə çətinliklə izah edir.	Keramika məmulatlarının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə zəif izah edir.	Keramika məmulatlarının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə suallar əsasında izah edir.	Keramika məmulatlarının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə sərbəst izah edir.

23. BƏDİİ ŞÜŞƏ

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Müəllim bu mövzuda danışarkən yeni formalardan istifadə edən müasir şüşə, boyakarlıq, heykəltəraşlıq əsərləri kimi rəssamın fərdiliyini, onun ideya və dövrünün əqidəsini ifadə etməyə qadirliyini qeyd etməlidir.

Əyaniliyin olması daha məsləhətdir. Şagird əyani olaraq şüşə qablar və ya əşyaları gördükdə onun estetik hissini oyatmaq olar.

Həm formanın, həm də rənglərin gözəlliyini qabartmaq məqsədəuyğundur. Işıq şüşə üzərinə düşərkən, o sanki canlanır, onun sirli dərinliyini işıqlandıraraq əsl “cavahirata” çevirir. Şüşə ilə işləyən rəssamın işi son dərəcə mürəkkəbdir. Bu iş yüksək məharət, bacarıq, eyni zamanda kövrək və möhkəm, şəffaf və rənglərlə zəngin materialı hiss etmək tələb edir.

“Hut şüşəsi” ifadəsini şagird anlamalıdır. **Hut şüşəsi** — (“hut” alman sözüdür) “şüşüfürmə emalatxanası” deməkdir. Hut alətləri bunlardır: şüşüfürən boru, qaynar şüşəni kəsmək üçün qayçı və kəlbətinlər, maqqaşlar, şüşəyə forma-dekorverici yayma alətləri.

Müəllim şagirdlərə mətni İQS və ya fasilələrlə oxu üsulundan istifadə edib öyrədə bilər.

Praktik tapşırıq

Şagirdlərin informativ-kommunikativ bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə praktiki işi qruplarla təşkil etmək məqsəduyğundur. Qruplara müxtəlif formalı şüşə məmulatı çəkmək tapşırılır. Bu, fiqur və ya qab ola bilər. Müəllim qeyd edir ki, onlardan tək və ya ümumi kompozisiya — ansambl yarada bilərlər. Məmulatın bədii şüşədən olduğunu göstərmək üçün rənglərdən istifadə etmək məsləhət görülür. Onun dekoruna da xüsusi diqqət yetirilsə, daha gözoxşayan olar.

Rəsm zamanı kompozisiya qaydalarına əməl etmək vacibdir. Elə etmək lazımdır ki, çəkdiqləri qab və ya qablardan ibarət ansambl vərəqin ortasında, normal ölçülərdə olsun. Kompozisiya düzgün qurulmadıqda rəsm tamaşaçıların gözünü oxşamır. Bundan başqa, rəng seçimlərində də diqqətli olmaq lazımdır. Yumşaq kolorit yaratmaq istəyərkən rəng tonu yaxın olan boyalardan istifadə etmək məsləhətdir. Sərt koloritdə isə əksinə, kontrast rənglərlə işləmək lazımdır.

DT. *XQEÖŞ dərslikdə verilən ən sadə qabı çəkib rəngləyə bilər.*

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün plastilin və ya gildən “qab ansamblı” yaratmaq daha məsləhətdir.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- Şərhetmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadə etmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqları nümayişdirmə.
- İzah etmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Bədii şüşəni xarakterik xüsusiyyətlərinə görə səthi şərh edir.	Bədii şüşə məmulatlarını forma, dekor və rənginə görə tanıyaraq şərh edir.	Bədii şüşə məmulatlarını forma, dekor və rənginə görə fərqləndirərək şərh edir.	Bədii şüşə məmulatını xarakterik xüsusiyyətlərinə görə ətraflı şərh edir.
Bədii şüşə məmulatının real və abstrakt təsvirində sulu boyadan müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Bədii şüşə məmulatının real və abstrakt təsvirində sulu boyadan səliqəsiz istifadə edir.	Bədii şüşə məmulatının real və abstrakt təsvirində sulu boyadan nümunələr əsasında istifadə edir.	Bədii şüşə məmulatının real və abstrakt təsvirində sulu boyadan sərbəst istifadə edir.
Bədii şüşə məmulatının təsviri üzərində tərtibat və dizayn bacarıqlarını çətinliklə nümayiş etdirir.	Bədii şüşə məmulatının təsviri üzərində sadə bədii tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	Bədii şüşə məmulatının təsviri üzərində tərtibat və bəsit dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Bədii şüşə məmulatının təsviri üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

LAYIH

Bədii şüşə məmulatının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə çətinliklə izah edir.	Bədii şüşə məmulatının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə müəllimin köməyi ilə izah edir.	Bədii şüşə məmulatının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə nümunələr əsasında izah edir.	Bədii şüşə məmulatının milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə izah edir.
--	--	--	---

Qiymətləndirmə nümunəsi (KSQ №4)

vəsaitin sonunda verilmişdir.

24. BƏDİİ METAL — DÖYMƏ VƏ TÖKMƏ

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Mövzuda, əsasən, bədii metalın dekorativ-tətbiqi sənət əsəri kimi mahiyyəti və dəmirin emalətmə üsulları – bədii döymə və tökmə haqqında məlumat verilir. Şagirdlər anlayır ki, müasir rəssam **metal** kimi “çətin” materialdan da əsərlər yaradır. O, bədii döymə, tökmə, naxışbasma, qaynaq kimi müxtəlif texnika və onun emalətmə üsullarından istifadə edir.

Şagirdlərə bədii metalın texnikaları aydın olmalıdır. Onlar dərk etməlidirlər ki, metal məmulat iki texnika vasitəsilə hazırlanır. **Bədii döymə** üsulundan istifadə edən rəssam, təxəyyülündə canlanan obrazı çox zaman öz əlləri ilə yaratmalı olur. Digər texnika – **bədii tökmə üsuludur**. Əridilmiş kütlə xüsusi qəlibə tökülür, orada soyuyaraq gələcək məmulatın formasını alır. Şagirdlər mövzunu oxuyub mənimsədikdən sonra müəllim döymə və tökmə texnikasında olan metal təsvirlərindən nümunələr göstərsə, yaxşı olar. Şagird döymə ilə tökmə texnikasını qarışdırmamalıdır. Döymə texnikası ilə yaranan işlər o qədər də kütləli olmur. Tökmədə isə bunun əksi olur.

Praktik tapşırıq

Şagirdlərə çox reproduksiya göstərdikdə, onlarda metal əşyalar haqqında müəyyən təsəvvür yaranır. Onları qruplarla və ya cütlik şəklində çalışdırmaq mümkündür. Müəllim tapşırır ki, plastilin və gilin plastik xüsusiyyətlərindən istifadə edərək qeyri-adi dekorativ formalı dəmir məmulatın eskizini düzəltsinlər. Məmulatı hazırladıqdan sonra dəmirin hansı işləmə texnikası ilə işlənəcəyi müəyyən edilir: “*bədii döymə*” və ya “*bədii metaltökmə*”. Qrup və ya cütlərin işlərinin təqdim olunaraq müzakirə edilməsi məsləhətdir. Şagirdlər iş haqqında bir-birinə suallar verərək, müsbət və çatışmayan cəhətləri müzakirə edə bilərlər.

DT. *XQEÖŞ plastilindən balıq və ya pişik fiquru düzəldə bilər.*

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün plastilindən və ya gildən süjetli yapma yaratmaq daha məsləhətdir.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Şərhətmə.
- Təsvirtətmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadə etmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Metaldan heykəllərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini çətinliklə izah edir.	Metaldan heykəllərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini bəsit izah edir.	Metaldan heykəllərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini verilmiş suallar əsasında izah edir.	Metaldan heykəllərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini ətraflı izah edir.
Təsviri sənətin növlərindən heykəltəraşlığın xarakterik xüsusiyyətlərini səthi şərh edir.	Dəmirin emaletmə üsulları olan bədii döymə və tökməni xarakterik xüsusiyyətlərinə görə tanıyaraq şərh edir.	Dəmirin emaletmə üsulları olan bədii döymə və tökməni xarakterik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirərək şərh edir.	Təsviri sənətin növlərindən heykəltəraşlığın xarakterik xüsusiyyətlərini ətraflı şərh edir.
Bədii metaldan olan məmulat nümunəsinin real təsvir edilməsində çətinlik çəkir.	Bədii metaldan olan məmulat nümunəsinin real tərzdə səliqəsiz təsvir edir.	Bədii metaldan olan məmulat nümunəsinin real və abstrakt tərzdə təsvir etmək üçün rəssamların yaratdığı nümunələrdən istifadə edir.	Bədii metaldan olan məmulat nümunəsinin real və abstrakt tərzdə təsvir edir.
Bədii metaldan məmulatın real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Bədii metaldan məmulatın real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən səliqəsiz istifadə edir.	Bədii metaldan məmulatın real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən nümunələr əsasında istifadə edir.	Bədii metaldan məmulatın real və abstrakt təsvirində plastilin və ya gildən sərbəst istifadə edir.

25. QOBELƏN

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Mövzuda, əsasən, şagird qobelenin interyerdəki rolunu, onun hazırlanma texnikası və xüsusiyyətlərini mənimsəməlidir. Müəllim qeyd edə bilər ki, keramika, şüşə və metal məmulatı kimi qobelen də müasir interyerin tərtibatına xidmət edir. O yalnız divarları bəzəmir, həm də interyerin obrazını yaradır, otaqların əhvali-ruhiyyəsini müəyyən edir.

Qobeleni rəngli saplarla toxuyarkən rəssam poetik duyumu ilə rəng zənginliyi yaradır.

Tək rəngdən deyil, həm də xətt, forma, ritm, fakturadan istifadə edən rəssam məharətlə təbiətin gözəlliyi və insan əllərinin möcüzəsi haqqında düşüncəsini kompozisiyada əks etdirir. Qobeləndə sapların qalınlığı, keyfiyyəti, rəng uyğunluğu, hörgünün naxışı, müxtəlif materialların uyğunluğu rəssam üçün böyük məna kəsb edir.

Süjet və bədii ornamentallı kompozisiyalarla zəngin əl işi, xovsuz divar xalçası olan **qobelen** dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən biridir. Bu bədii əsərlər divarları bəzədiyi üçün, onları *xalça-şəkil* də adlandırırlar.

Müəllim əsas çalışmalıdır ki, şagird *xovlu və xovsuz xalçalar ilə qobelen* arasında fərqi dərk etsin. Bunu da yalnız göstərilən reproduksiyaaların köməyi ilə etmək olar; məsələn, xovlu-xovsuz xalça və qobelenin təsvirləri verilir. Şagirdlər onları fərqləndirməyi bacarmalıdır.

Xovlu xalça (üzərində müəyyən qədər iplər olur, süjetli də ola bilər). *Xovsuz xalça* (üzərində müəyyən qədər ip olmur). *Qobelen* xalça (üstü həm xovlu, həm də xovsuz olur, müəyyən süjetə malikdir).

Mövzunu BİBÖ və ya fasilələrlə oxu üsulundan istifadə edib oxumaq olar.

Praktik tapşırıq

Şagirdlər bu mövzunu cütlükdə işləsələr, daha məqsədəuyğundur. Müəllim tapşıra bilər ki, qobelen xalçanın eskizini çəkməyə çalışsınlar. Onun məzmunu süjetli kompozisiya ola bilər. Müəllim xatırladır ki, qobeləndə xətt, forma, ritm və rəng uyğunluğunu göstərməyi unutmasınlar. Sonda divardan asmaq üçün çərçivənin də düzəldilməsi onu tamamlayardı.

DT. *XQOEŞ-i nəticəsi yüksək olan şagirdin yanında əyləşdirmək lazımdır. Həmin şagird qobelen xalçanın eskizini çəkir. XQOEŞ isə rəngləmə zamanı onunla birlikdə işləyir.*

Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün xalça təsvirini yaratmaq daha məsləhətdir.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Şərhetmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadəetmə.
- Tərtibat və dizayn bacarıqlarını nümayişetdirmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qobelenlə verilən təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini çətinliklə izah edir.	Qobelenlə verilən təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini bəsit izah edir.	Qobelenlə verilən təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini verilmiş suallar əsasında izah edir.	Qobelenlə verilən təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini ətraflı izah edir.
Dekorativ sənət növü olan xalça-qobeleni xarakterik xüsusiyyətlərinə görə çətinliklə şərh edir.	Dekorativ sənət növü olan xalça-qobeleni xarakterik xüsusiyyətlərinə görə tanıyaraq şərh edir.	Dekorativ sənət növü olan xalça-qobeleni xətt, forma, ritm, rəng uyğunluğuna görə fərqləndirərək şərh edir.	Dekorativ sənət növü olan xalça-qobeleni xarakterik xüsusiyyətlərinə görə ətraflı şərh edir.

LAYİH

Qobelenin real və abstrakt təsvirində sulu boyadan müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Qobelenin real və abstrakt təsvirində sulu boyadan səliqəsiz istifadə edir.	Qobelenin real və abstrakt təsvirində sulu boyadan istifadə qaydalarını bildiyini nümayiş etdirir.	Qobelenin real və abstrakt təsvirində sulu boyadan sərbəst istifadə edir.
Qobelenin təsviri üzərində sadə tərtibatlar edir.	Qobelenin təsviri üzərində sadə bədii tərtibatlar edir, lakin dizayn bacarıqlarının nümayişində səhvlərə yol verir.	Qobelenin təsviri üzərində tərtibat və bəsit dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.	Qobelenin təsviri üzərində tərtibat və dizayn bacarıqları nümayiş etdirir.

26. ZƏRİF BATİKA

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Mövzuda, əsasən, şagird batikanın növ və xüsusiyyətlərini, əsərlərdə mənə, düşüncə və rəngin rolunu mənimsəməlidir. Müəllim çalışmalıdır ki, batikanın müsbət cəhətlərini və çatışmazlıqlarını şagird dərk etsin.

Batika – parça üzərində *təsvirdir*. Bilavasitə ipək emalı texnologiyası ilə bağlı olan batika Azərbaycan dekorativ-tətbiqi sənətinin daha gənc və müasir növü sayılır. Batika – *kəlağayı* mənasını verir, ipək, pambıq və kətan parçalar üzərində işlənir.

Müəllim batikanın növləri və akvarel texnikasından fərqi haqqında söhbət etsə, yaxşı olar; məsələn, batika iki cür olur: *qaynar* və *soyuq*. Onu akvareldən fərqləndirən odur ki, akvareldə rənglər bir-birinə qarışır, vərəq istifadə edilir. Soyuq batikada isə təsvir parça üzərinə şüşə borucuqlarla xüsusi maye ilə çəkilir. Parçaya hopan maye, sanki *araxəsmə* yaradır və rəngi keçirtmir. Məhz buna görə təsvirin kənar xətləri qapalı olmalıdır ki, rəng ora süzülərək, bir-biri ilə qarışmasın. Soyuq batika üsulunda işlənən əsərləri nəm yerdən uzaq tutmaq lazımdır.

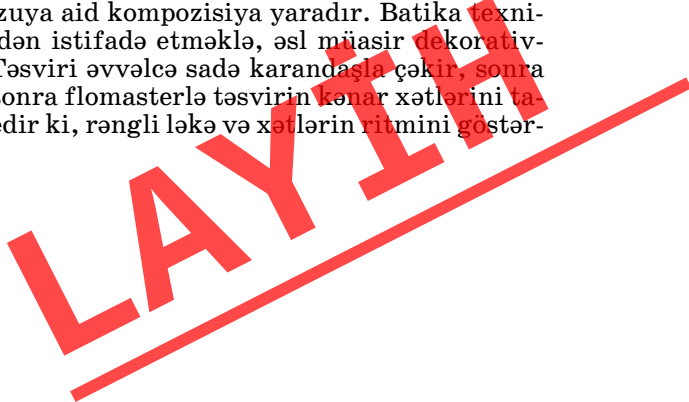
Rəssam təsviri rəngləyərkən parça üçün nəzərdə tutulan xüsusi boyalardan istifadə edir. Onlar akvarel texnikasında olduğu kimi, axıb keçərək bir-birinə qarışır və qeyri-adi rəng ləkələri əmələ gətirir. Bu isə onun akvarellə oxşar cəhətləridir.

Qaynar batikada *əridilmiş mum* əvvəlcə parçadakı rəsm üzərinə hopdurulur. Sonra onunla tədricən rəsme uyğun bütün rənglər *“acıqdan tündə”* prinsipinə əsasən parça üzərinə vurulur.

Mövzunu öyrənən zaman ya BİBÖ, ya da İQS-dən istifadə etmək olar.

Praktik tapşırıq

Şagirdlərin informativ-kommunikativ bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi məqsədilə praktiki işi qruplarla təşkil etmək məqsədəuyğundur. Qruplar vərəq və ya parça üzərində istənilən mövzuya aid kompozisiya yaradır. Batika texnikasında akvarel boya və flomasterdən istifadə etməklə, əsl müasir dekorativ-tətbiqi sənət əsəri yaratmaq olar. Təsviri əvvəlcə sadə karandaşla çəkir, sonra boya ilə rəngləyirlər. Quruduqdan sonra flomasterlə təsvirin kənar xətlərini təmamlayırlar. Müəllim xəbərdarlıq edir ki, rəngli ləkə və xətlərin ritmini göstərsələr, daha yaxşı olar.

DT. XQEÖŞ-ə dərsləkdə “soyuq batika”ya misal göstərilən çiçək rəsmlərini karandaşla çəkmək, sonra isə onu boyalarla rəngləmək tapşırıılır. Şagirdə çətin olarsa, müəllim rəsmi tam çəkir və şagird onu rəngləyir.

Qruplar təqdimat zamanı işlərini müzakirə edir. Qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiq edilməsi üçün fərdi şəkildə parça üzərinə akvarellə batika işləyirlər. Qiymətləndirmə zamanı isə qrupları özünü qiymətləndirməsindən istifadə edilə bilər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Şərhetmə.
- Müxtəlif təsvir vasitələrindən istifadəetmə.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Batika üsulunda yaradılmış təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini çətinliklə izah edir.	Batika üsulunda yaradılmış təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Batika üsulunda yaradılmış təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini verilmiş suallar əsasında izah edir.	Batika üsulunda yaradılmış təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini əhatəli izah edir.
Batikamı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə çətinliklə şərh edir.	Batikamı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə tanıya-raq şərh edir.	Qaynar və soyuq batikamı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirərək şərh edir.	Batikamı xarakterik xüsusiyyətlərinə görə ətraflı şərh edir.
Parça üzərində real və abstrakt təsvir zamanı sulu boyadan müəllimin köməyi ilə istifadə edir.	Parça üzərində real və abstrakt təsvir zamanı sulu boyadan səliqəsiz istifadə edir.	Parça üzərində real və abstrakt təsvir zamanı sulu boyadan nümunələrə əsaslanaraq istifadə edir.	Parça üzərində real və abstrakt təsvir zamanı sulu boyadan sərbəst istifadə edir.
Batika sənətinin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə çətinliklə izah edir.	Batika sənətinin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə müəllimin köməyi ilə izah edir.	Batika sənətinin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə suallar əsasında izah edir.	Batika sənətinin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə sərbəst izah edir.

LAYİH

27. SƏN “SƏNƏTKARSAN”

Təlim nəticələrinin reallaşdırılmasına dair tövsiyələr

Mövzu şagirdin dekorativ-tətbiqi sənətə aid nələrə nail olduğunu, yaradıcı işlərdən sərgini təşkil etmək üçün nələri bilməyin vacibliyinə həsr olunub. Müəllim bu mövzunu – axırını olduğu üçün, Blum taksonomiyasına əsaslanaraq tədris etsə, daha yaxşı olar. Şagirdlərin il ərzində öyrəndikləri bildiklərindən qiymətləndirməyə qədər əhatə olunur.

BİLİK – *əşidildiyi formada informasiyanı təkrar çatdırmaq qabiliyyəti*. Dekorativ-tətbiqi sənətin ən qədim olması ilə yanaşı, eyni zamanda *gənc sayıldığını* şagirdlərin diqqətinə çatdırın. O, müasir dövrdə də insan həyatında, məişətində əvəzolunmazdır. Şagirdlərə il ərzində nə öyrəndiklərinə aid suallar verin. Onlardan aldığınız cavabları ümumiləşdirin:

Dərsləyin birinci – “Xalq sənətinin yaradıcılıq mənbəyi” bölməsində dekorativ-tətbiqi sənətin bədii şərtilik, ornamentlərlə zəngin olan obrazlı dilinin xüsusiyyətləri ilə tanış oldun.

“Ulu irsimiz – xalq geyimləri və Azərbaycan xalçaları” adlanan ikinci bölmədə müasir bədii sənətdə varislilik ənənələrinin qorunub saxlanılmasını öyrədin.

“Dekor – insan, cəmiyyət, zaman” adlanan üçüncü bölmə sənə müxtəlif dövr və xalqlarda dekorativ-tətbiqi sənətin cəmiyyətdəki mövcudluğunun mənasını anlamağa yardımçı oldu.

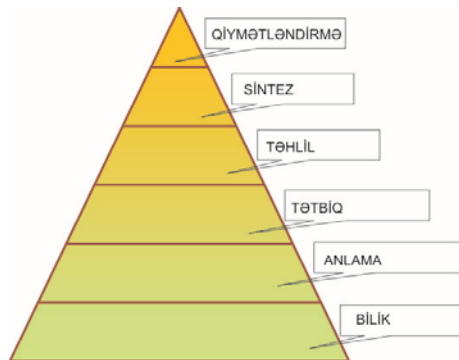
“Müasir dekorativ-tətbiqi sənət” adlı dördüncü bölmədə müasir sənətin rəngarəngliyi, yaranan əsərlərin müasirliklə uyğunlaşan yeni dili ilə tanışlıq cəmlənmişdir.

ANLAMA – *müəyyən bir fikri öz sözlərinlə və ya hansısa başqa bir yolla yenidən söyləmək bacarığı*.

Müəllim müzakirə apararaq nəticədə deyə bilər ki, əgər sən dekorativ-tətbiqi sənətin yaranması, inkişaf edərək cəmiyyətdə rolu və mənası, müasir sənətin sirləri haqqında bilik və bacarıqlara yiyələnmişsənə, demək, bu sahədə sən özünü ƏSL SƏNƏTKAR kimi göstərə bilmisən.

TƏTBİQ – *yenicə öyrənilmiş üsuldan istifadə etməklə yeni bir tapşırığın həlli*. Müəllim şagirdlərlə birlikdə nəticəyə gələ bilər: dərslərdəki biliklərə əsaslanaraq dekorativ-tətbiqi sənətin insanların və sənənin həyatında baş verən dəyişikliklərin şahidi oldun. Bilik və bacarıqlarının nəticəsi olan rəsm və dekorativ əşyalar evdə və ya məktəbdə xoş təəssürat yaradar, ən başlıcası isə gözəlliyi qiymətləndirməyi bacaran dostların üçün əsl hədiyyə ola bilər. Bu səbəbdən də il ərzində sən və dostlarının yaratdığı əl işlərini, rəsmləri toplamaq, səliqə ilə yerləşdirmək, ətrafdakılara nümayiş etdirmək üçün sərgi təşkil etmək çox yaxşı olardı.

TƏHLİL – *mürəkkəb bir ideyanın səbəb, nəticə və digər tərkib hissələrini tapmaq qabiliyyəti*. Müəllim şagirdlərə izah edə bilər: əvvəlcə yaradıcı işlər üçün məkanı – sinif, dəhliz və ya zal olacağını müəyyən etməli və onların mövzusunu, ölçüsünü dəqiqləşdirməlisən; məsələn, dərslərdəki bölmələr əsasında məktəb divarlarını bəzəyən dekorativ pannolar hazırlaya bilərsən. Yoldaşlarınla

bunu müzakirə et, hər qrup istədiyi bölmə üzrə panno yarada bilər. Yaradıcılıq prosesi zamanı – ideyanın yaranması və onun həyata keçirilməsi, əməkdaşlıq – ən vacib və məsuliyyətli anlardan sayılır. Yaradacağın dekorativ pannonun uğuru məhz bu amillərdən asılıdır. Burada yerləşdirəcəyin işlər xalq yaradıcılığı və müasir sənətə aid ola bilər. Sərgidəki ekspozisiyalarının yerləşdirilməsində sənə təsvir qaydaları yardımçı olacaq: simmetrik və ya asimmetrik yerləşdirmə, rəsm və əşyaların düzülüşündə kompozisiya qanunları, ümumi rəngin, koloritin təsiri, ekspozisiyanın məzmunu. Ətrafdakı məkan və sərgi arasındakı tarazlığı, işıqlandırma elementlərini nəzərə almaq çox vacibdir.

SİNTEZ – bir neçə ideyanın vahid yeni ideya halında birləşdirilməsi, köhnə ideyanın yeni variantının yaradılması. Müəllim fənlərarası əlaqə yaratmaq üçün deyə bilər: sərgini dekorativ-tətbiqi sənətin cəmiyyətdə yeri və rolunu göstərən oyun, viktorina və səhnəciklər hazırlasan, onu şən, intellektual və mənalı edər. Burada ən çox sevdiyin mövzulara dair təqdimatlar hazırlayaraq slaydlar vasitəsilə nümayiş etdirə bilərsən. Qrafik redaktorlarda düzəltdiyin gerb və emblemləri də unutma. Müasir texnologiyalardan istifadə bacarığın edəcəyin “sərgi” təqdimatını daha da rəngarəng edər. Dərsin sinifdənkənar forması kimi cari və yekun yaradıcı işlərindən ibarət sərgilərin və düzəltdiyin qədimi əşyaların ekspozisiyalarının təşkili, dekorativ-tətbiqi sənətə dair məktəb muzeyini qurmaq kimi işlər təqdim edə bilərsən. Bununla da, bir araya gəlmiş məktəb kollektivinin mədəni mərkəzinin təməlini qoymuş olarsan. Sərgi-bayramın sonunda təsviri incəsənət dərslərində yaratdığın işlərdən qonaqlara hədiyyə də verə bilərsən. Yaxşı olardı ki, incəsənət dərsləri sən və ətrafındakı insanlar arasında əsl ünsiyyət bayramına çevrilsin.

QİYMƏTLƏNDİRMƏ – konkret ideyanın, yaxud mənbənin hansısa tezis izahı üçün tam uyğun gəldiyini qiymətləndirmək qabiliyyəti. Müəllim bu hissədə izah edə bilər: sərgi – hər zaman xoş hadisələr və təəssüratlarla bağlı ünsiyyət bayramı sayılır. Seyrçi qonaqlar yaradıcı işlərdə ifadə olunan fikir və hisləri başa düşməyə çalışır. Sən artıq bilirsen ki, incəsənəti seyr etmək – sənin əməyini, daxili aləminin səsinə seyr etmək deməkdir. Bu səylər nəticəsində sən və səni əhatə edən insanların həyatı daha rəngarəng və maraqlı olur. Sərgiyə müəllim, valideyn, dostlar və qonaqları da dəvət edə bilərsən. Onlar təəssüratlarını bölüşməklə yanaşı dekorativ-tətbiqi sənətin sirlərini öyrənər, səndən onları maraqlandıran suallara cavab ala bilərlər.

Yaradacağın sərgi – sənin və sinif yoldaşlarının ilboyu gördüyü işin bir növ qiymətləndirilməsi də sayıla bilər. Ən əsas odur ki, dekorativ-tətbiqi sənət aləmində sən özünü ƏSL SƏNƏTKAR hiss etməklə öz əllərinlə ətrafında gözəlliklər yaradır, insanlara sevinc bəxş edir, həyatını bəzəyir və rəngarəng edirsən!

Praktik tapşırıq

Müəllim şagirdlərə fərdi şəkildə işləyəcəklərini deyə bilər. Məktəbdə sərgi təşkil edilən zaman müəllim öncə rəsmləri necə tərtib edəcəklərini izah edir.

Müəllim məktəb interyerindəki sərginin ümumi görünüşü haqqında şagirdlərə məlumat verərsə, uşaqlar işlərini daha yaxşı tərtib edərək divardan asa bilərlər.

Qiymətləndirmə

Qiymətləndirmə meyarları:

- İzahetmə.
- Ayırma.

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Sərgidəki təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini çətinliklə izah edir.	Sərgidəki təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini bəsit izah edir.	Sərgidəki təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini verilmiş suallar əsasında izah edir.	Sərgidəki təsvirlərin həyat hadisələrini əks etdirdiyini geniş izah edir.
Sərgidə müxtəlif təsviri incəsənət növünü əks etdirən əsərlərin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə çətinliklə izah edir.	Sərgidə müxtəlif təsviri incəsənət növünü əks etdirən əsərlərin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə kiçik səhvlərlə izah edir.	Sərgidə müxtəlif təsviri incəsənət növünü əks etdirən əsərlərin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə bəsit izah edir.	Sərgidə müxtəlif təsviri incəsənət növünü əks etdirən əsərlərin milli üslubi cəhətlərini estetik imkanlarına görə sərbəst izah edir.
Sərgidəki ekspozisiyalarda müxtəlif təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini çətinliklə izah edir.	Sərgidəki ekspozisiyalarda müxtəlif təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Sərgidəki ekspozisiyalarda müxtəlif təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini qısa izah edir.	Sərgidəki ekspozisiyalarda müxtəlif təsviri sənət növlərini ayıraraq emosional təsir xüsusiyyətlərini sərbəst izah edir.

Qiymətləndirmə nümunəsi (KSQ №5)
vəsaitin sonunda verilmişdir.

Qiymətləndirmə (BSQ №2)

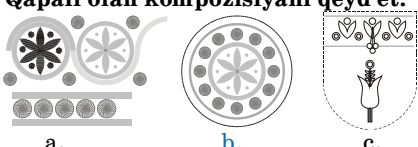
LAYİH

QIYMƏTLƏNDİRMƏ NÜMUNƏLƏRİ

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (KSQ №1)

Adı _____ Soyadı _____ Sınıf _____ Tarix _____

Suallar	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	Cavablar üzrə qiymət
Cavab variantı	a.	a.	a.	a.	a.	a.					
	b.	b.	b.	b.	b.	b.					
	c.	c.	c.	c.	c.	c.					
											
Yaradıcı tapşırıq meyarları	Haşiyənin kompozisiyası										Rəsm üzrə qiymət
	Stilizə formalar										
	Təbiət motivləri										
	Həndəsi motivlər										
	Qədim simvol-naxışlar										
	Rəng həlli										
Ümumi qiymət (cavablar + rəsm)											

1. Dekorativ-tətbiqi sənət yaranmışdır: a. orta əsrlərdə; b. qədim zamanda; c. müasir dövrdə.	2. Dekorativ-tətbiqi sənət növləri bunlardır: a. heykəltəraşlıq, qrafika; b. natürmort, portret; c. ağacoyma, misgərlik.
3. Haşiyə: a. motivdir b. naxış zolağıdır c. naxışdır	4. Tikilinin daxili hissəsi adlanır: a. bina; b. camaxatan; c. interyer.
5. Qapalı olan kompozisiyanı qeyd et: 	6. Saxsı külçəbasan naxışındakı simvolu müəyyən et: a. bərəkət; b. torpaq; c. Günəş.
7. Xalq tikməsinin növünü müəyyən et. Birrəngli siluetli tikmənin adını damalardə yaz. 	8. Xalça naxışının adını damalara əsasən qeyd et:
 9. Qədim məişət əşyası haqqında bildiklərini yaz: <i>Forma və material</i> _____ <i>Dekor və simvollar</i> _____ <i>Adı və istifadəsi</i> _____	10. Mis dolqanı qədim naxışlarla bəzə və rənglə.
Yaradıcı tapşırıq: Azərbaycan xalçalarında müxtəlif təbiət və həndəsi motivlər mövcuddur. Bu motivlərin əsas elementləri stilizə olunmuş insan, heyvan, quş və bitki təsvirləridir. A4 formatlı rəsm vərəqində təbiət və həndəsi motivli ornamentlərdən ibarət haşiyə fikirləş və çək. Haşiyədə qədim simvolları da əks etdirməyə çalış.	

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT
KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (KSQ №2)

Adı _____ Soyadı _____ Sinif _____ Tarix _____

Suallar	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	Cavablar üzrə qiymət 	
Cavab variantı	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.			
	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.			
	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.			
Yaradıcı tapşırıq meyarları	Xovsuz xalça											Rəsm üzrə qiymət
	Xalçanın kompozisiyası											
	Xarakterik görünüşü											
	Naxış və xüsusiyyətləri											
	Rəng həlli											
Ümumi qiymət (cavablar + rəsm)												

1. Xovsuz xalçalar bunlardır: a. təkəlduz və güləbətın; b. palaz və sumax; c. damğa və haşiyə.	2. Bu xalçalara “xovlu” deyilir, yəni: a. tüklü; b. tüksüz; c. ornamentli.
3. Kilimin digər xovsuz xalçalardan fərqi: a. yundur; b. döşəməyə salınır; c. ikiüzlüdür.	4. Şəddənin ənənəvi bəzək süjetini qeyd et: a. dəvə, sarvan; b. kilimgülü, qamğa; c. buynuz, qayçı.
5. Milli Azərbaycan Tarix Muzeyinin etnoqrafiya fondunda öyrənilir: a. məişət əşyaları; b. xalq və onun tarixi; c. bəzək əşyaları.	6. Qədim maddi mədəniyyət nümunələrini öyrənən elm adlanır: a. etnoqrafiya; b. xronologiya; c. arxeologiya.
7. Bu xovsuz xalçalar ensiz və uzun olur: a. palaz; b. kilim; c. cecim.	8. Klassik xalçaçılıq məktəbinə aid deyil: a. Quba; b. Şəki; c. Şirvan.
9. Medalyon (göl) hansı xalçaçılıq məktəbinə aiddir? a. Qarabağ; b. Şirvan; c. Quba.	10. Azərbaycanın dekorativ-tətbiqi sənət sahəsinin adını damalara əsasən qeyd et.

Yaradıcı tapşırıq: A4 formatlı rəsm vərəqində xovsuz xalça növlərindən birinə nümunə çək. Ona xas olan naxışları, rəng həllini, xüsusiyyətləri nəzərə almağı unutma. Xalçanın kompozisiyasının düzgün qurulmasını nəzərə al. Xalçanı səliqəli rənglə.

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT
KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (KSQ №3)

Adı _____ Soyadı _____ Sinif _____ Tarix _____

Suallar	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	Cavablar üzrə qiymət 	
Cavab variantı	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.		
	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.		
	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.		
Yaradıcı tapşırıq meyarları	Gerbin kompozisiyası											Rəsm üzrə qiymət
	Forması											
	Simvollar											
	Rəng həlli											
	Orijinallıq											
Ümumi qiymət (cavablar + rəsm)												

1. Heraldika – elm sahəsidir: a. bayraq və nişanlara aid; b. gerb və emblemlərə aid; c. simvol və rənglərə aid.	2. Nəslin ləyaqət rəmzi sayıdır: a. bayraq b. gerb c. xəncər
3. Qalxanlardan heraldik olanı qeyd et. a. b. c. 	4. Gerbləri nəyin üzərində təsvir edərildilər? a. qalxanın; b. xəncərin; c. qılıncın.
5. Müqəddəs ilan Qədim Misirdə simvol sayıdır: a. ölümdən sonrakı dirçəliş; b. əbədi həyat; c. hakimiyyət.	6. Qoruyucu göz Qədim Misirdə simvol sayıdır: a. əbədi həyat; b. ölümdən sonrakı dirçəliş; c. hakimiyyət.
7. Qədim Misirdə gözəllik və əbədi həyat simvolu sayıdır: a. qoruyucu göz b. lotos c. müqəddəs ilan	8. Qədim Çində qızıl rəng, əjdaha simvol sayıdır: a. məmurların; b. hərbiçilərin; c. imperatorun.
9. Geyimin cəmiyyətdəki rolu: a. bəzək simvolu; b. şan-şöhrət göstəricisi; c. tutduğu yer və mövqe.	10. Qərbi Avropa saray interyeri kralın göstəricisi idi: a. gülərüzlü olmağının; b. cah-calallıq, şan-şöhrətinin; c. ailə üzvlərinə olan hörmətinin.
Yaradıcı tapşırıq: Simvolların şərti dilindən istifadə edərək gerb düşün və çək. Onun forması, üzərindəki simvollar çəkəcəyini dəqiqliklə ifadə etsin. Çəkdiyin gerbin orijinal ideyaya malik olduğunu unutma və üzərindəki simvolların izahını qeyd et.	

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT
KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (KSQ №4)

Adı _____ Soyadı _____ Sinif _____ Tarix _____

Suallar	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	Cavablar üzrə qiymət
Cavab variantı	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	
	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	
	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	
Yaradıcı tapşırıq meyarları	Natürmort										Rəsm üzrə qiymət
	Kompozisiyasının qurulması										
	Bədii şüşə nümunələri										
	Keramika nümunələri										
	Xarakterik xüsusiyyətləri										
	Rəng həlli										
Ümumi qiymət (cavablar + rəsm)											

1. Müasir dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri bunlardır: a. keramika, qobelen, batika; b. heykəltəraşlıq, rəngkarlıq, qrafika; c. natürmort, süjet, portret.	2. Mayolika sobada bişirilən hazır məmulatdır: a. misgərlik; b. zərgərlik; c. dulusçuluq.
3. Terrakota məmulatının mənası belədir: a. “bişmiş gil”; b. “qovrulmuş torpaq”; c. “qaynadılmış keramika”.	4. Keramika məmulatının hazırlandığı material: a. şüşə; b. gil; c. metal.
5. Çini qablar gildən hazırlanır: a. qırmızı; b. ağ; c. gildən hazırlanmır.	6. Hüt şüşəsi hazırlanır: a. əl və üfürmə ilə; b. əl və basma ilə; c. üfürmə və cızma ilə.
7. İncəsənət və digər ictimai nailiyyətlərin insanlar qarşısında nümayişi adlanır: a. çıxış b. müsahibə c. sərgi	8. Hansı rəssam öz yaradıcılığında milli geyimlərimizə, etnoqrafiyamıza daha çox yer vermişdir? a. Sultan Məhəmməd; b. Qriqori Qaqarin; c. Elmira Şaxtaxtinskaya.
9. Hansı rəssam öz yaradıcılığında dahi şair N.Gəncəvinin əlyazmalarına miniatürlər çəkmişdi? a. Sultan Məhəmməd; b. Elmira Şaxtaxtinskaya; c. Qriqori Qaqarin.	10. Əsərin təsviri sənətin hansı növünə aid olduğunu müəyyən et: a. plakat; b. heykəltəraşlıq; c. memarlıq.
Yaradıcı tapşırıq: A4 formatlı rəsm vərəqində müasir dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrindən ibarət natürmort çək. Burada keramika və bədii şüşə nümunələri, onlara xas olan rəng həllini, xüsusiyyətləri, dekorunu nəzərə almadan unutma. Natürmortun kompozisiyasını düzgün qurmağa çalış.	

TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT
KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ (KSQ №5)

Adı _____ Soyadı _____ Sinif _____ Tarix _____

Suallar	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	Cavablar üzrə qiymət
Cavab variantı	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.	a.		
	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.	b.		
	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.	c.		
											
Yaradıcı tapşırıq meyarları	Sərgi salonu (interyer)										Rəsm üzrə qiymət
	Batika nümunələri										
	Bədii metal nümunələri										
	Qobelen nümunələri										
	Xarakterik xüsusiyyətlər										
	Rəng həlli										
Ümumi qiymət (cavablar + rəsm)											

1. Müasir dekorativ-tətbiqi sənət sahələrinə aid olmayanı tap: a. keramika, qobelen, batika; b. şüşə, metal, oyma c. natürmort, süjet, portret.	2. Bu sənət növü orta əsrlərdə kübarlığın rəmzi sayılırdı: a. bədii metal b. qobelen c. keramika								
3. Qobelen nədir? a. divarı bəzəmək üçün xalça-şəkil; b. parça üzərində təsvir; c. bədii metalışləmə üsulu.	4. Batika nədir? a. divarı bəzəmək üçün bədii xalça; b. parça üzərində təsvir; c. bədii metalışləmə üsulu.								
5. Üsullardan hansı bədii metala aiddir? a. döymə və tökmə; b. oyma və yonma c. yapma və cızma;	6. Batikanı yaradarkən, rəssam hansı üç mərhələdən istifadə edir? a. rəngləmə, qurutma, hopdurma; b. rəsm, hopdurma, rəngləmə; c. rəsm, rəngləmə, hopdurma.								
7. Cümlələrdə doğru olmayanı seç: a. Batika – dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən ən zərifi sayılır; b. Qobelen toxuyan rəssam üçün ən əhəmiyyətli material boyadır; c. Keramik əşyalar vahid kompozisiyada birləşərək, ansambl yaradır.	8. Əsərlərdən hansının müasir qalereyalarda sərgiləndiyini qeyd et: a b c								
9. Məmulatın hansı materialdan hazırlandığını müəyyən et: a. metaldan; b. şüşədən; c. keramikadan. 	10. Müasir sərgi salonlarında nümayiş etdirilən dekorativ-tətbiqi sənət nümunəsinin adını damalara əsasən tap və qeyd et: <table><tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>								
Yaradıcı tapşırıq: A4 formatlı rəsm vərəqində müasir sərgi salonunun interyerini çək. Burada əsas ekspozisiya – bədii metal, qobelen və batika nümunələri olsun. Onlara xas olan rəng həllini, xüsusiyyətləri, dekorunu nəzərə almağı unutma. İnteryerin kompozisiyasını düzgün qurmağa çalış.									

Qeyd: Göy rənglə doğru cavablar göstərilmişdir.

TERMINLƏR LÜĞƏTİ

Lüğət – dekorativ-tətbiqi sənətdə vacib olan termin və anlayışların izahı üçün tərtib edilmişdir. Termin və anlayışlar verilən fənnin dərslər materialına uyğun yerləşdirilmişdir. Terminlər lüğəti müəllimlər və şagirdlər üçün kifayət qədər aydın təqdim olunmuşdur. Müəllimin şagirdlərlə dekorativ-tətbiqi sənətə dair ünsiyyətini peşəkar səviyyədə aparması üçün terminologiyadan istifadə etməsi lazım gəlir. Müəllim şagirdlərin (yadda saxlamasından tələb olunduğundan daha çox) nitqinə xüsusi sözlər daxil etməlidir. Müəllim məşğələlərə hazırlaşarkən lüğətə müraciət etməklə, müvafiq termin və anlayışların yorucu axtarışından azad olur və şagirdlərlə dekorativ-tətbiqi sənət haqqında məşğələləri daha peşəkar səviyyədə qurur.

Ayrı-ayrı mürəkkəb anlayışların elmi izahına müəllim yaradıcı yanaşmalıdır: *əsas mahiyyətdən uzaqlaşmamaq şərti ilə, şagirdlərin yaş həddinə görə anlayışın izahı üçün öz variantını tapmalıdır.*

Lüğətə şagirdlərin mənimsəməsi üçün vacib sayılan termin və anlayışlar daxil edilmişdir. Dərs zamanı onları yazı lövhəsinə yazmaq, müzakirə zamanı şagirdlərin diqqətini həmin sözlərə cəlb etmək lazımdır. Şagirdlər lüğət dəftəri düzəltməli, sözlərin qısa və aydın izahını ora qeyd etməlidirlər. Bu, onların söz ehtiyatının genişlənməsinə, dekorativ-tətbiqi sənətə dair müzakirələrdə daha fəal iştirak etmələrinə zəmin yaradar.

Tətbiqi sənət – faydalılıq təyinatından əlavə, bədii-estetik keyfiyyətlərə malik olan məişət əşyalarını yaratma sənəti.

Dekor (latın dilində “*decorare*” – bəzəmək deməkdir) – təsvir və ya ornament elementlərinin bəzədiyi əşyaların vəhdəti.

Dekorativ-tətbiqi sənət – özünəməxsus dekorativ obrazlılıq və bədii mahiyyətə malik olan, eyni zamanda insanın məişət ehtiyaclarını ödəyən incəsənət növü. Bu incəsənət növünə müxtəlif materiallardan (ağacdan, gildən, daşdan, parçalardan, şüşədən, metallardan) hazırlanan məhsullar daxildir. Dekorativ-tətbiqi sənət insanların gündəlik həyatına daxil olaraq, cəmiyyətin estetik cəhətcə təşkil olunmasında vacib rol oynayır. Bu incəsənət növünün təsirinin, bilavasitə olaraq səmərəli məişət xidməti sahələrində yavaş-yavaş azalmasına baxmayaraq, bədii məzmunlu əsərlərin potensialı sayəsində insan mənəviyyatının zənginləşməsində, ətraf mühitdə bədii gözəlliyin gücləndirilməsində, məişət əşyalarının emal edilməsində insanların sosial davranışlarının tənzimlənməsində böyük uğurları vardır.

XALQ SƏNƏTİNİN YARADICILIQ MƏNBƏYİ

Xalq sənəti – əzəldən insanın əmək fəaliyyəti ilə əlaqəli olmuş, eyni zamanda maddi və mənəvi mədəniyyəti təmsil edən, sintez nəticəsində yaranmış incəsənət növlərindən biri. Şifahi poeziyanı, musiqini, xoreografiyanı, teatrı özündə birləşdirməklə – xalq incəsənəti, yaradıcı xalq incəsənəti ilə birlikdə vahid mədəniyyəti təşkil edir, yəni göstərilən xalqın bütün mədəniyyət tarixi boyunca xalqın incəsənət sahəsində kollektiv əməyinin nəticəsidir.

Kəndli incəsənəti – xalq sənətinin əsas hissəsi. Təbii mühit kəndli incəsənətinin bədii süjetini, kompozisiyasını və koloritini əhəmiyyətli dərəcədə sistemini, nizamını müəyyənləşdirir. Kəndlilə təbiət arasında qarşılıqlı əlaqələr nəsibənəsib bədii ənənələrin sabitliyinə öz möhürünü vurur. Kəndli incəsənəti ənənəlik, kollektivçilik və variativlik kimi möhkəm təməllərə əsaslanır. Kəndli incəsənəti insanların məişətində, əmək prosesində, istirahətində bütün həyatları boyu həmişə ayrılmaz olmuşdur.

Ənənələr – xalq yaradıcılığında keçmişdən qalma varislik; tarix boyunca toplanaraq nəsilən-nəslə ötürülən ənənələr, vərdislər.

Mərasim – əsrlər uzunluğunda əziz tutulan ənənələrin (mahnılar, dramatik hadisələr, yallılar, fəlaçmalar, bəzəmələr və s.) şərti simvolik fəaliyyət tərzidir. *Mərasim* – cəmiyyətin, ailə-məişət həyatının, təqvimdə mühüm hadisələrin, təsərrüfat fəaliyyətlərini formalaşdırır. O, insanlara ünsiyyət yaratmaqda, sosial təcrübələri paylaşmaqda yardımçı vasitədir. Mərasim ayından fərqli olaraq, davam etmə müddətinə və mərhələlərinin çoxsaylılığına görə daha mürəkkəb quruluşa malikdir.

Dekorativ-tətbiqi sənətin şərtliliyi – dekorativ kompozisiyaların təsvir elementlərini real nümunələrdən fərqləndirən cəhətlər; rəssam tərəfindən xüsusi üsulla, onun məqsədindən və dekorativ-tətbiqi sənətin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, reallıqdan dəyişik bir şəkildə canlandırılması.

Simvolika – Fikirli, anlayışları, ideyaları, dünyagörüşünü simvollarla ifadə etmə.

Sənət – insanın yaşamasını təmin edən məşğələ; əl işi, əl əməyi, əl əməyi sənətkarlığı.

Həyat ağacı – Yer üzərində əbədi yenilənməni, tükənməyən inkişafı ifadə edən simvol. *Həyat ağacı* – Kainatın üç hissəsini özündə birləşdirən, bütün dünyanın vahidliyini əks etdirən canlı simvoldur: *səma* – taxt-tacın bərqərar olduğu hissə, *torpaq* – onun gövdəsinin boy atdığı hissə və *kök* – Yeraltı dünya.

Camaxatan – sandıq, yorğan-döşək və s. qoymaq üçün evin iç divarında düzəldilən oyuq, boş yer.

Taxça – ev əşyası qoymaq üçün divarda açılan oyuq.

Sandıq – içərisinə paltar və başqa şeylər qoymaq üçün taxtadan düzəldilmiş, üzəri dəmirlə işlənmiş, açarla açılıb-bağlanan qapaqlı iri uzunsov qutu (keçmişdə üstünə yorğan-döşək də yığılardı).

Dolab – evin divarında düzəldilən rəf, şkaflar.

Dolabça – kiçik dolab.

Mucru – qızıl-gümüş, bəzək əşyaları qoymaq üçün balaca sandıqca.

Xurcun – içərisinə əşya qoymaq üçün, adətən, yük və minik heyvanlarının belindən asılan, palaz kimi toxunan, ya da cod parçadan tikilən ikigözlü torba, iri heybə.

Heybə – çiyindən, bəzən də atın tərəfindən asılan kiçik xurcun.

Çıraq – işıqlandırıcı qurğu (lampa, fənər, çilçıraq)

Avadanlıq – evə məxsus şeylər, ev əşyaları.

Cəhrə – yun əyirmək üçün əl ilə işlədilən ən sadə alət.

Qırçın – 1 – paltarda və s.-də qırıq şəkildə naxış; 2 – qabların və s.-nin dövrəsində, kənarlarında diş-diş şəkildə bəzək.

Ornament – rəssamlıqda, heykəltəraşlıqda, və s.-də: təkrarlanan həndəsi elementlərdən, bitki və heyvan motivlərindən ibarət naxış, bəzək.

Naxış – rəng, cizgi və ton kombinasiyasından ibarət şəkil, bəzək.

Ritm – bir şeyin (hərəkətin) bu və ya başqa şəkildə növbələnməsi.

Yapıncı – basılmış keçiyunundan (keçədən) hazırlanan plasa oxşar qolsuz, uzun, enli geyim.

Tuman – beldən aşağı qadın geyimi və ya qadın paltarının həmin hissəsi.

Araqçın – qiymətli parçadan, tirmədən və s.-dən tikilib, üstü güləbətin (zərli) və ya ipək sapla naxışlanmış baş geyimi.

Arxalıq – yaxası düyməli, beli büzməli, ya büzməsiz üst paltar.

Xalq bədii sənətləri – yaradıcı təşkilatların kollektiv yaradıcılığa və ticarət əlaqələrinə əsaslanan bədii əməyin xalq incəsənətində cəmlənmiş forması.

Sənətkarlıqda yaradıcılıq – ənənələrin qayda-qanunları ilə tarazlaşdırılır. Kollektiv yaradıcılıq prosesində texniki üsullar işlənib mənimsənilir, material hərtərəfli öyrənilir, bədii üsullar təkmilləşdirilir, bədii dilin obrazlılığı inkişaf edilir. Sənətlər məişətlə əlaqəli olub, yerli mədəni ənənələri inkişaf etdirir.

Xalq sənətkarı – ənənənin daşıyıcısı və bədii xalq mədəniyyət xadimi.

Oyma sənətkarlığı – ağac, daş, sümük, metal və s. üzərinə həkk olunan və ya oyulmaqla açılan bəzək, zinət, naxış.

Misgərlik – misgər sənəti.

Misgər – misdən müxtəlif qablar hazırlayan usta.

Dulusçuluq – gildən saxsı qablar hazırlamaq sənəti.

Xalçaçılıq – xalça toxuma sənəti.

Tikmə-bəzəmə sənəti – parça üzərində rəngbərəng saplarla müxtəlif naxışlar salmaqdan ibarət xalq sənəti.

Guləbətinlə tikmə – qızıl və ya gümüş tellərdən, yaxud onlara bənzədilən materiallardan qatışıqlı olan saplardan tikmə.

Qurama sənəti – xırda-xırda və rəngbərəng parçalardan calanıb tikmə sənəti.

Üsul – hər hansı işdə tətbiq edilən sistem, qayda, metod.

Buta – qönçə, parça üzərində badamabənzər xırda naxış, kiçik gül şəkli.

Kaşı – 1 – üzərinə parlaq şirdən naxış çəkilmiş gil çini qab; 2 – Divarların xarici səthinə bəzək üçün vurulan üzü naxışlı çini.

DEKOR — İNSAN, CƏMİYYƏT, ZAMAN

Klaft – fironların və onun əyanlarının zolaqlı baş örtüyü.

Ureya – odpüskürən ilan; qədim Misir mifologiyasında padşahların qoruyucu mələyi; sağlıq hakimiyyətinin simvolu.

Tiara – fironun ikiqat tacı.

Kalaziris – misirli kübar qadınların geyimi.

Lotos – Qədim Misirdə müqəddəs çiçək – nəsilvermə, məhsuldarlıq, uzun-ömürlülük, ölümsüzlük və əbədi həyatda dirilmə simvolu; həmçinin, saflıq və ruh gözəlliyi rəmzi. Bu simvol Qədim Misirin dekorativ-tətbiqi sənətində mərkəzi yerlərdən birini tutur.

Skarabey – Qədim Misirdə müqəddəs böcək. Səadət gətirən simvol sayılıb, hərəkətverici və dərkətmə Günəş gücünün rəmzi idi. Böcəklərin fiquru misirlilərdə möhür və göz muncuğu kimi işlədilir.

Əbədilik qayığı – Qədim Misir mifologiyasında Günəş Tanrısı Ranın əbədilik qayığında gecə və gündüz üzməsi haqqında qədim misirlilərin təsəvvürləri.

Günəş gözü – Qədim Misir mifologiyasında simvolik obrazlardan biri. Onun 2 növü vardır: Günəş gözü və Ra gözü. Günəş gözü və ya Ra gözü Günəşlə assosiasiya təşkil edir. Bu simvol dünya üzərində hakimiyyət və əzəmət rəmzidir. O, sağ göz və ya ureya (tac, yaxud Günəş diski üzərində qabarmış ilan) şəklində təsvir edilir.

Hora gözü – Osirisi simvolizə edən göz rəmzidir. Hora gözü – sol göz şəklində təsəvvür edirdilər ki, bu da, ölümdən sonrakı həyatı təmsil edir.

Pektoral – Qədim Misir incəsənətində düzbucaqlı və ya trapesiyaşəkilli lövhə, dünyasını dəyişən insanın sinəsi üzərinə qoyulardı. Mumiyaların vacib və qiymətli rəmzlərindən biridir.

Anx (misircə “həyat, çiçəklənmə” deməkdir) – Qədim Misirdə əbədi həyat, dirilmə rəmzi. Xaçşəkilli olub üst şüası ilgək formasında, alt şüası uzunsov olardı.

Əjdaha – Çin imperatorunun simvolu olub, müdriklik, sülhsevərlik, xeyir-xahlıq bildirir.

Kostyum – təkcə geyim deyil, həm də bədii obrazı bildirir. Hər bir dövrə mənsub siniflər, müxtəlif silklərin nümayəndələri, onların peşələri – bu və digər sənət təyinatını göstərən, bədii düşüncə məzmununa malik kostyumları meydana çıxarır. Kostyum, eyni zamanda gündəlik əşyaları, həmçinin incəsənət məhsullarını bildirir. Kostyumun tərkibinə təkcə paltarlar deyil, həm də çəkmələr, baş geyimləri, saç düzümləri (əlcəklər, kəmərlər, yelpiklər, zinət əşyaları) daxildir.

Kamzol – keçmişdə qısa qolsuz kişi geyimi. Belə geyimləri Avropada XVII–XVIII əsrdə geyinirdilər.

Uzunboğaz çəkmə – hündür, dizdən yuxarı, atçapma zamanı geyilən çəkmə.

Mantiya – üst paltarının üstündən geyinilən plaş formalı, enli geyimdir. Mantıya gəzdirən peşə sahiblərini (alimləri, həkimləri, vəkilləri) “*mantiya adamları*” adlandırırdılar.

Heraldika – gerbləri tərtib edən, onların təsvirini izah edən, öyrənən elmdir. Şərti ornament incəsənət növlərindən biridir.

Gerb – bir dövlətin, şəhərin, nəslin, silkin və s.-nin bayraq, pul, möhür və s. üzərində təsvir olunan fərqləndirmə nişanı.

Heraldik fiqurlar – gerbin qalxanında olan qeyri-təsvir simvolları. Onları müəyyən rəngdə olan bir neçə sahəyə ayırırdılar.

Qeyri-heraldik gerblər – təbii təsvir simvolları: insan, heyvan, bitki, müxtəlif təbiət, planet və ulduz hadisələri; yaradıcı: tikintilər, gəmilər, hakimiyyət rəmzləri, məişət əşyaları, əmək alətləri; fantastik: təpəgöz, əjdaha, əfsanəvi quşlar, varlıqlar və s.

Deviz – gerb üzərində qısa kəlam.

Metallar – gerbin tərtibatı zamanı istifadə olunan qızıl və gümüş rənglər; daha tez əldə olunan ağ və sarı rənglər.

Üslub – müxtəlif tarixi dövrlərə məxsus olan bütün incəsənət növlərində sabit bədii xüsusiyyətlərin vəhdəti.

MÜASİR DEKORATİV-TƏTBİQİ SƏNƏT

Sərgi incəsənəti – peşəkar rəssamların yaradıcı xüsusiyyətlərini daha aydın əks etdirdikləri (nadir, müəllif, bədii) əsərlərinin kütləvi nümayişi.

Keramika (dulusçuluq sənəti) – təbii gildən, çini tərkibdən (farfordan) müxtəlif məmulatları yaratma sənəti. Gildən olan məmulatları da, adətən, *keramika* adlandırırlar.

Mina (şir) – keramikadan olan məhsulların üzərini örtən nazik, şüşəyə-bənzər qat.

Terrakota (italyan dilində – “*yandırılmış gil*” deməkdir) – üzəri şirə ilə örtülməmiş, rəngli gildən hazırlanan keramika növü.

Faktura (latın dilində – istehsal etmə, düzəltmə) – təbii və ya bilərəkdən düzəldilmiş kələ-kötür səth.

Mövzulu ansambl (fransız dilində – birlikdə) – vəhdət, bədii xüsusiyyətlərin ahəngdar cəmi. Bütün mövcud obyektləri və ya mövzuları bitkin quruluşda, vahid şəkildə əlaqələndirir.

Bədii döymə – metalı qaynar halda çəkic vasitəsilə bədii işləmə; dekorativ-tətbiqu sənətin metalları hazırlama üsullarından biri.

Bədii tökmə – əritmə üsulu ilə alınmış metalların müxtəlif formalara tökülməsi ilə hazırlanması sənəti.

Qobelen – yüksək bədii keyfiyyətlərlə əl işi olan divar xalçası.

Batika – əllə işləmə üsulu ilə parçaların naxışlanması texnikası. Batika texnikası soyuq və qaynar olur.

Eskiz – hazırlıq rəsmi.

Panno – məhdudlaşdırılmış səth üzərində dekorativ kompozisiya, yəni divarın, tavanın şəkillə bəzədilmiş səthi.

Kompozisiya – incəsənət əsərlərinin quruluşu və onların hissələri arasında qarşılıqlı əlaqə.

Əşyanın bədii obrazı – rəssam tərəfindən konkret material üzərində həyata keçirilən ideyanın, məzmunun görünən quruluşu, forma və məzmunun vəhdəti.

Vitraj – rəngli şüşələrdən və ya işıq keçirən başqa materiallardan hazırlanmış dekorativ-tətbiqi sənət əsəri; qapıya, pəncərəyə və s.-yə salınan rəngli şüşələrdən düzəldilmiş şəkil və ya naxış.

Emblem (yunanca – “nişan, qabarıq bəzək”) – hər hansı anlayışı ifadə edən şərti əlamət, nişan, rəmz.

MƏNBƏLƏR

1. C.Həsənzadə, E.Hacinski. Ayna Uşaq Ensiklopediyası EXXON MMM. İncəsənətin misilsiz sərvəti. Bakı, "Ayna Mətn evi", 1999.
2. Salamzadə Ə.R., Məmmədzadə K. M. "Şəki xanlarının sarayı". Bakı, "Elm", 1986.
3. Rəsim Əfəndi. "Azərbaycan incəsənəti". Bakı, "Şərq-Qərb", 2007.
4. Sadiqzadə Ş.H. "Qədim Azərbaycan bəzəkləri". Bakı, "İşıq" nəşriyyatı, 1971.
5. "Altay Hacıyev". Bakı, "İşıq" nəşriyyatı, 1974.
6. Hüseynov M., Bretanitski M., Salamzadə M. "Azərbaycan memarlığı tarixi". Azərbaycan SSRİ Elmlər Akademiyası Memarlıq və İncəsənət institutu. İnşaat, memarlıq və inşaat materialları ədəbiyyatı Dövlət nəşriyyatı, Moskva, 1963.
7. Cəfər Qiyasi. "Nizami dövrü memarlıq abidələri". Bakı, "İşıq" nəşriyyatı, 1991.
8. Lətif Kərimov. "Azərbaycan xalçası". Bakı, "Yazıçı", 1985.
9. Tahir Salakhov. Aurora Art Publishers, Leningrad, 1980, Printed in Austria.
10. Наджафов М. "Саттар Бахлулзаде" Живопись. Москва, "Советский художник", 1985.
11. Живопись Азербайджанской ССР. 1960-е годы. Москва, "Советский художник", 1976г. Автор-составитель М.Наджафов.
12. Искусство Советского Азербайджана. Живопись. Графика. Скульптура. Москва, "Советский художник".
13. Преттё М.К. и Капальдо А. "Творчество и выражение", том 2. Москва, "Советский художник", 1985.
14. Лавров А.М. "Школа. Учитель. Искусство". Москва "Просвещение", 1981.
15. Белютин Э.М. "Основы изобразительной грамоты". Издательство "Советская Россия", Москва-1961.
16. "Изобразительное искусство для детей. Виды и жанры изобразительного искусства". Сокольникова Н.М., Ломов С.П. Книга для семейного чтения и творческого досуга. АСТ. Астрель, Москва, 2009.
17. "Цвет и линия". Ю.Аксенов, М.Левидова. Практическое руководство по рисунку и живописи. Москва, "Советский художник", 1976.
18. Роджер Эрб, Стефан Зелевски. "Цвет и свет". Энциклопедия. Издательство "Мир книги", 2007.
19. Яшухин А.П. "Живопись". Москва, "Просвещение", 1985.
20. Кастерман Ж. "Живопись". Рисуй и самовыражайся. Детское справочное бюро. Москва, Издательство АСТ. Астрель, 2002.
21. Элвин Крошо, "Акварель" как рисовать, Москва, Издательство АСТ. Астрель, 2006.
22. Н.М. Конищева. Наш рукотворный мир. М. 1996
23. Azərbaycan tikmələri. Albomu tərtib edənlər: M.İ.Ətaşiyeva, M.Ə.Cəbrayıllova, V.M.İslamova.,Moskva. İncəsənət. 1970-ci il.
24. AZERBAIJAN CARPETS. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, "Şeyx Səfi" Məhdud Mədəniyyət Nazirliyi. s.16
25. Müasir İncəsənət muzeyi. Altay Sadiqzadə. Bakı 2009
26. Bakı İcəri şəhər. Arxeoloji albom, Bakı -2002, OKA AFSET, s.112
27. Одежда народов СССР, Издательство «Планета», Москва, 1989
28. Qədim Azərbaycan bəzəkləri. Ş.H.Sadiqzadə. "İşıq" nəşriyyatı, Bakı-1971
29. Azərbaycan miniatürləri, Kərim Kərimov, "İşıq", Bakı-1980
30. Элмира Шахтагинская, Советский художник, Москва.1981
31. Ибрагим Зейналов. Джамиля Новрузова. «İşıq», Bakı-1981
32. Kseloqrafiya və linoqrafiya, Nərgiz Məmmədova, "Bakı" nəşriyyatı, Bakı-2010, 100 s.
33. Атлас средневековья. История. Традиции. Москва «Премьера», «Астрель», АСТ. 2000.
34. http://azerbaijan.az/portal/index_a.html?lang=az
35. http://azerbaijan.az/portal/Nature/General/generalInfo_a.html
36. <http://www.etnolog.ru/image.php?id=ENGG>
37. <http://www.etnolog.ru/world-house.php>
38. <http://memorial.aznet.org/centxix3.shtml> (az.görkəmli şəxsiyyətləri)
39. <http://www.adam.az/az.php?category=1>
40. <http://www.azeri.ws/culture/>
41. <http://www.baku-icc-2009.az/content.php?lang=az&page=74>
42. <http://www.ntravel.az/?/ru/objects/13/>
43. http://www.infoaz.eu/index.php?option=com_

BURAXILIŞ MƏLUMATLARI

Təsviri incəsənət – 5

*Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
Təsviri incəsənət fənni üzrə dərsliyin
metodik vəsaiti*

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Yeganə Qələndar qızı Cəlilova**
Kəmalə Əhməd qızı Cəfərzadə

Nəşriyyat redaktoru **Kəmalə Abbasova**
Texniki redaktor **Zeynal İsayev**
Dizayner **Taleh Məlikov**
Korrektor **Aqşin Məsimov**

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 4,2. Fiziki çap vərəqi 5. Səhifə sayı 80.
Kağız formatı 70x100 1/16. Tiraj 8642. Pulsuz. Bakı – 2019.

“Şərq-Qərb” mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, AZ 1123, Aşıq Ələsgər küç. 17.

LAYİH